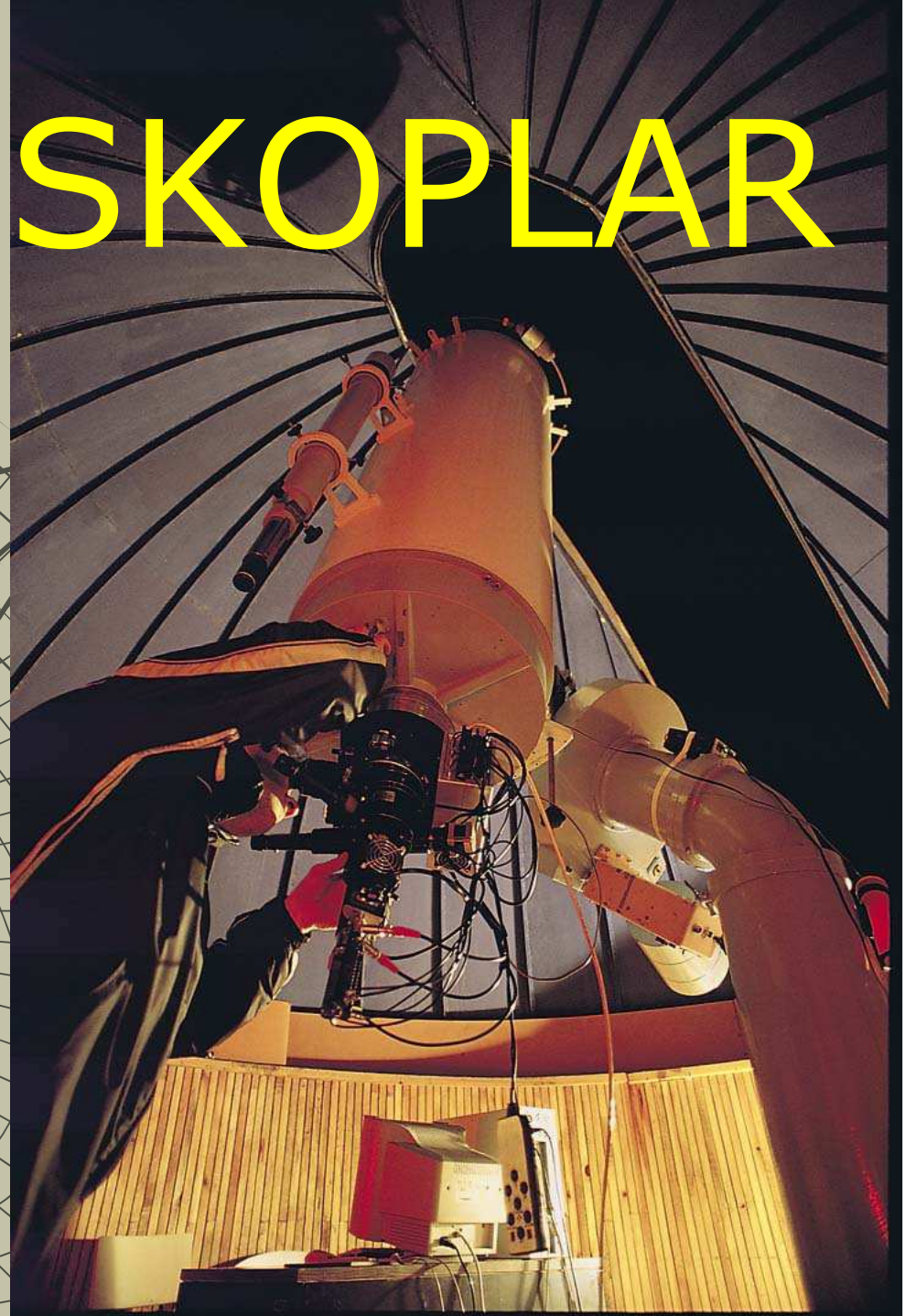

TELESKOPLAR

Bölüm 4

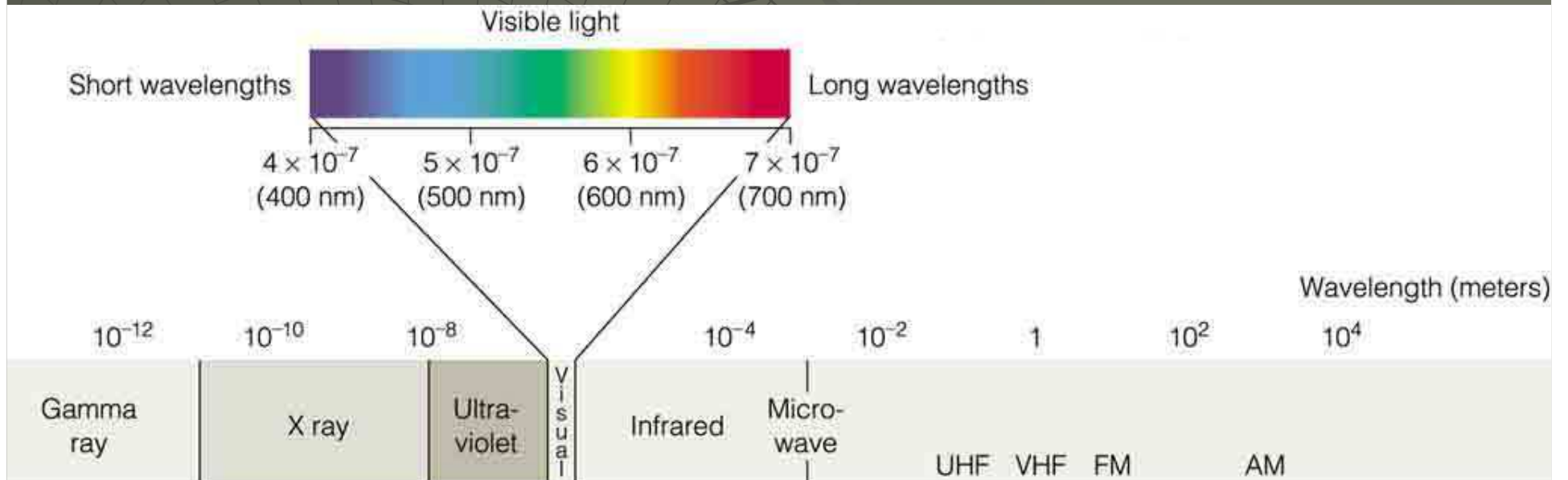
Serdar Evren

Teleskop: Elektromanyetik ışığı toplayan en önemli alet

- ◆ Teleskoplar, gök cisimlerinin görünürdeki parlaklıklarını ve açısal boyutlarını artırır.
- ◆ [Galileo Galilei](#), teleskobu 1609'da astronomik amaçlar için kullandı. Kısa zaman sonra, [Johannes Kepler](#) mercek optiğini açıkladı.
- ◆ "Teleskop" sözcüğü genelde [optik teleskoplar](#) için kullanılır. Ancak, elektromanyetik tayfin diğer ışınımları için de değişik teleskoplar vardır.

Elektromanyetik Işınım

© 2004 Thomson - Brooks Cole

MERCEKLER

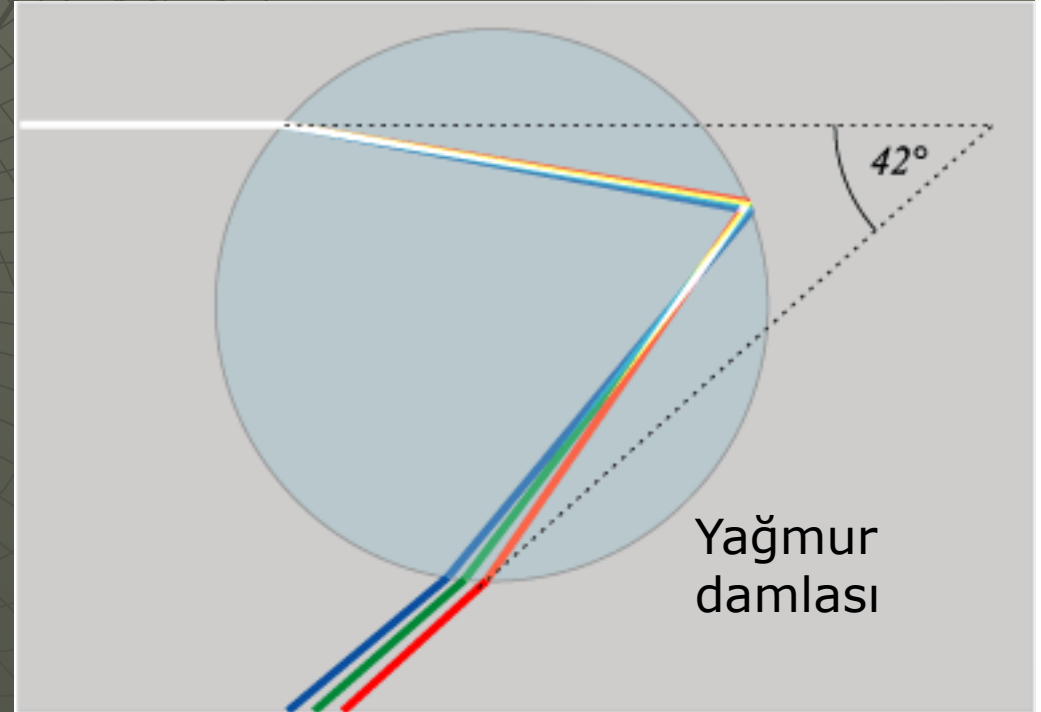
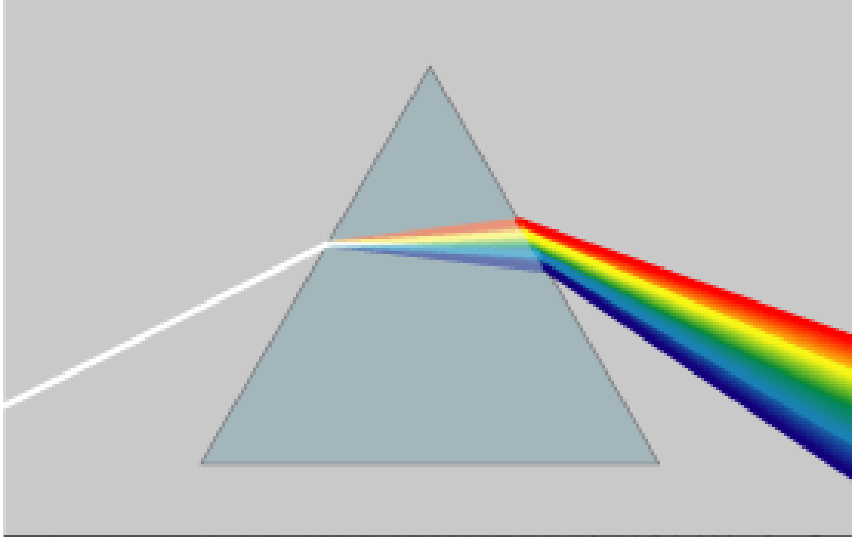

Mercek

http://en.wikipedia.org/wiki/Lens_%28optics%29

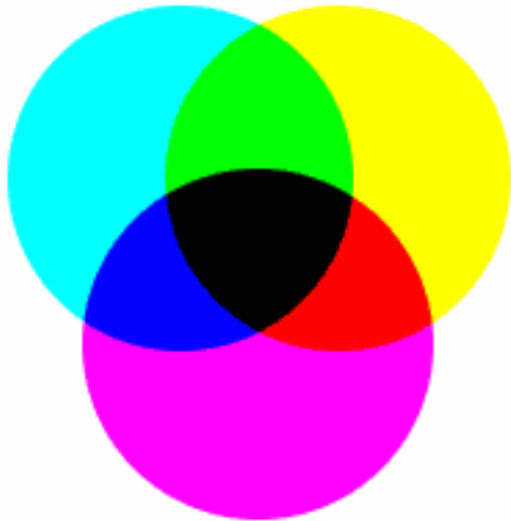
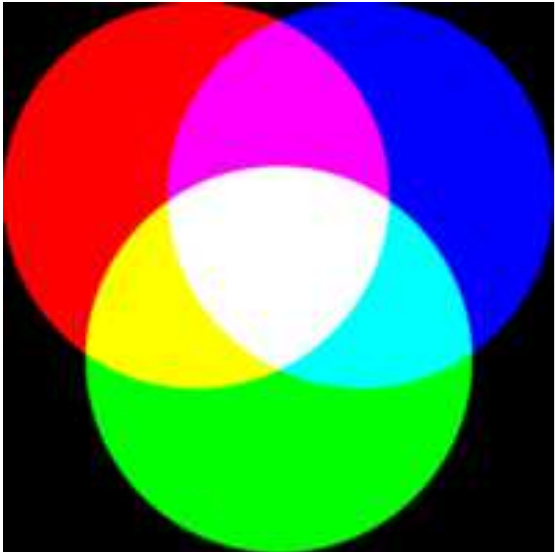
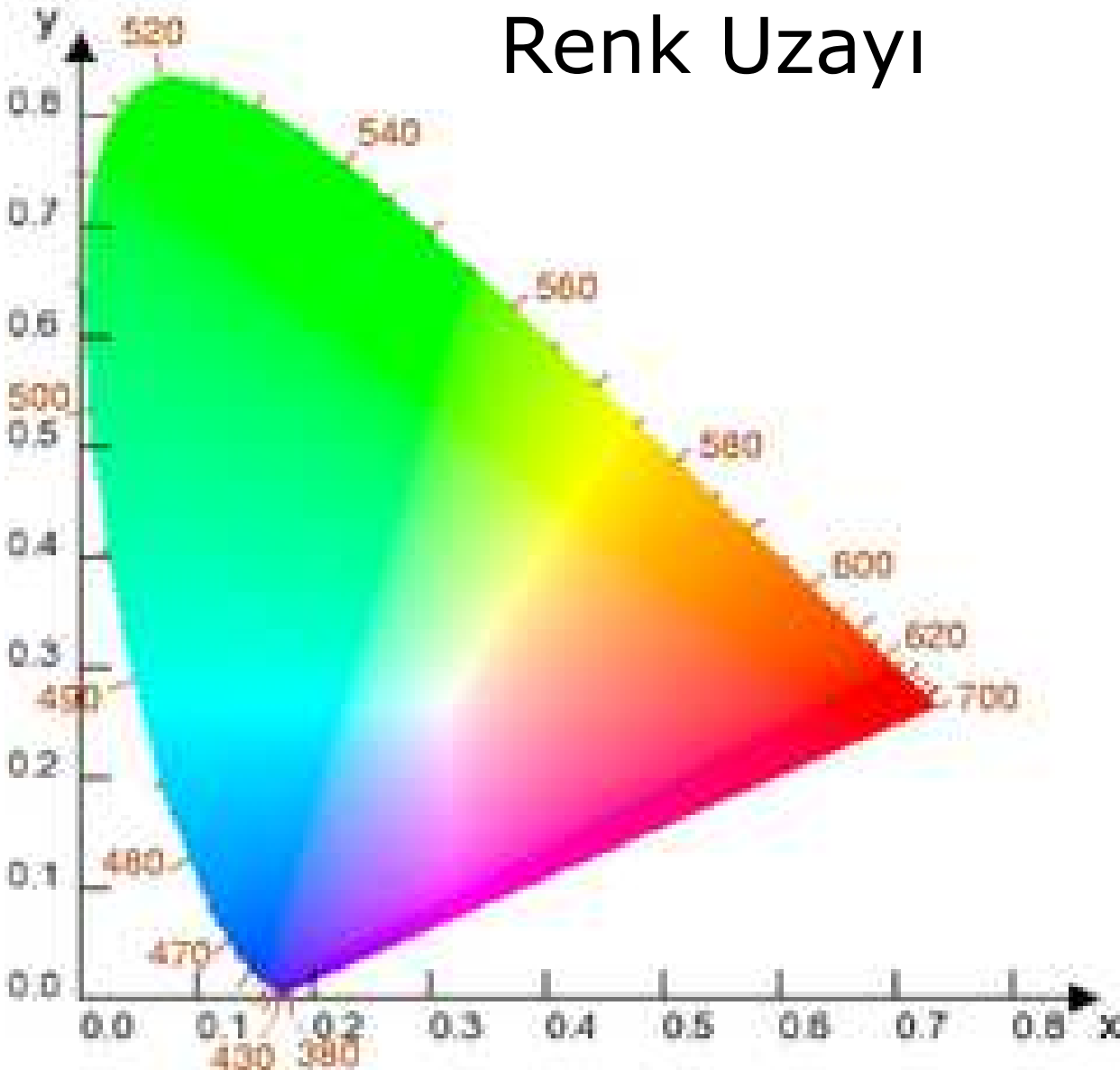
- ◆ Şekilli bir cam parçasından oluşmuş, ışığı odaklamaya yarayan bir alet.
- ◆ Mercek; eğrilmiş şekilli, iki yüzeyli cam veya optik olarak geçirgen bir maddeden oluşur.
- ◆ Mercek maddesinin kırılma indeksi ve iki yüzeyin eğriliği, her merceğe ayrı bir özellik katar.

Bir mercek, içinden geçen ışığı prizmada olduğu gibi kırar.

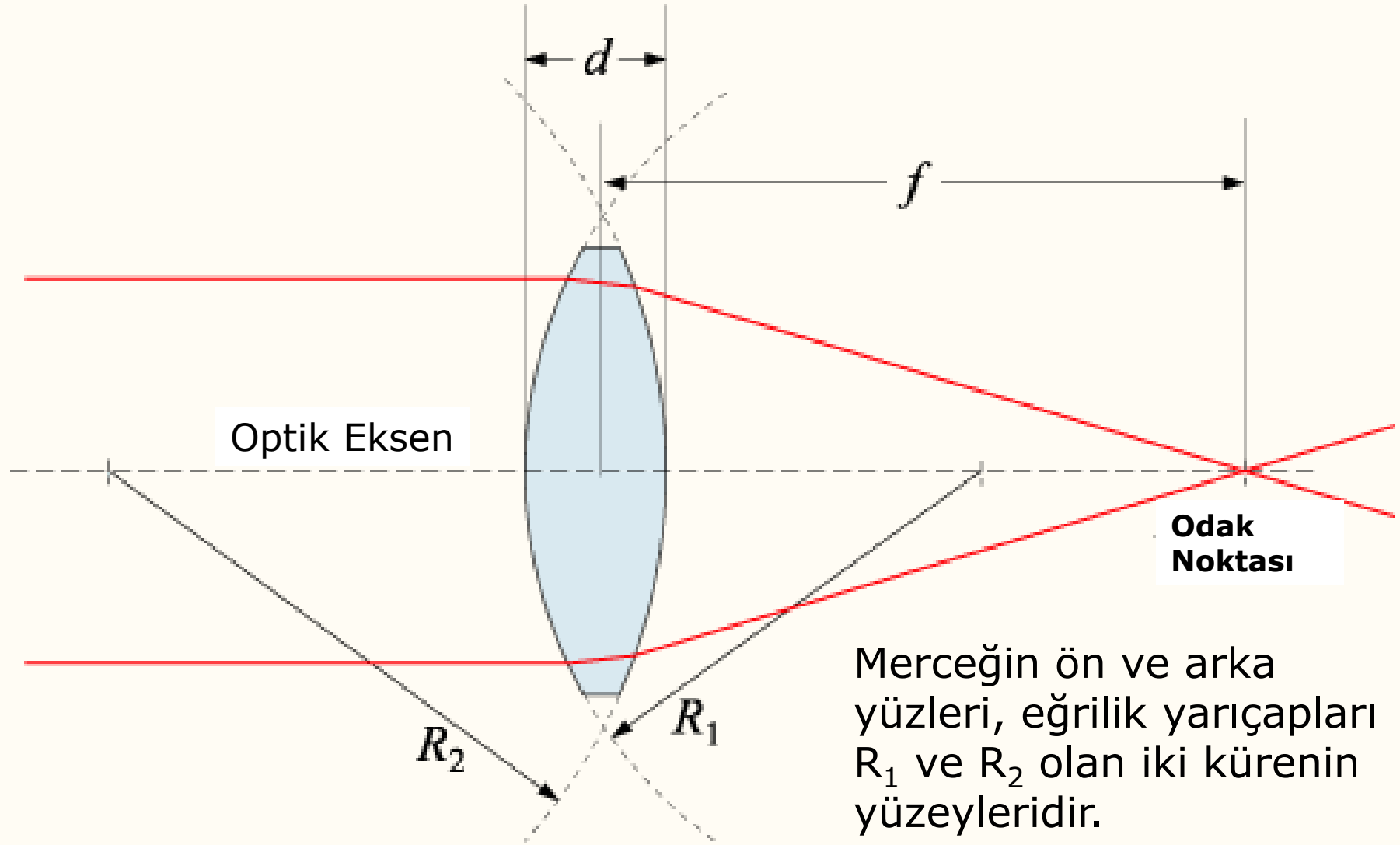
<http://en.wikipedia.org/wiki/Rainbow>

Renk Uzayı

<http://en.wikipedia.org/wiki/Color>

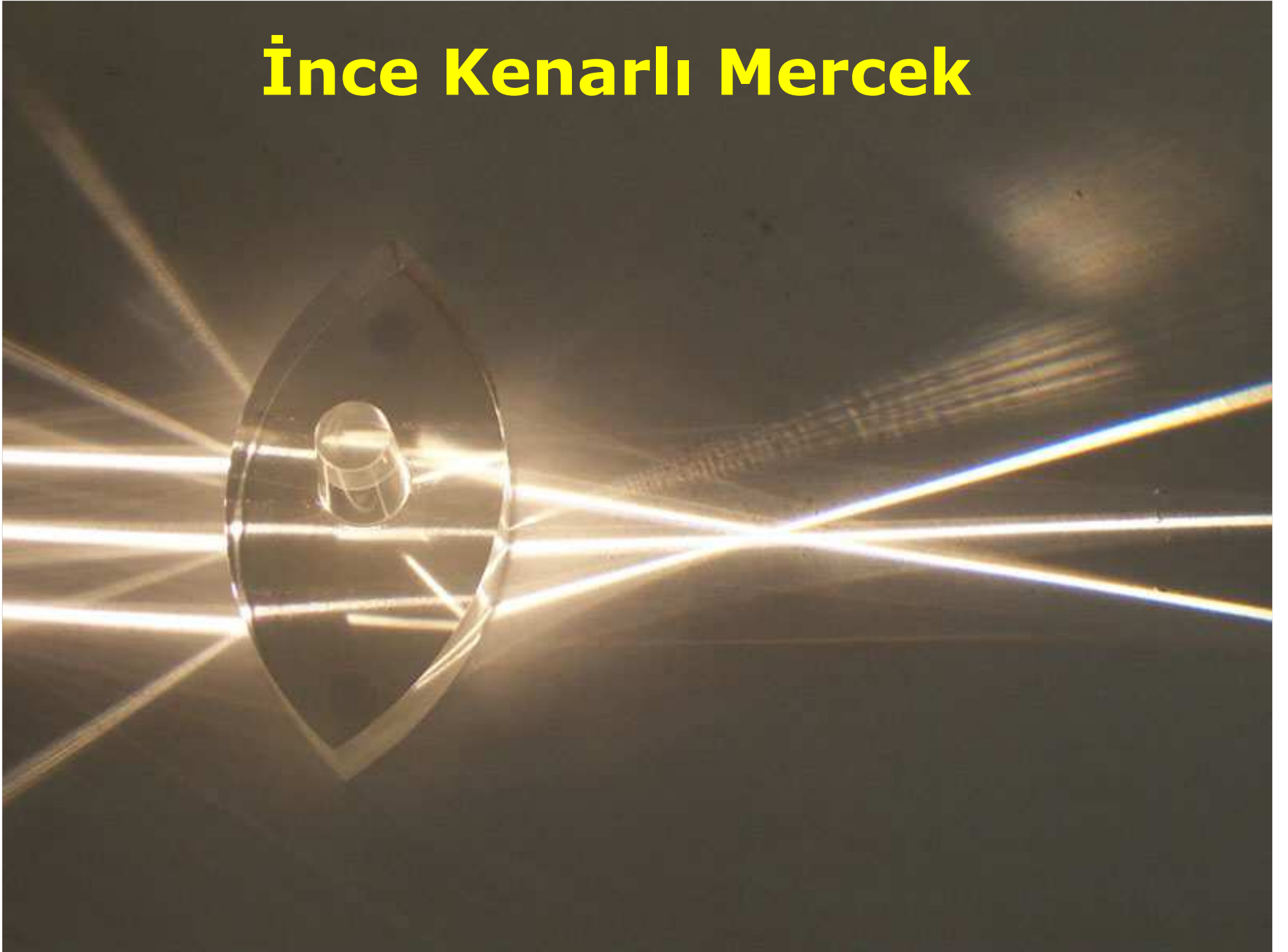
Yakınsak (İnce Kenarlı, Pozitif) Mercecek

Pozitif (yakınsak)mercek

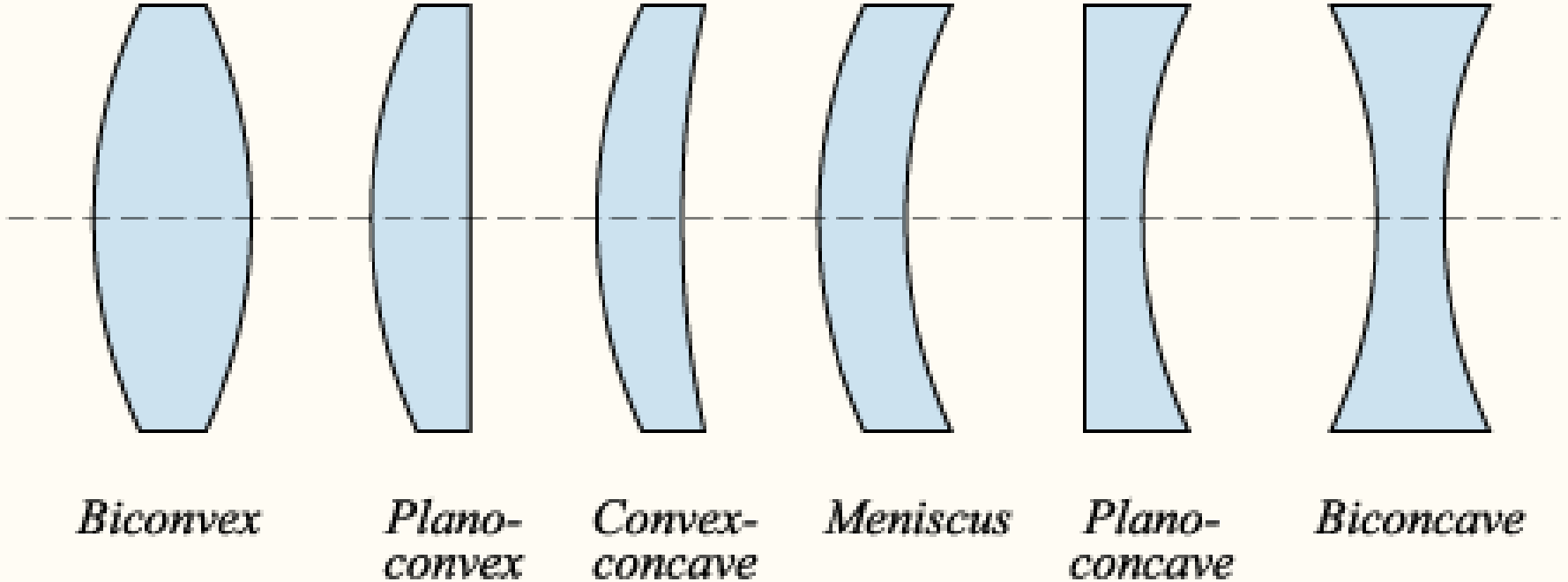
İnce Kenarlı Mercek

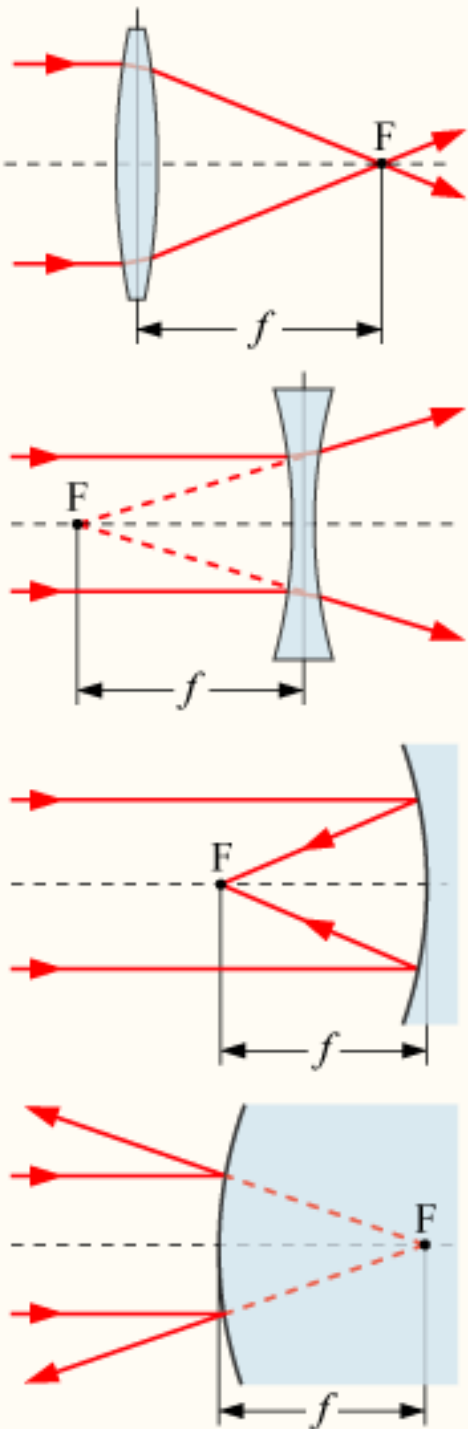
Eğrilik Yarıçapı

- ◆ R_1 'in işareti merceğin ön yüzünün şeklini verir:
- ◆ Eğer, R_1 pozitif ise yüzey ince kenarlıdır (mercekte dışa doğru, convex).
- ◆ Eğer, R_1 negatif ise ön yüzey kalın kenarlıdır (merceğin içine doğru, concave).
- ◆ Eğer, R_1 sonsuz ise yüzey düzdür, veya sıfır eğrilik vardır, ve düzlem olarak adlandırılır.
- ◆ İşaretleri ters çevirmek suretiyle aynı şeyler merceğin arka yüzü için de geçerlidir:
- ◆ Eğer, R_2 pozitif ise ön yüzey içe doğru (concave), ve eğer, R_2 negatif ise arka yüzey dışa doğrudur (convex).
- ◆ Merceğin yüzeylerini temsil eden kürelerin merkezlerini birleştiren çizgi, merceğin **optik eksenidir** ve merceğin merkezinden geçer.

İki yüzeyin eğriliklerine göre mercek türleri

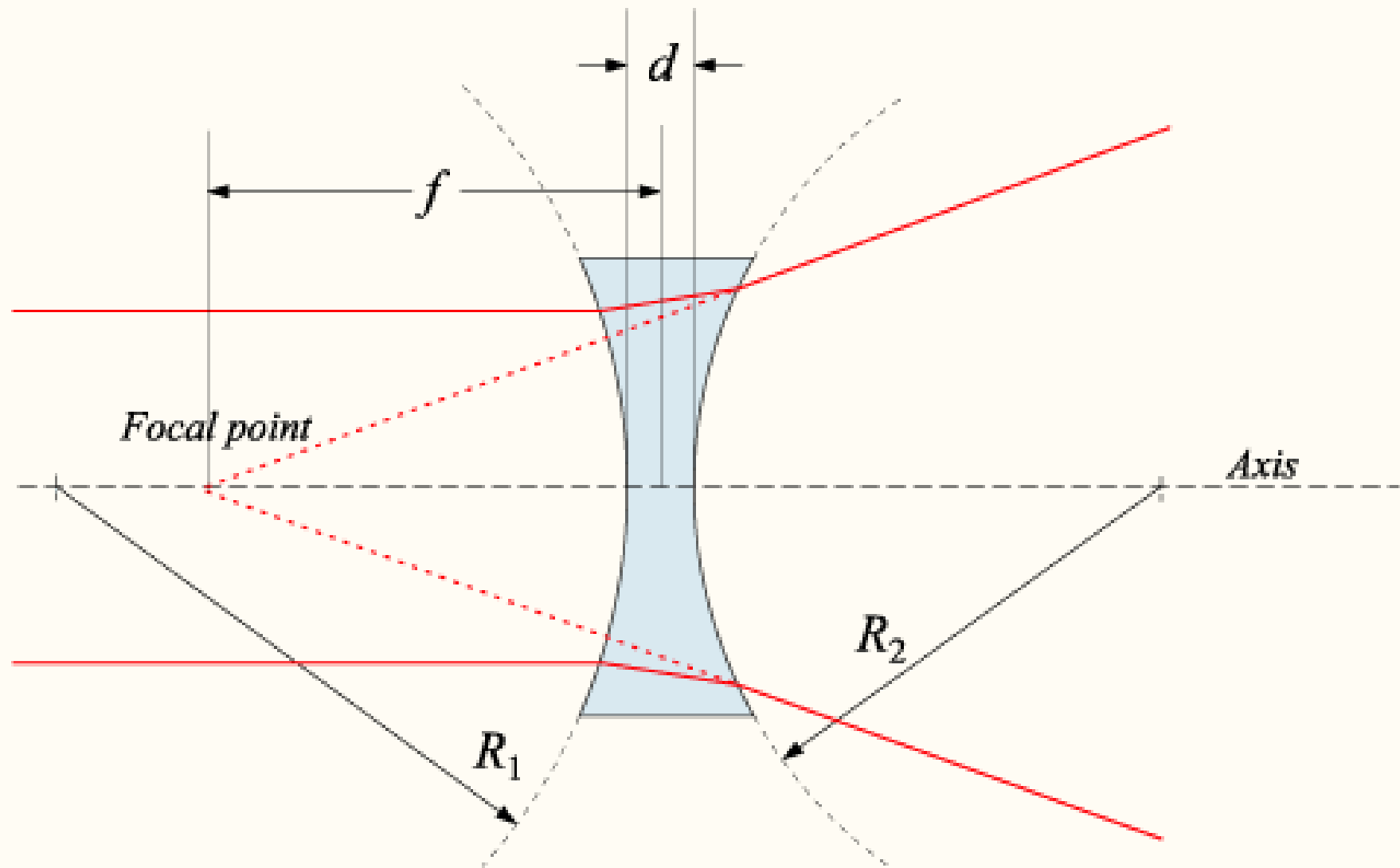

Bir yakınsak (biconvex) merceğe paralel gelen ışınlar, merceğin arka tarafında optik eksen üzerinde belli bir uzaklıkta (**odak uzaklığı**) tek bir noktada (**odak**) kesişecek şekilde kırılır.

Bir yakınsak (biconvex) merceğe paralel gelen ışınlar, merceğin arka tarafında, optik eksen üzerinde belli bir uzaklıkta (f : odak uzaklığı, focal length) tek bir noktada (F : odak, focus) kesişecek şekilde kırılır.

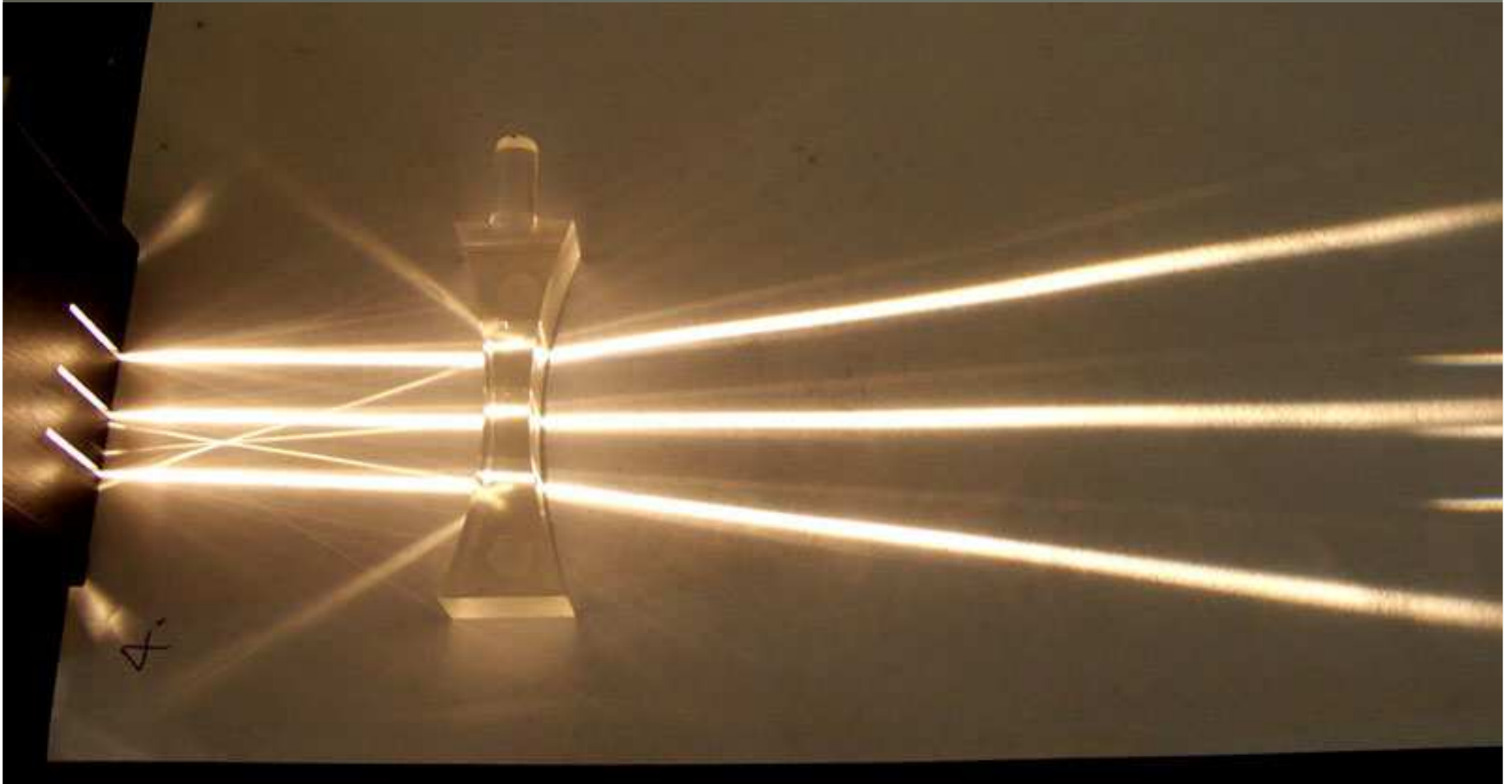
Iraksak (Kalın Kenarlı, Negatif) Mercek

Negative (diverging) lens

Kalın Kenarlı Mercek

Özel bir merceğin odak uzaklığı:

$$\frac{1}{f} = (n - 1) \left\{ \frac{1}{R_1} - \frac{1}{R_2} + \frac{(n - 1)d}{nR_1R_2} \right\},$$

burada, n : mercek maddesinin kırılma indeksi'dir.

d : optik eksen boyunca iki yüzey arasındaki

uzaklık veya merceğin kalınlığıdır.

Eğer,

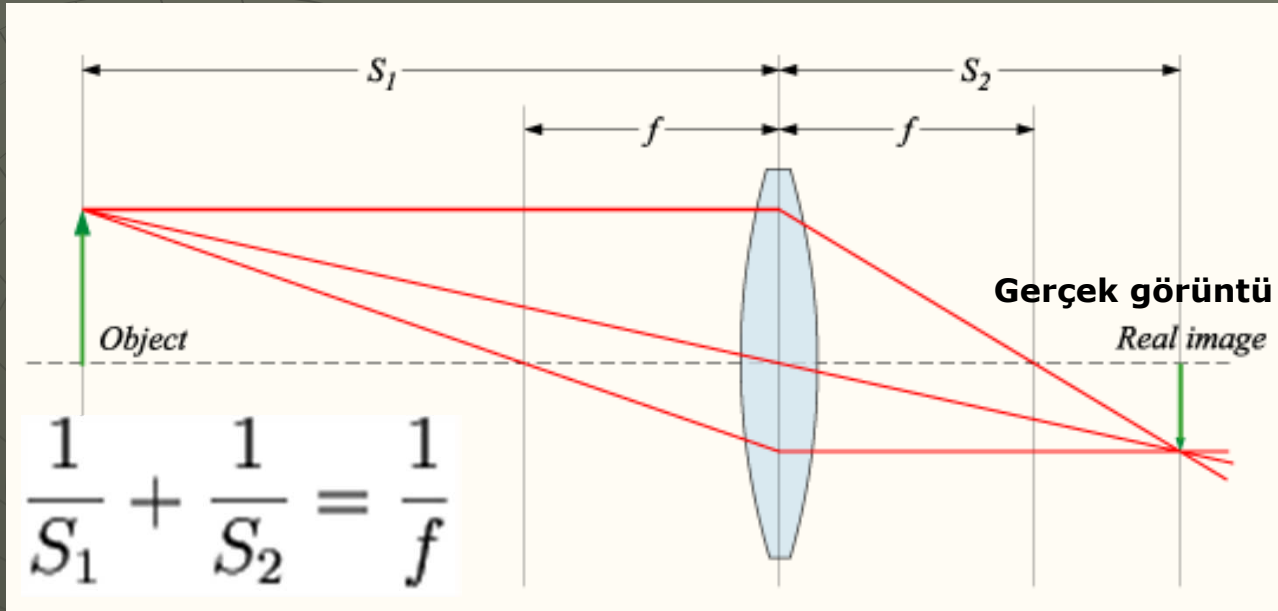
d yeterince küçükse:

$$\frac{1}{f} = (n - 1) \left\{ \frac{1}{R_1} - \frac{1}{R_2} \right\}.$$

Odak uzaklığı f :

- ◆ Eğer mercek, yakınsak ise, f ; pozitiftir.
- ◆ Eğer mercek, ıraksak ise, f ; negatiftir.
- ◆ $1/f$: mercek gücü olarak adlandırılır.
- ◆ Mercek gücü, **dioptri** biriminde ölçülür ve birimi m^{-1} dir.

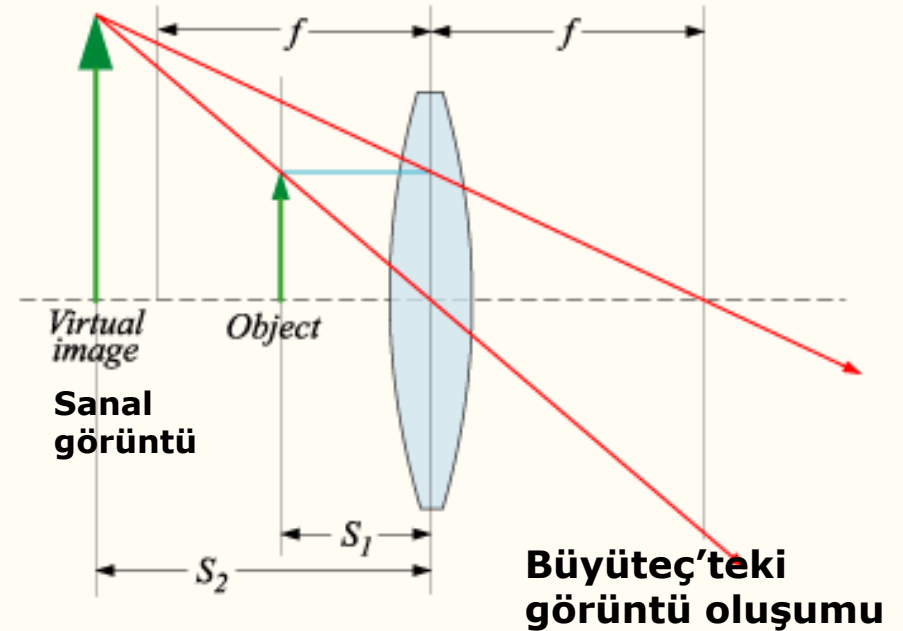
Görüntü Özellikleri

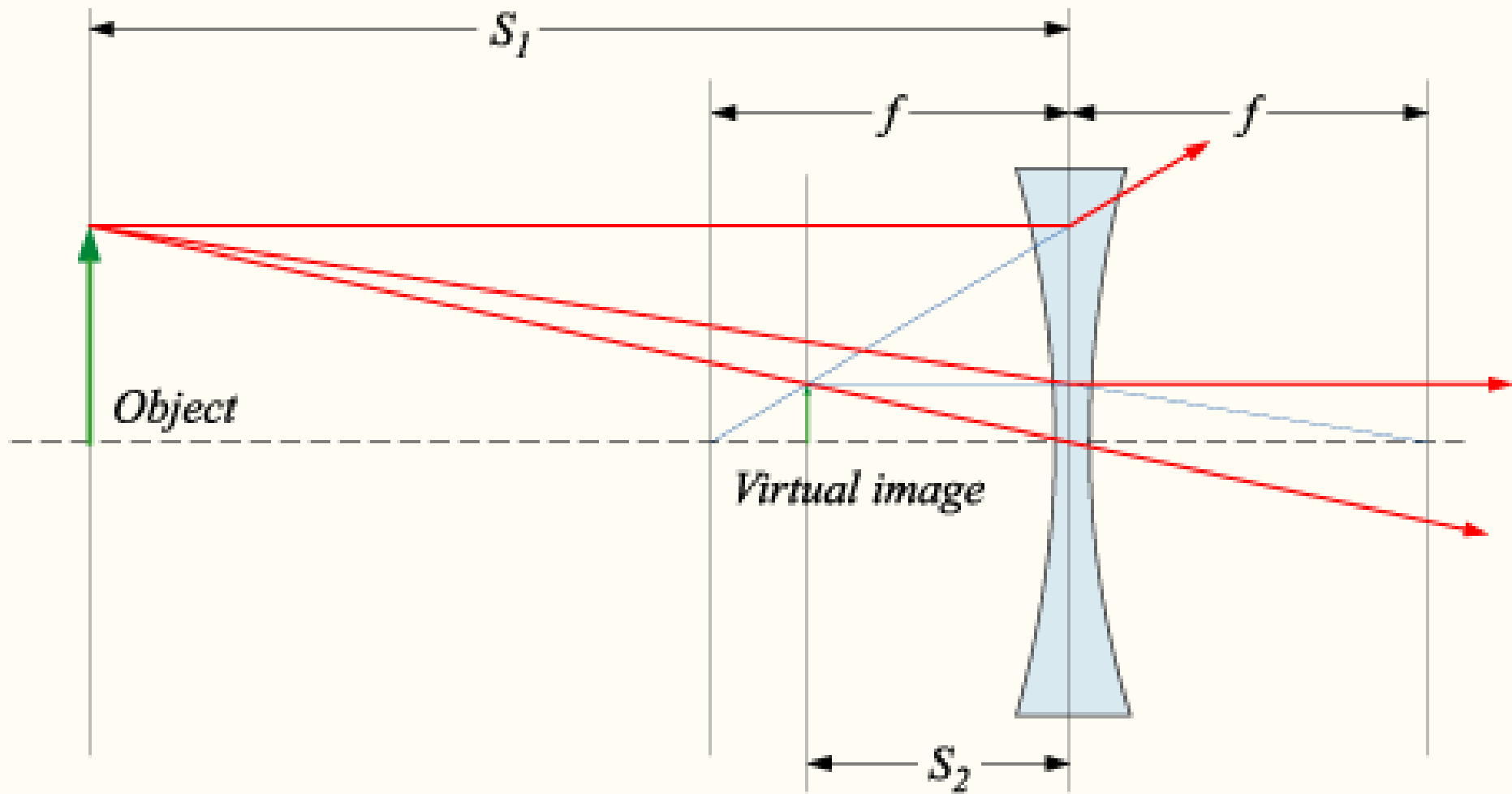
Büyütme gücü:

$S_1 < f$ ise, S_2 negatif olur.

$$M = -\frac{S_2}{S_1} = \frac{f}{f - S_1}$$

Iraksak mercek için:

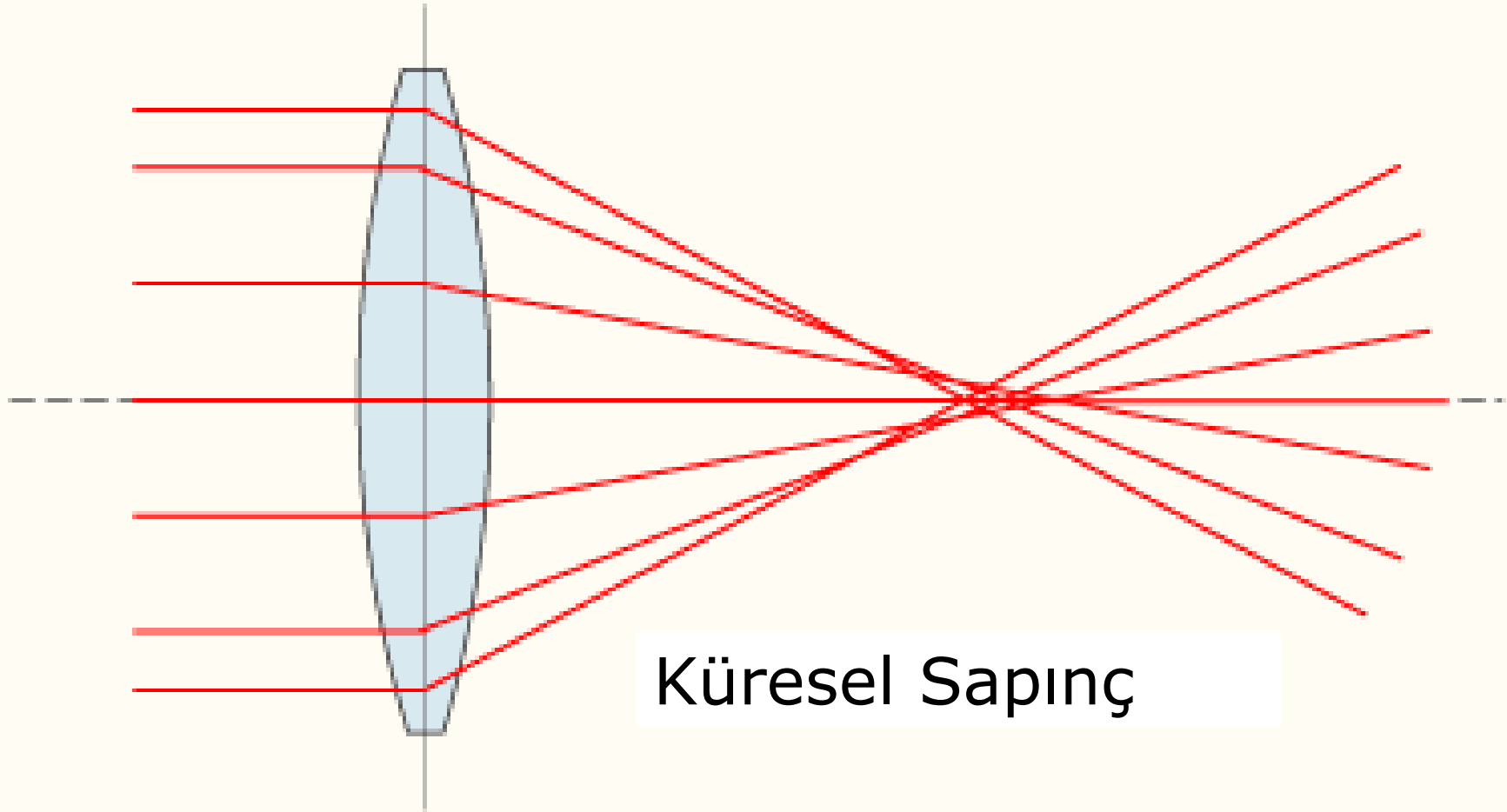

SAPINÇLAR

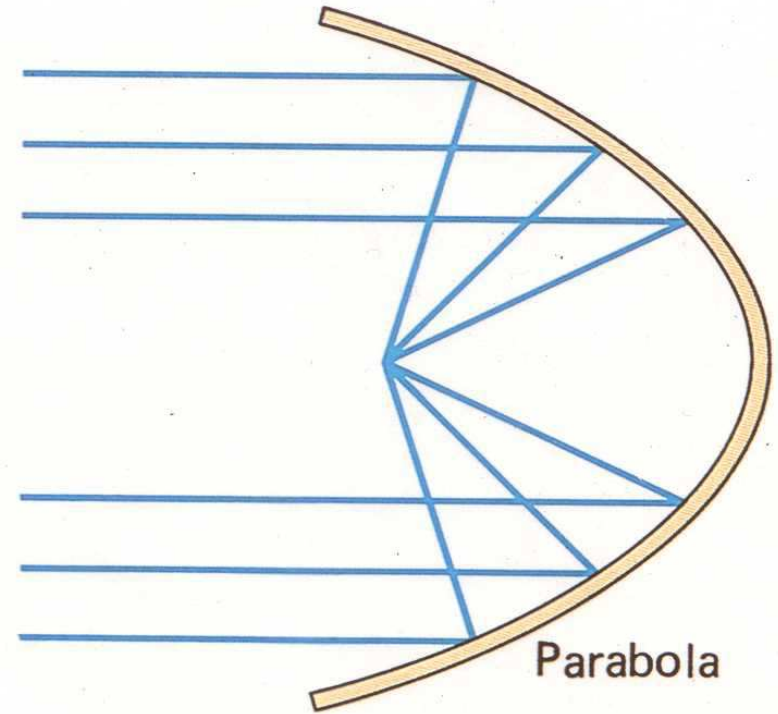
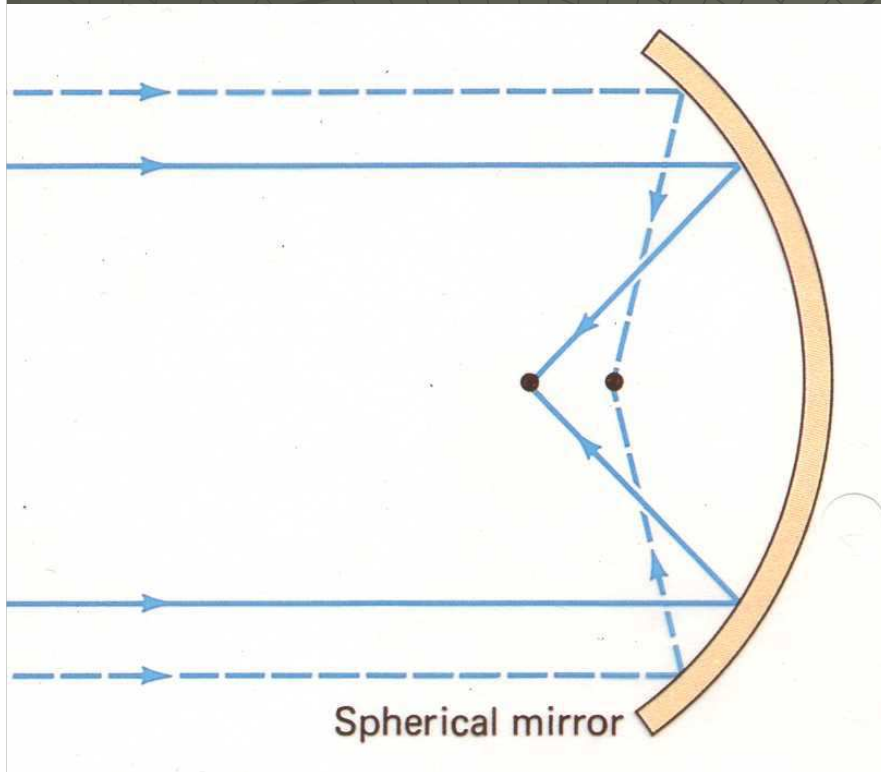
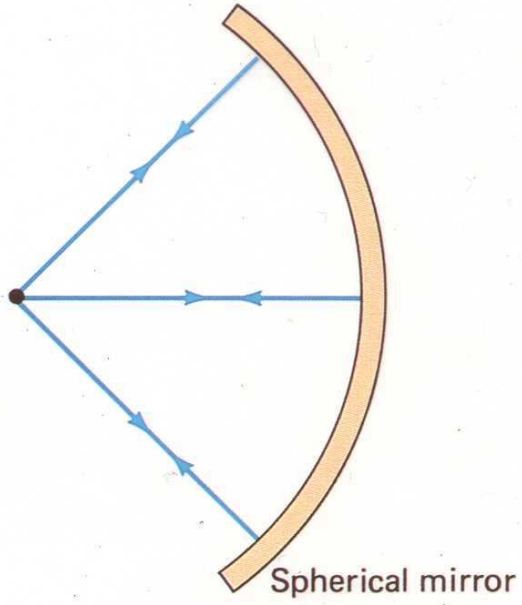
(Aberrations)

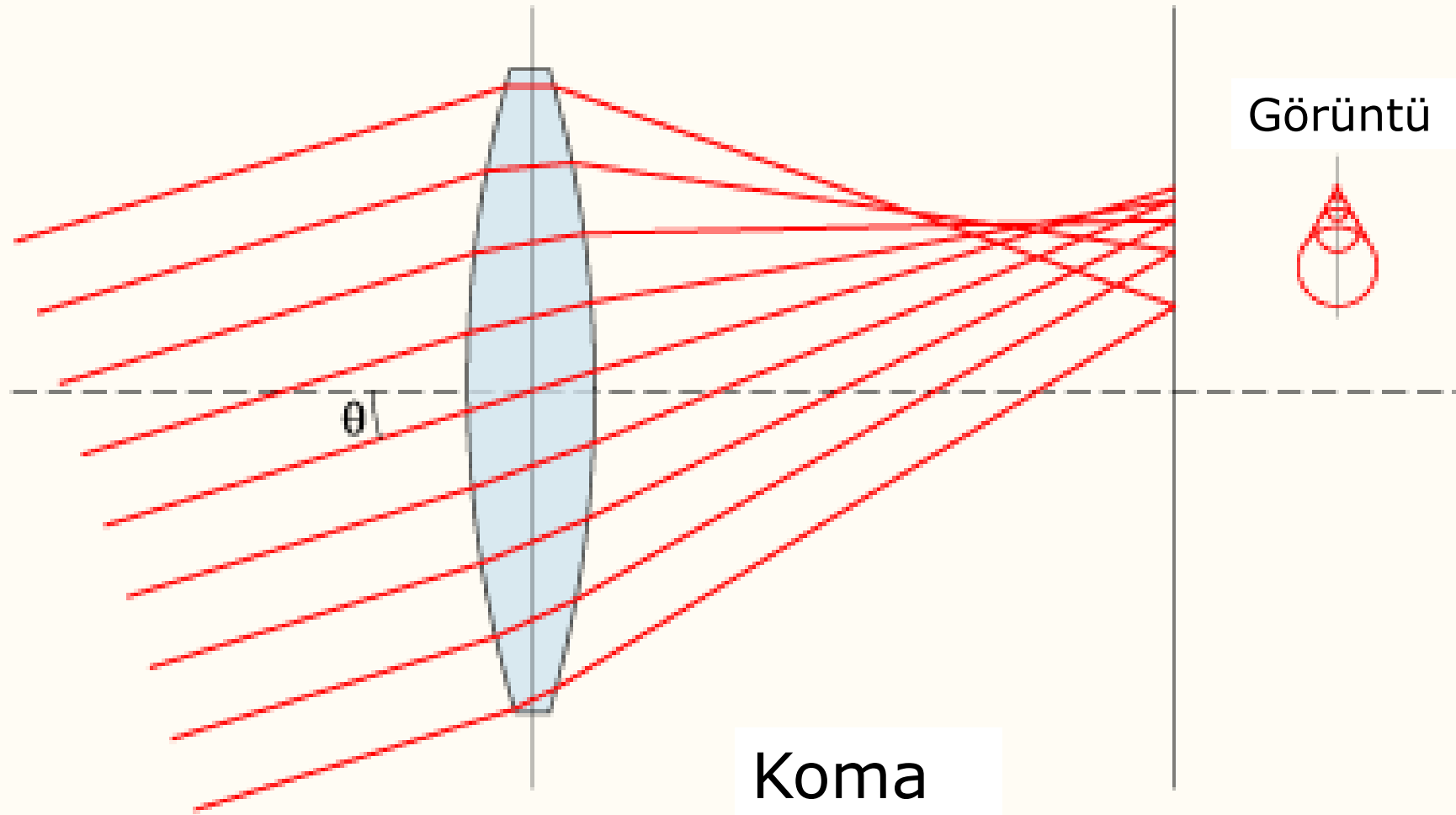

Küresel Sapınc

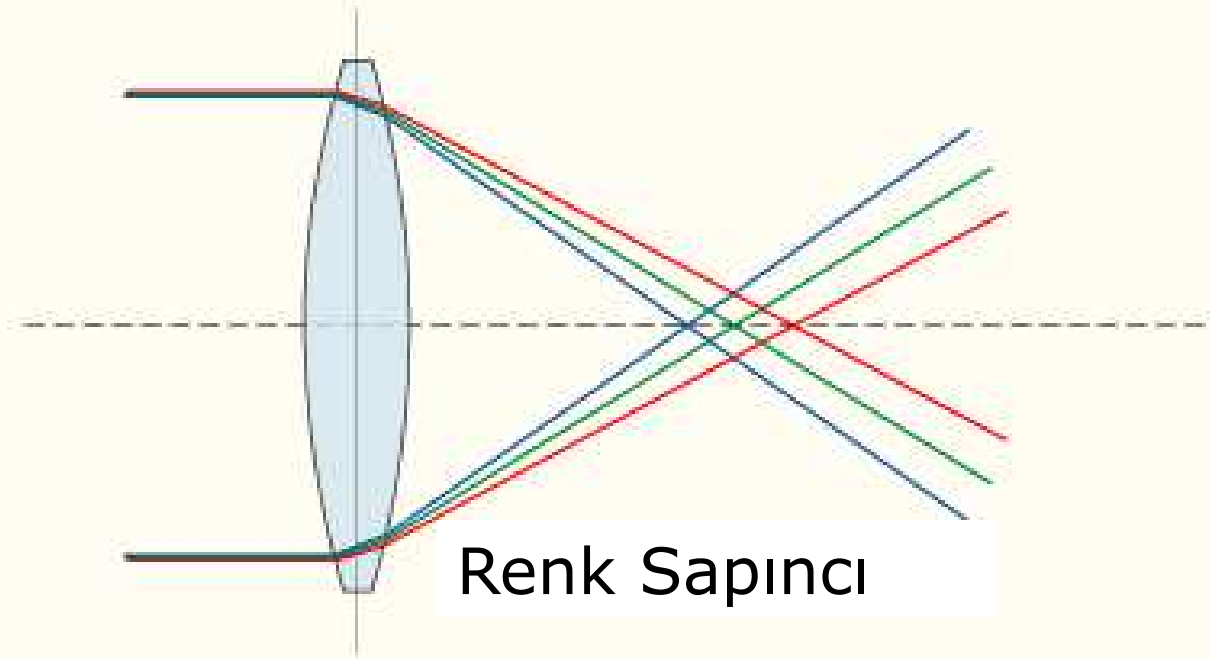
Aynalı Teleskoplarda Küresel Sapıncı gidermek için

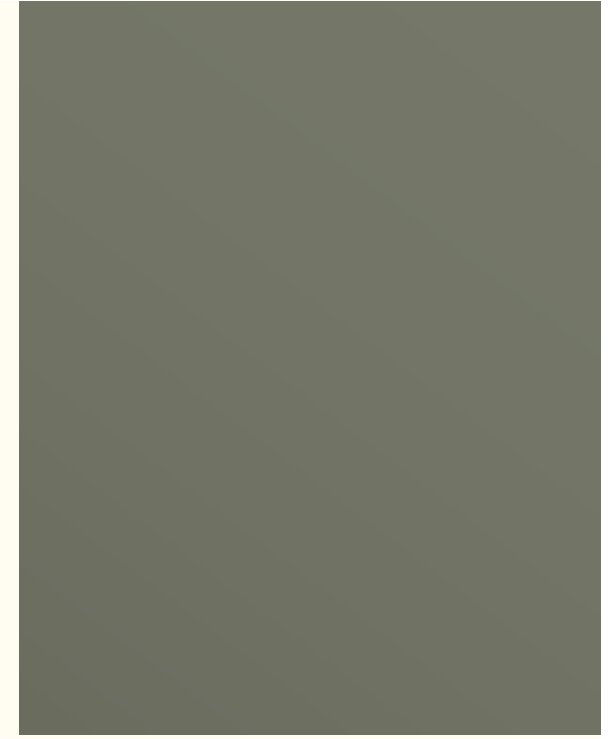

Görüntü

Koma

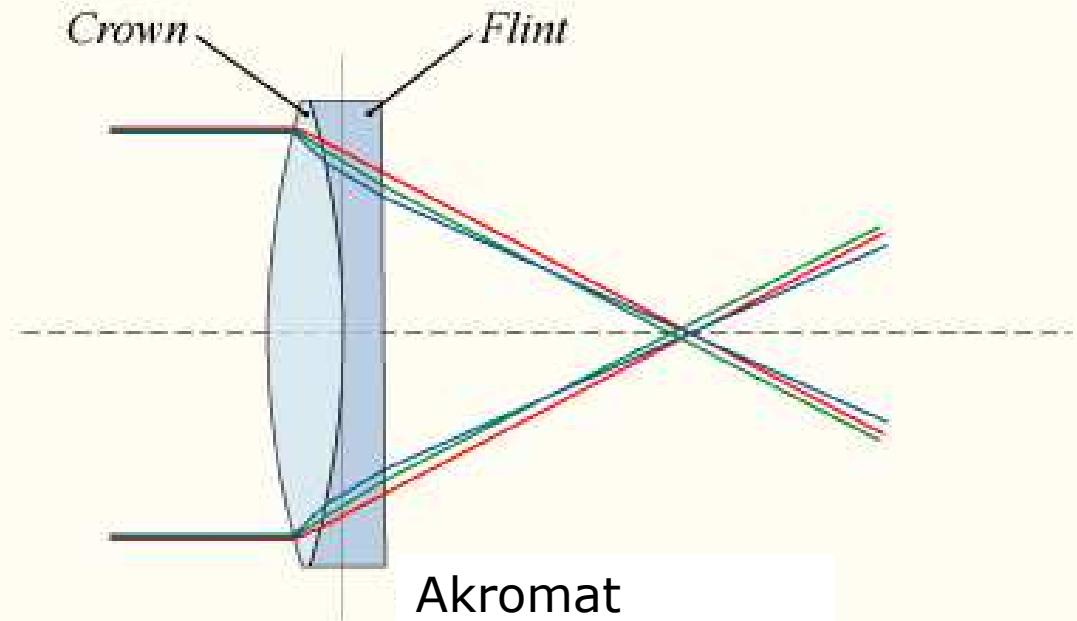

Renk Sapıncı

Çoklu mercekler için odak uzaklığı:

$$\frac{1}{F} = \frac{1}{f_1} + \frac{1}{f_2}$$

Akromat

TELESKOP TÜRLERİ

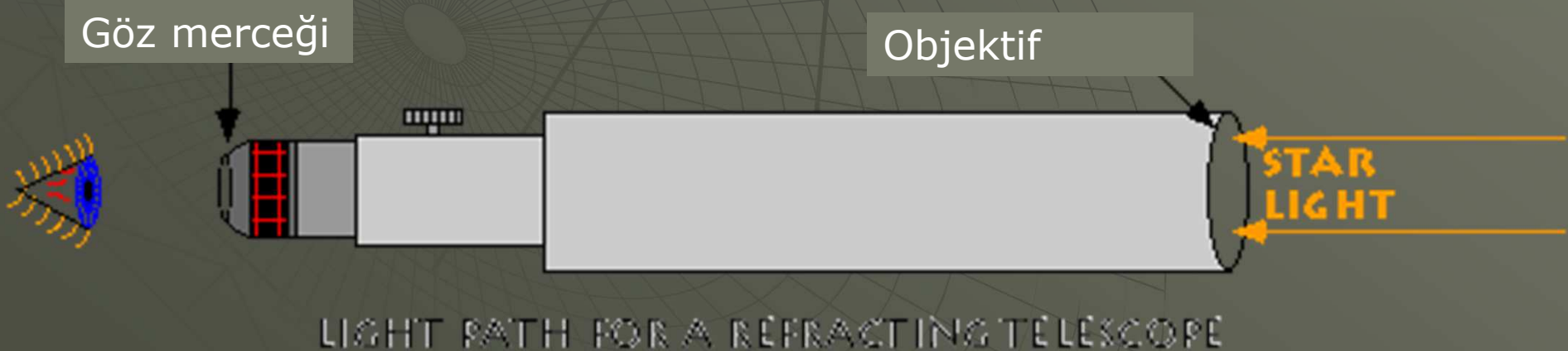

1. Merceklı Teleskop

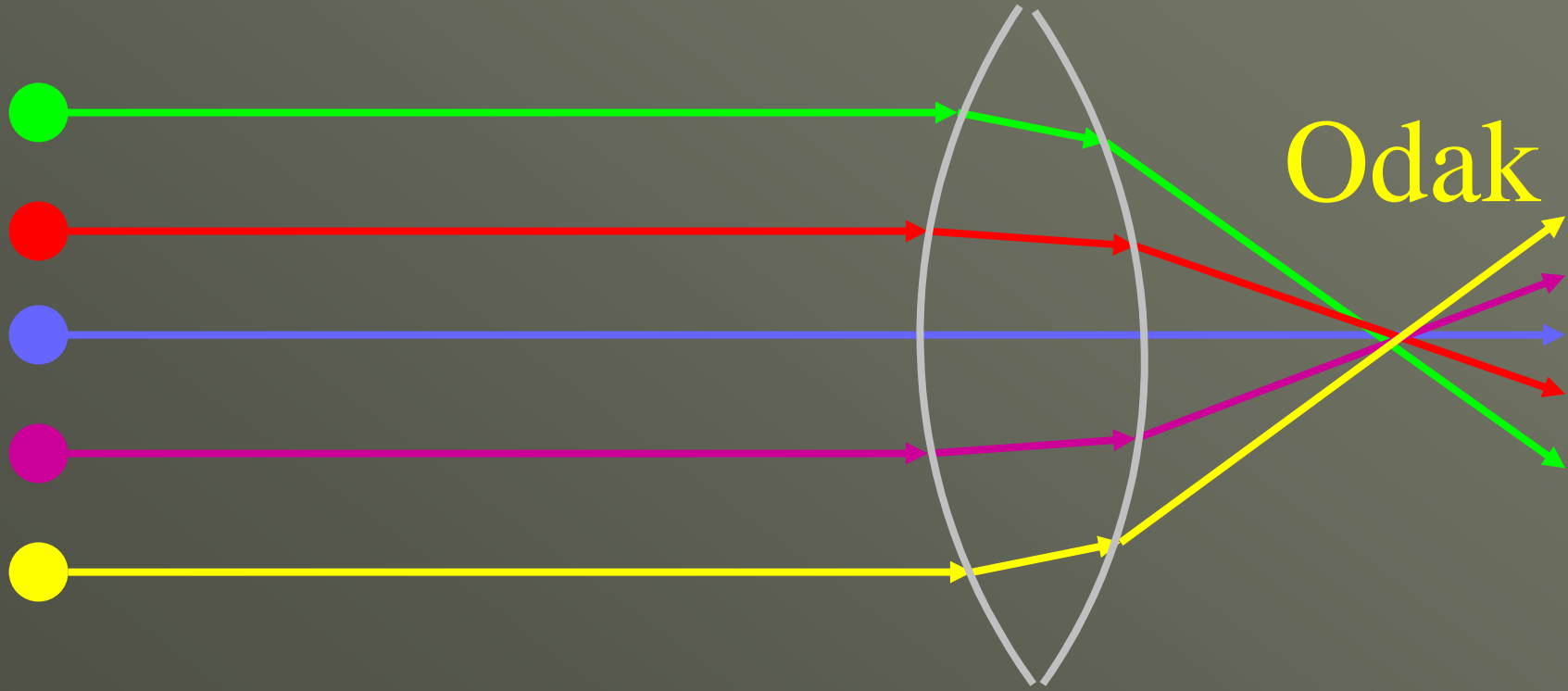

Uzaktaki cisimleri büyütmek için iki ince kenerlı mercek kullanılır

1. Objektif mercek
2. Göz merceği

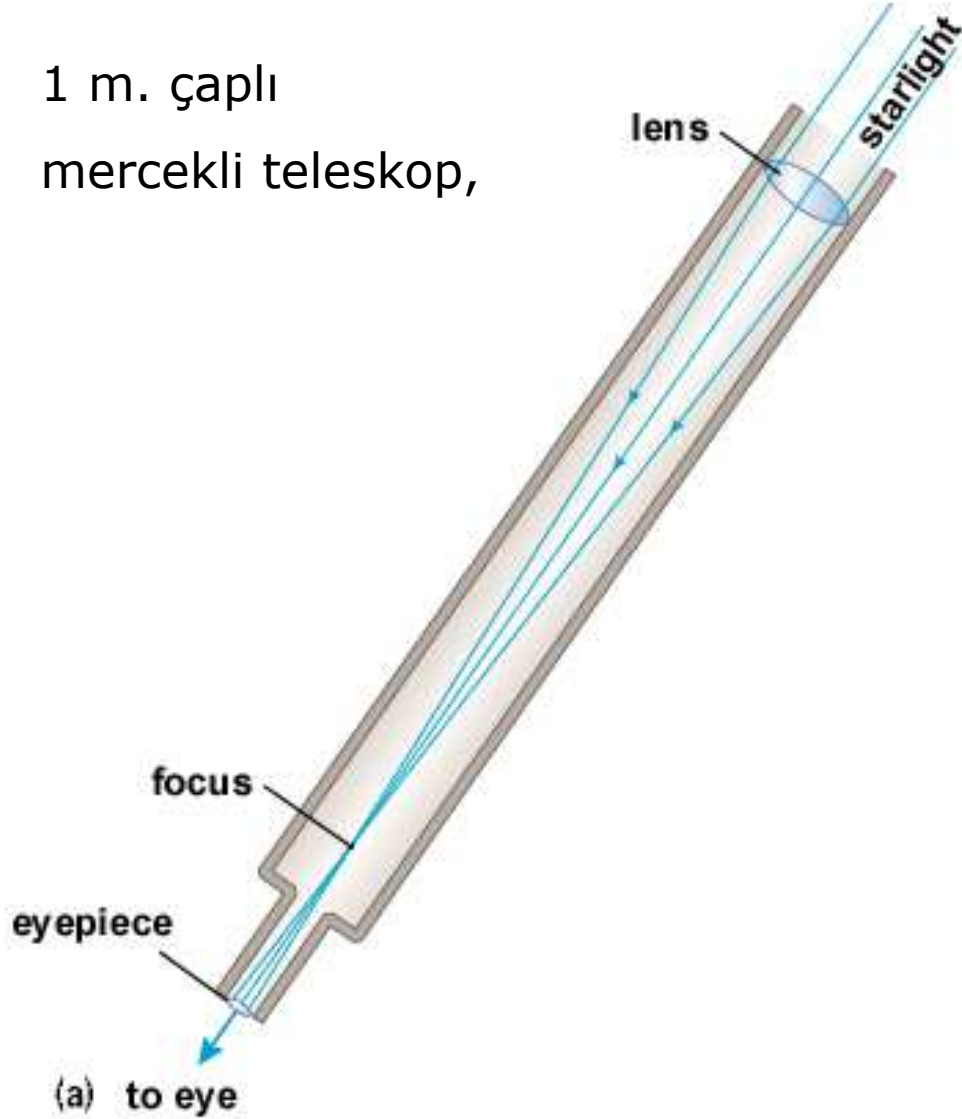

İnce kenarlı mercekte odak oluşumu

Yerkes Gözlemevi

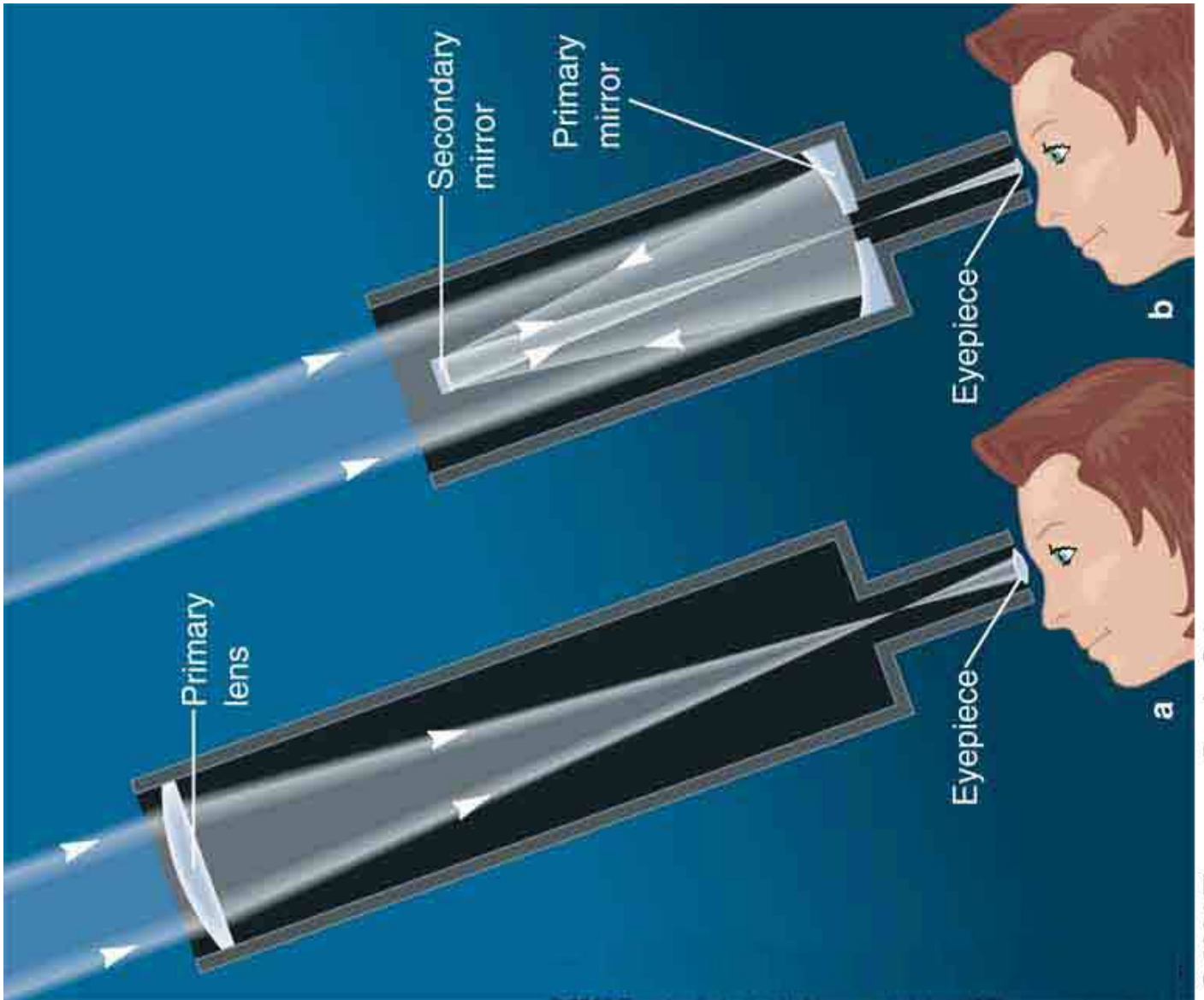
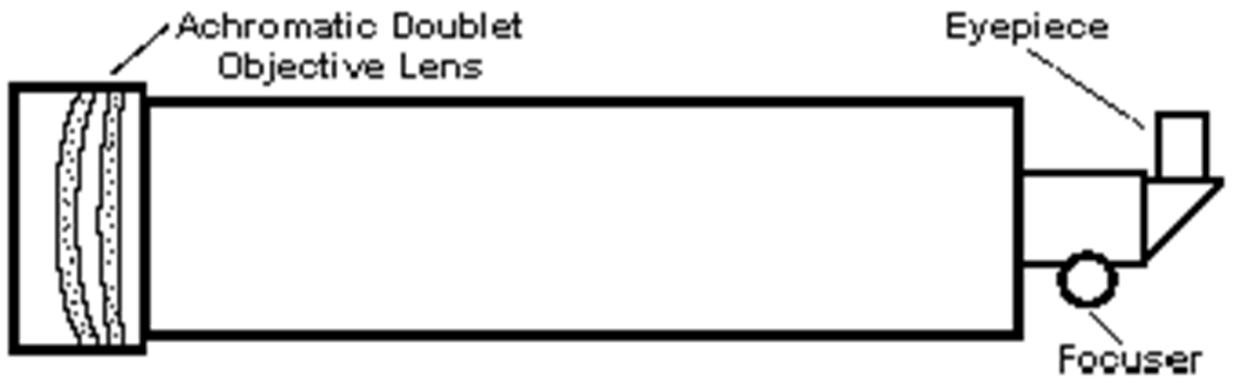
1 m. çaplı
merceklî teleskop,

Copyright © Addison Wesley

(b)

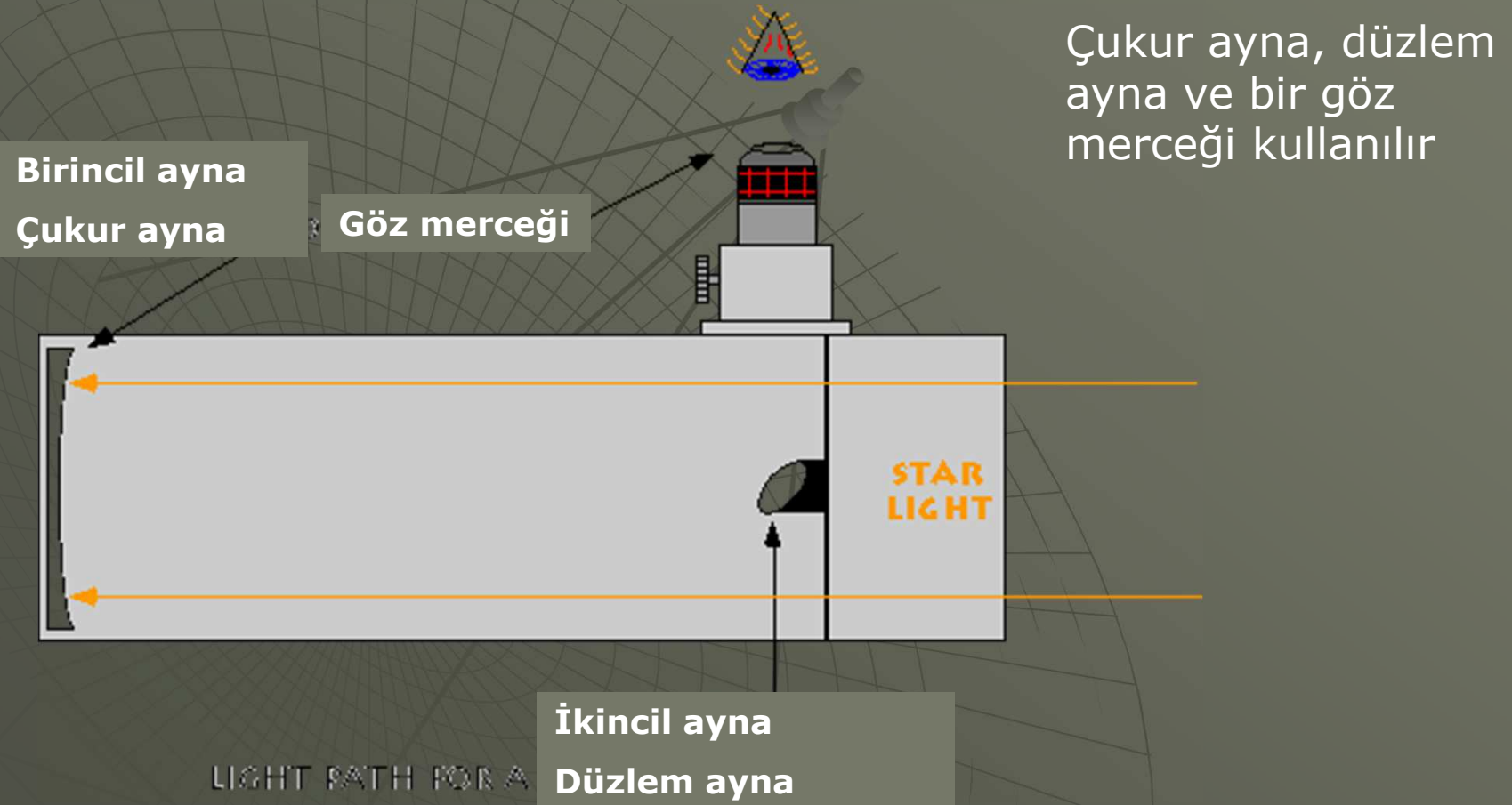

Küçük merceklı teleskoplar

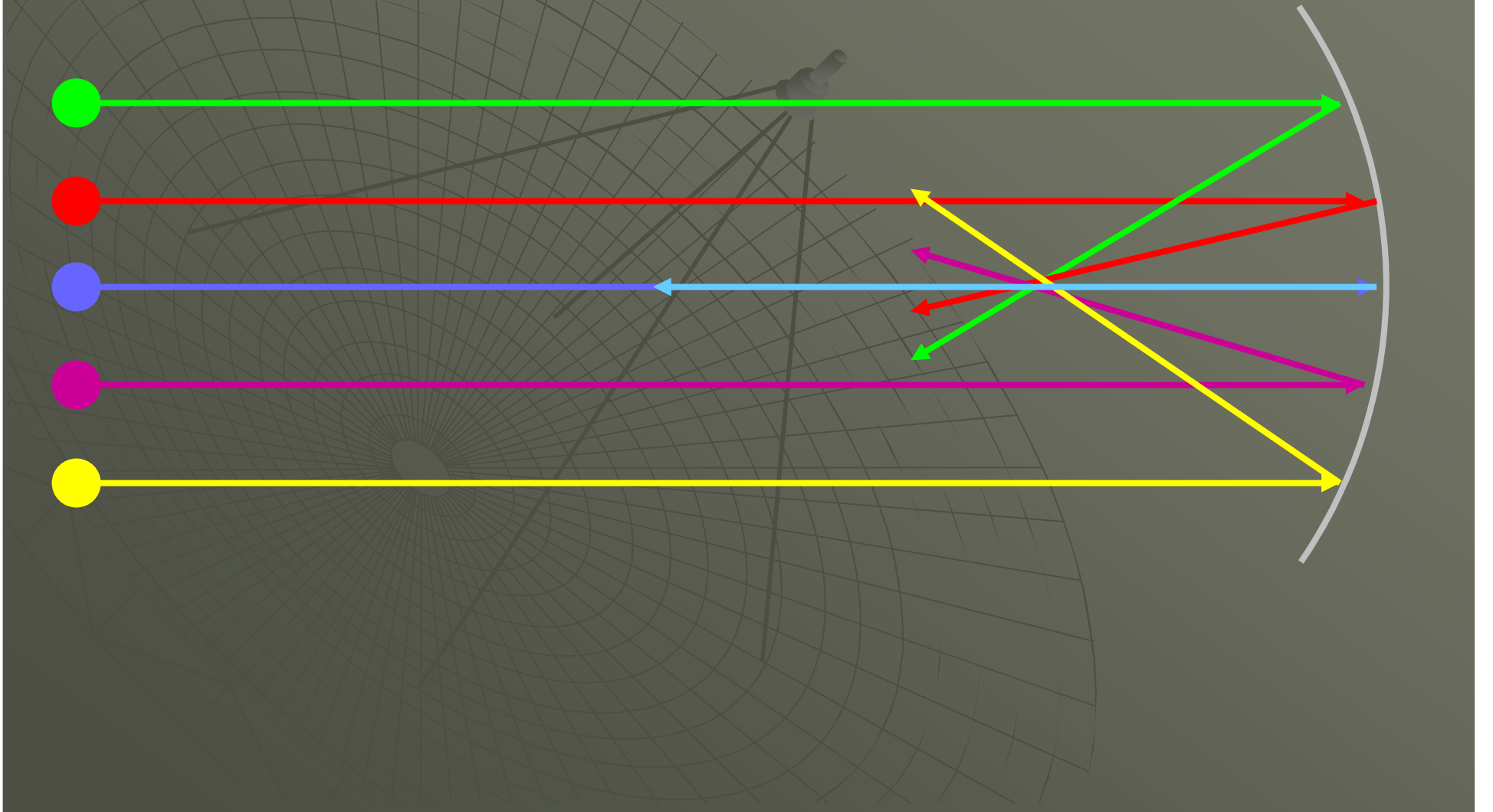

2. Aynalı Teleskop

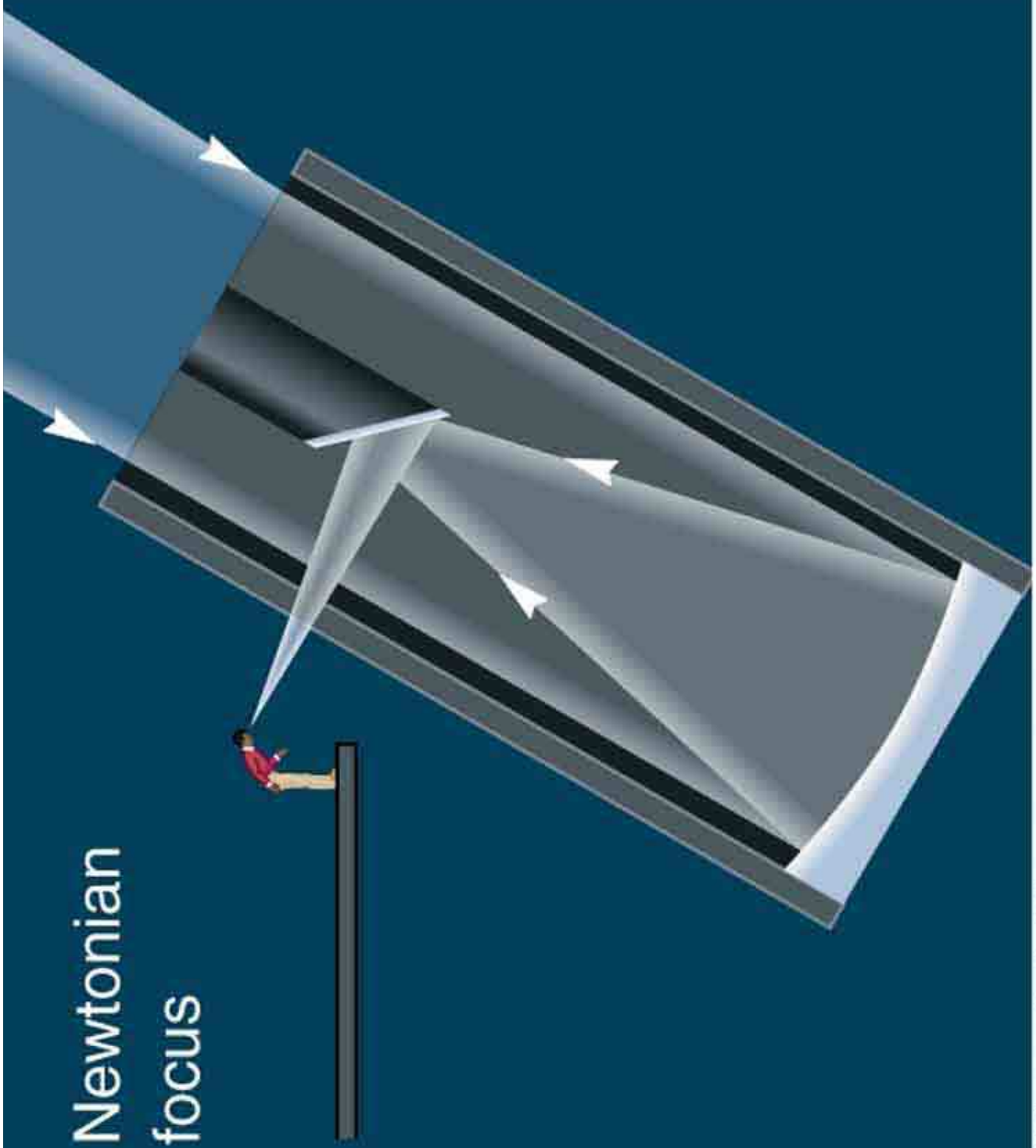
a. Newtonian Teleskop

Çukur aynada odak oluşumu

Newtonian focus

Dobsonian Teleskobu

John Dobson tarafından
dizayn edilmiştir

İlk Teleskoplar

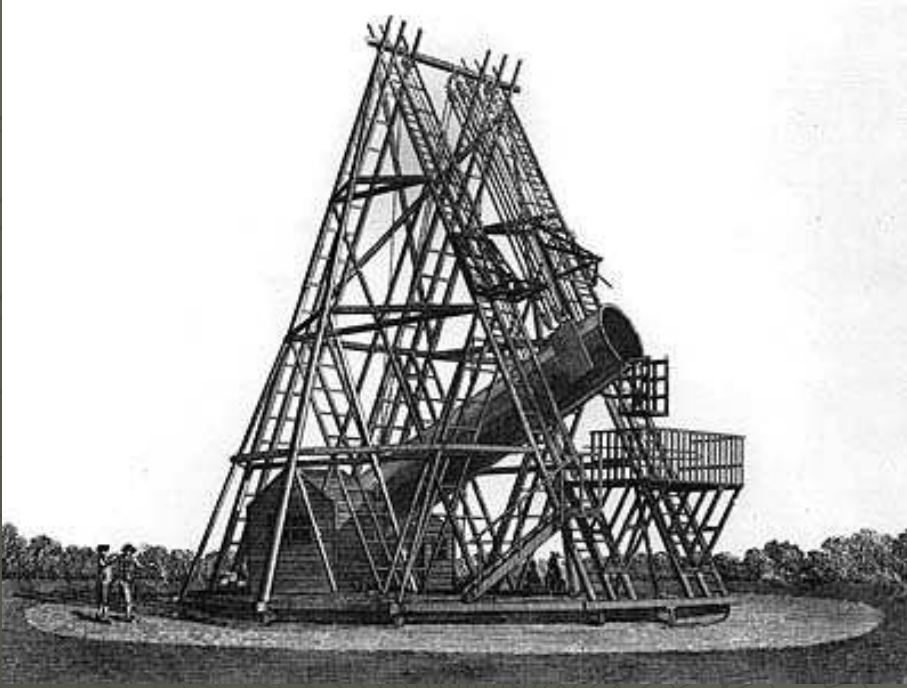
Galileo'nun mercekli teleskobu

Newton'un aynalı teleskobu

İlk Büyük Teleskoplar

William Herschel'in
en büyük teleskobu
1700'lerin sonu

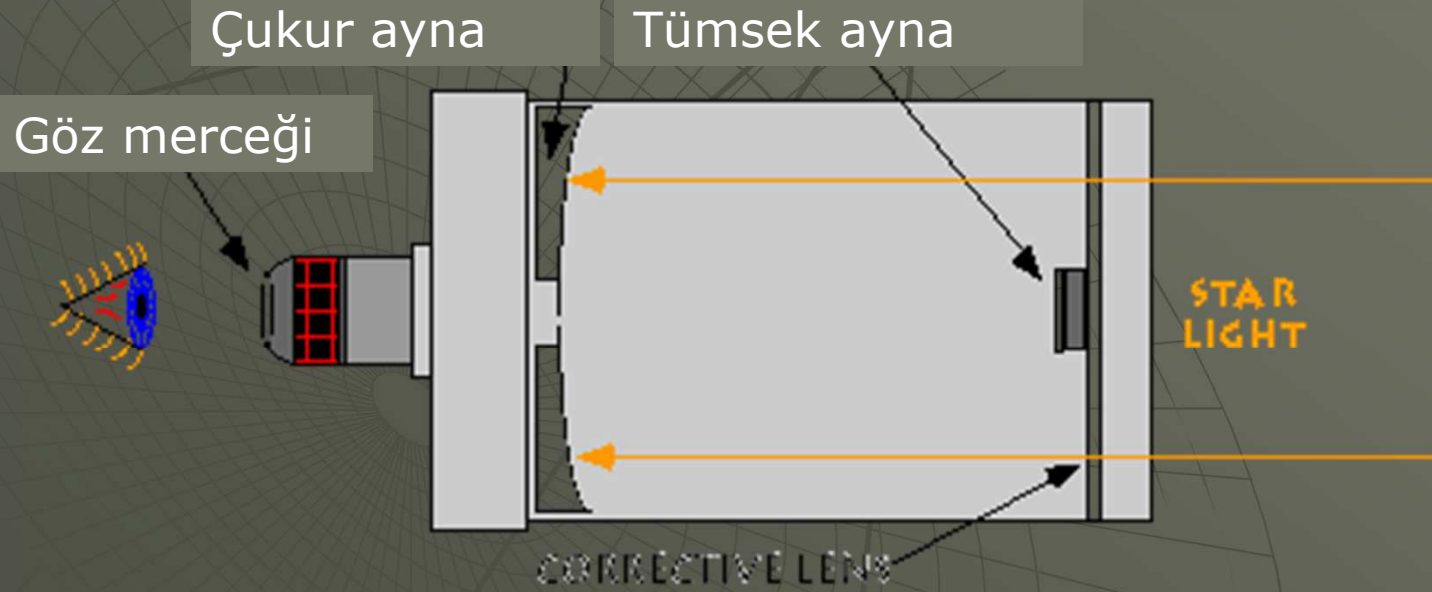

Lord Rosse'nin
teleskobu (1840)

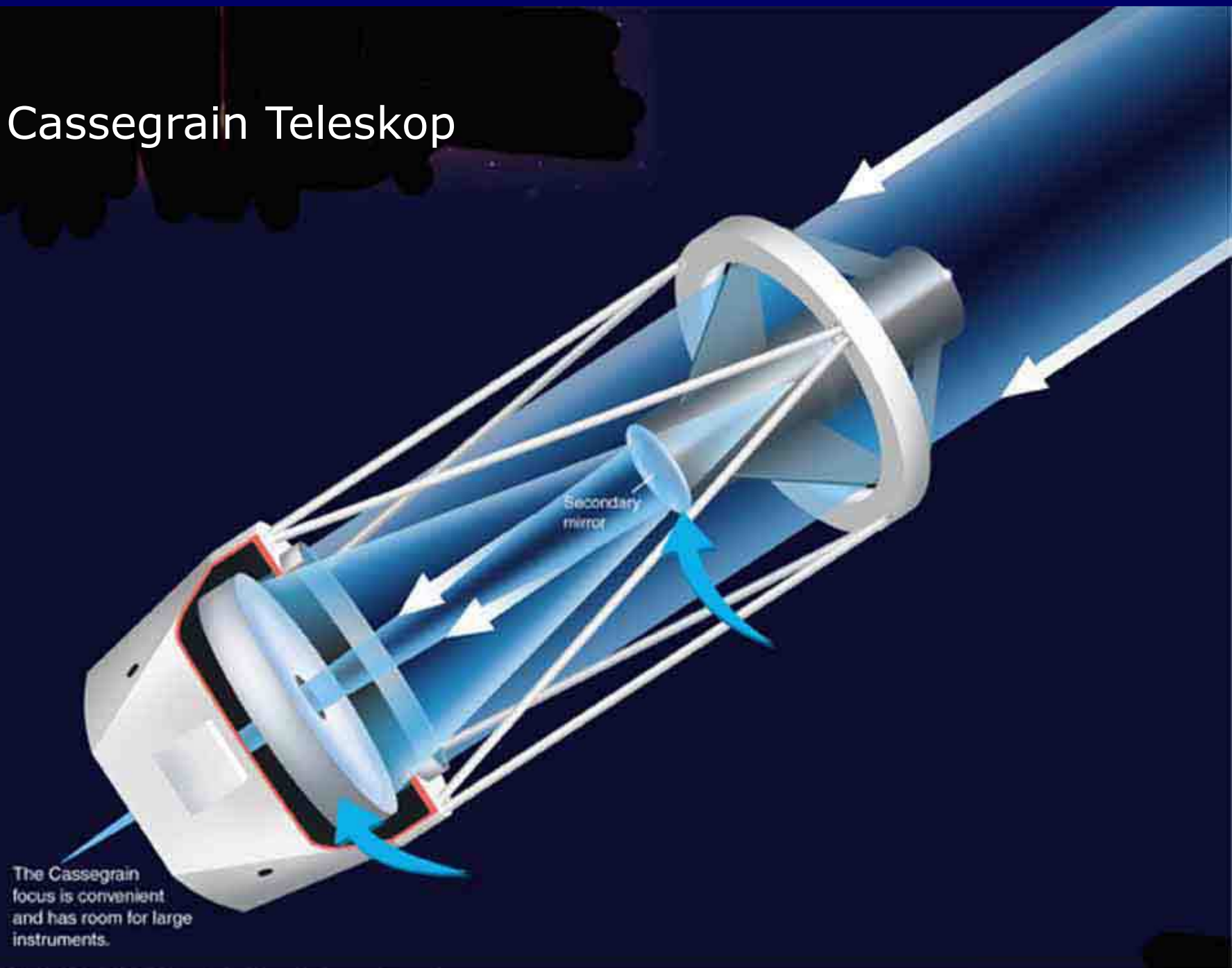
b. Cassegrain Teleskop

Birincil çukur ayna, ikincil tümsek ayna ve göz merceği kullanılır.

LIGHT PATH FOR A CATADIOPTRIC TELESCOPES

Cassegrain Teleskop

Ege Üniversitesi Gözlemevi,
Cassegrain türü teleskop- 48 cm

15/07/2004

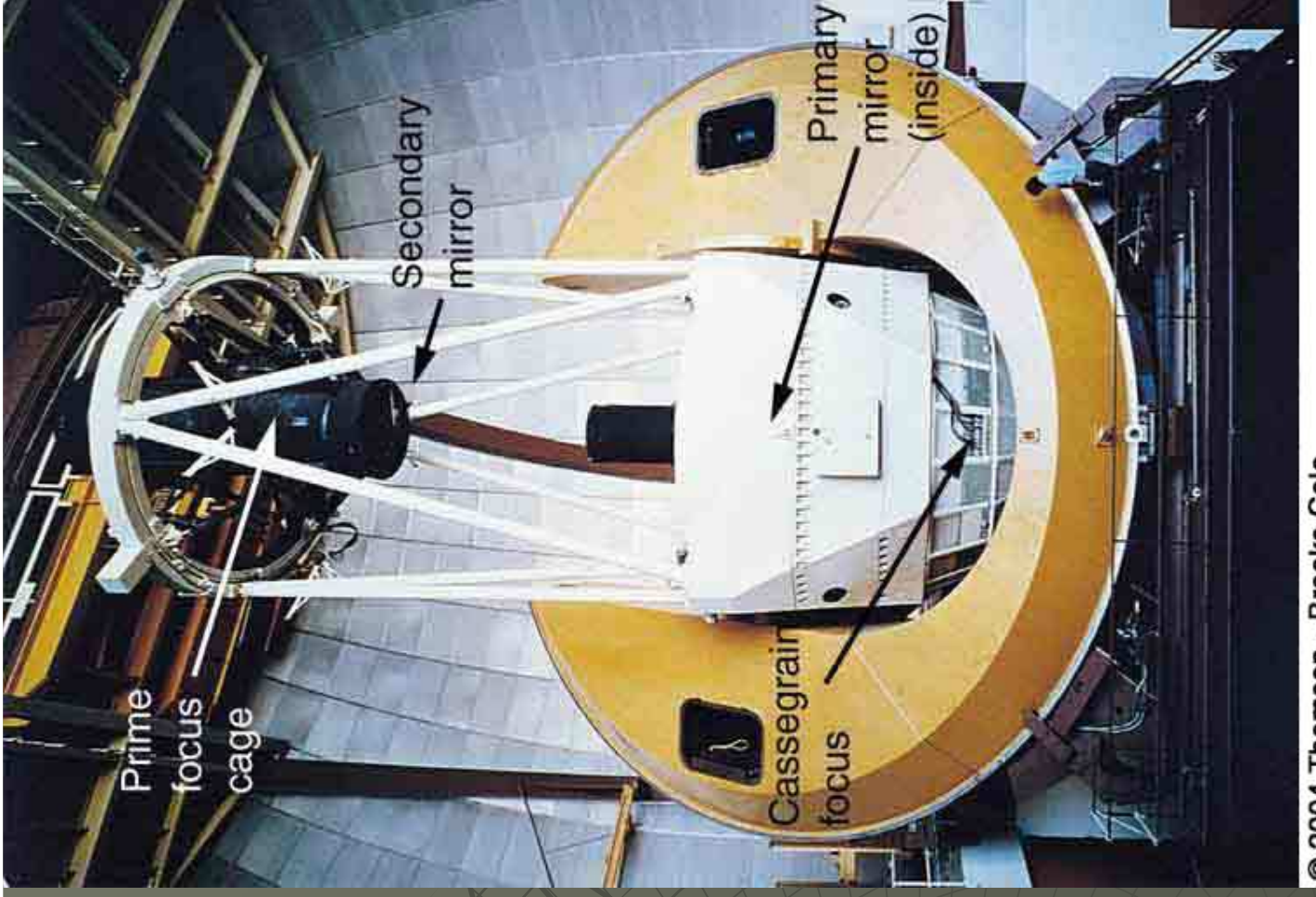
48 cm'lik teleskobun parabolik aynası

© 2004 Thomson/Brooks Cole

Prime focus cage

Secondary mirror

Cassegrain focus

Primary mirror (inside)

© 2004 Thomson - Brooks Cole

3. Katadioptrikler

- ◆ Ayna ve mercekleri aynı anda kullanan teleskoplardır.

Türleri:

- ◆ Schmidt-Cassegrain
- ◆ Maksutov-Cassegrain
- ◆ Schmidt-Newtonian

35 cm Schmidt-Cassegrain

Ege Üniversitesi Gözlemevi

© 2004 Thomson - Brooks Cole

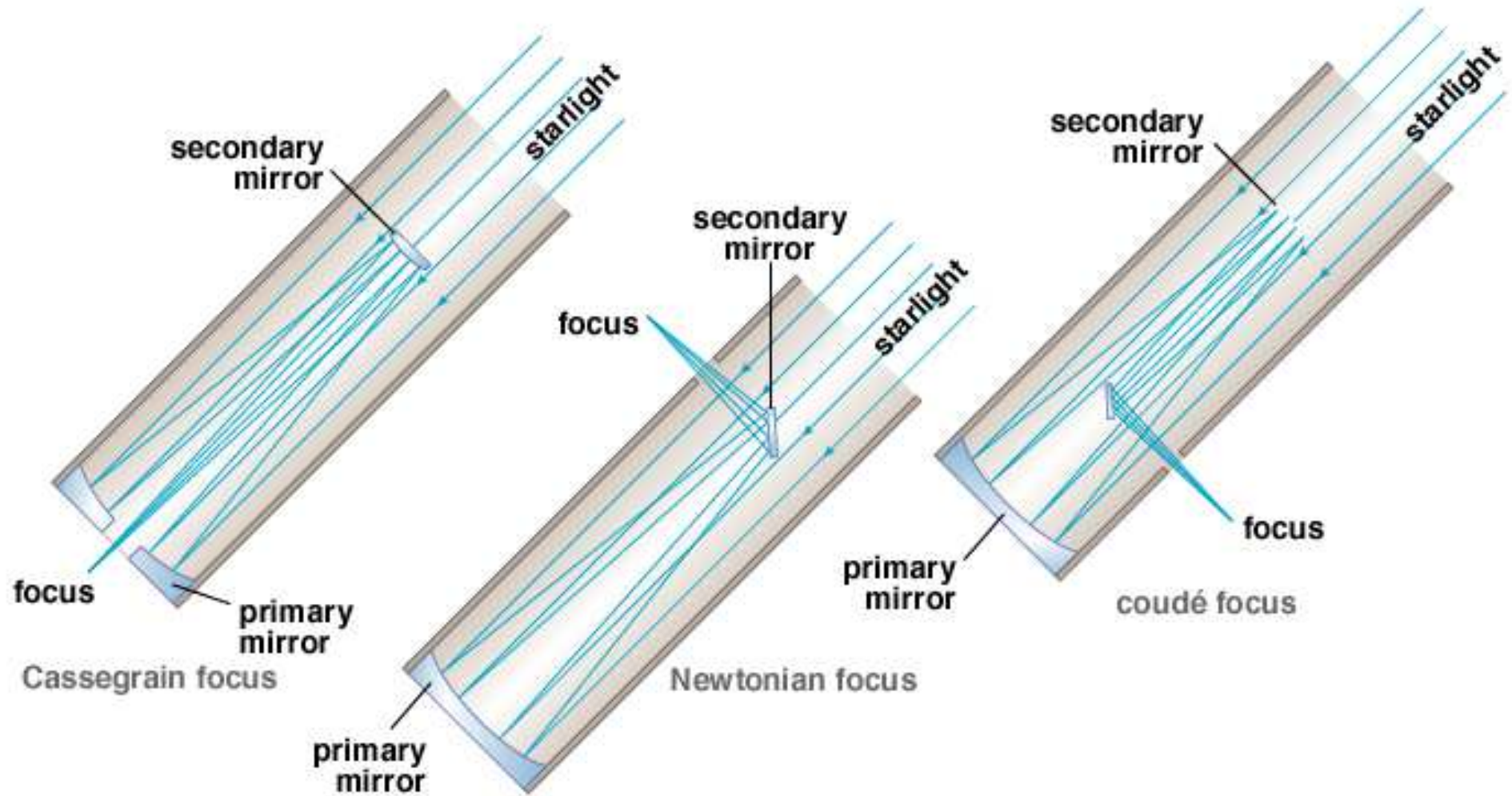

Ege Üniversitesi Gözlemevi

Teleskobun
önünde
güneş filtresi

Aynalı Teleskoplarda Değişik Odaklar

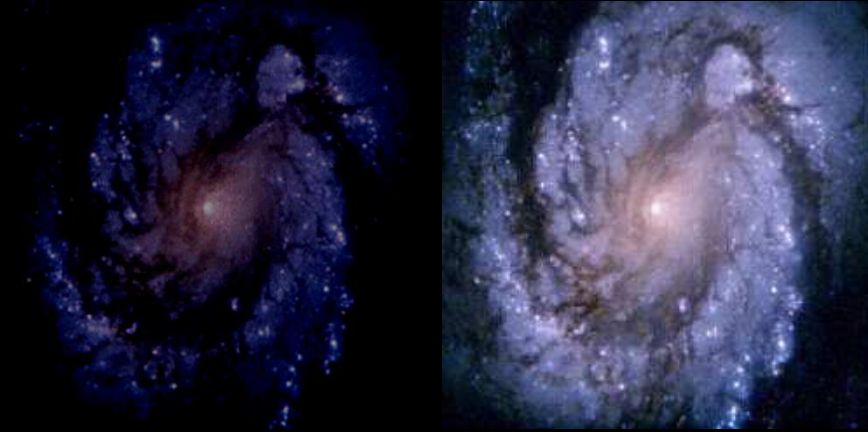

TELESKOBUN ÜÇ FONKSİYONU

Neden teleskop kullanırız?

- ◆ Daha parlak görmek için
- ◆ Daha büyük görmek için
- ◆ Daha iyi çözümlenebilmek için

Düşük

Yüksek

Işık Toplama Gücü

(Light Gather Power)

Düşük

Yüksek

Çözümleme

(Resolution)

Düşük

Yüksek

Büyütme

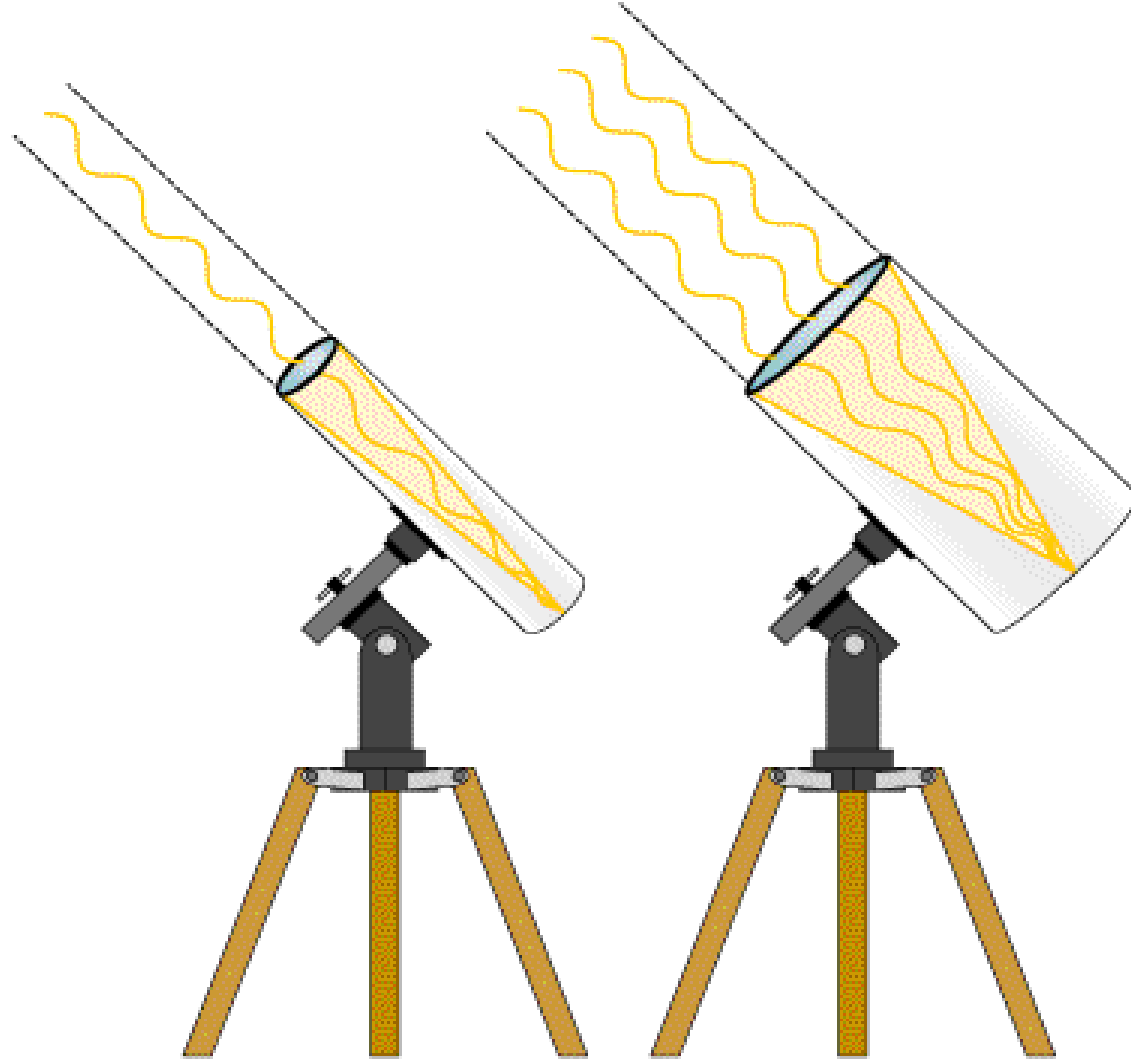
(Magnification)

Işık Toplama Gücü

- ◆ Işık Toplama Gücü, objektif alanı (πr^2) ile ilişkilidir.

r: Objektifin Yarıçapı

Teleskopların Işık Toplama Alanları

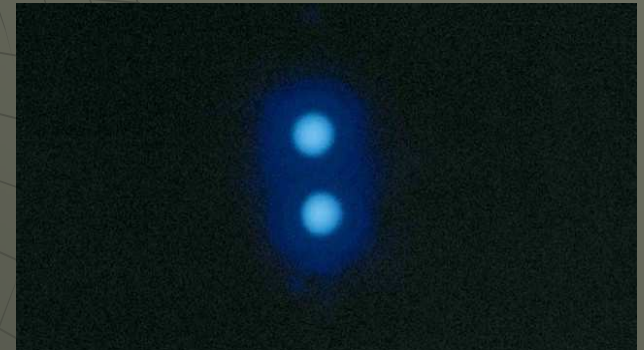
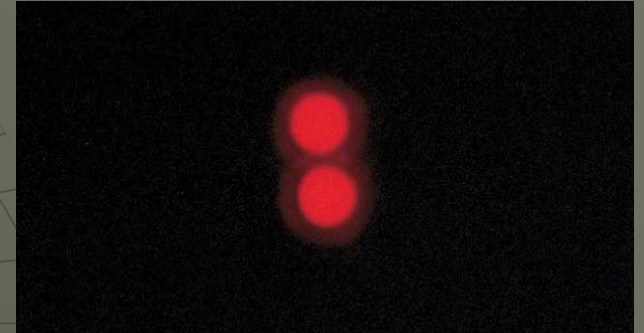
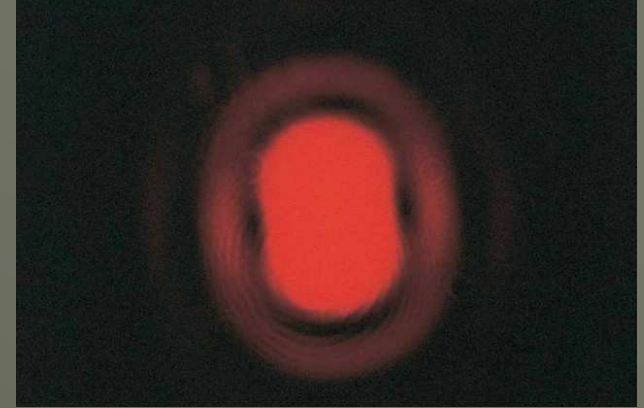
Büyütme Gücü

$$\text{Büyütme} = \frac{\text{Objektif merceğin veya aynanın odak uzaklığı}}{\text{Göz merceğinin odak uzaklığı}}$$

BÜYÜTME ARTTIKÇA, GÖRÜNTÜ BULANIKLAŞIR

Açısal Çözümleme

- ◆ Bir görüntüdeki ayrıntıları daha iyi görebilme.
- ◆ Daha büyük objektif çaplı teleskoplar daha küçük cisimleri ayırt edebilir.
- ◆ Hubble Uzay Teleskobu'nun çözümleme gücü 0.05 yaysaniyesidir.

$$\theta_R = \frac{252000 \times \lambda(\text{cm})}{D(\text{cm})}$$

λ : Dalgaboyu

D : Objektifin çapı

θ_R : Açısal çözümüleme (ayırma) gücü

ODAK ORANI

$f/\text{oran} = \text{odak uzaklığı} / \text{çap}$

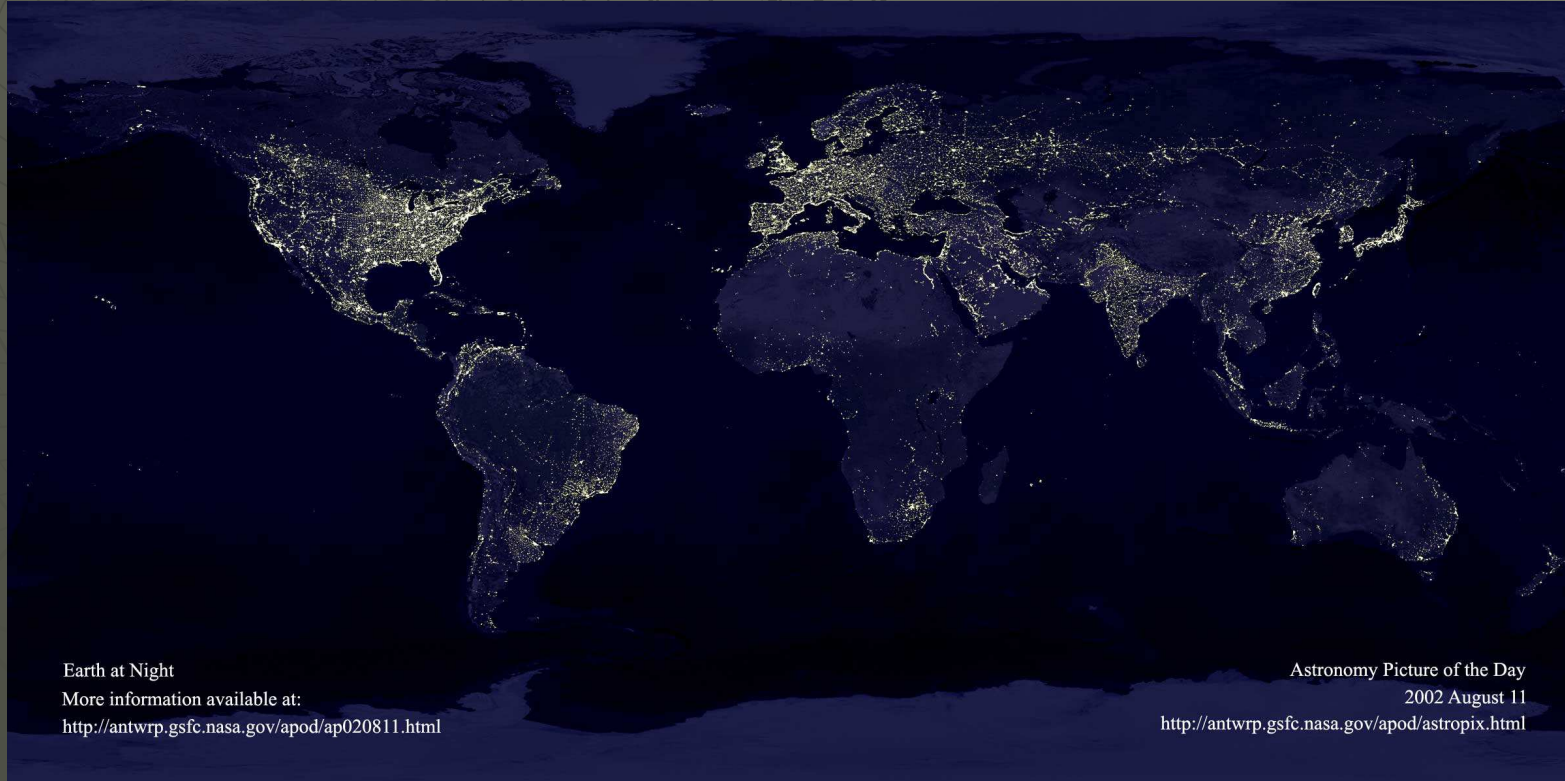
$f/10, f/8$

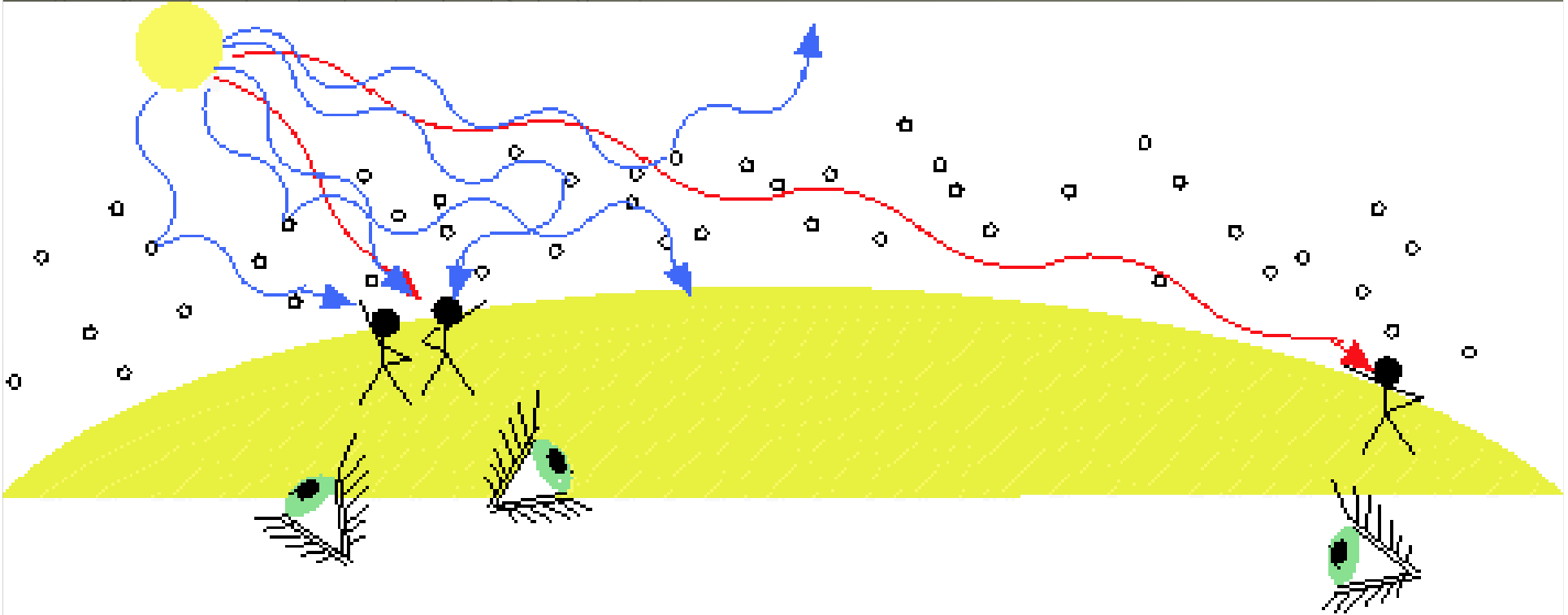

ATMOSFERİN GÖZLEMLERE ETKİSİ

- ◆ **Işık Kirliliği** (Light Pollution)
Gece, şehir ışıklarının saçılması.
Sönük yıldızların görünmesini engeller.
"Görüş" ü düşürür (seeing).

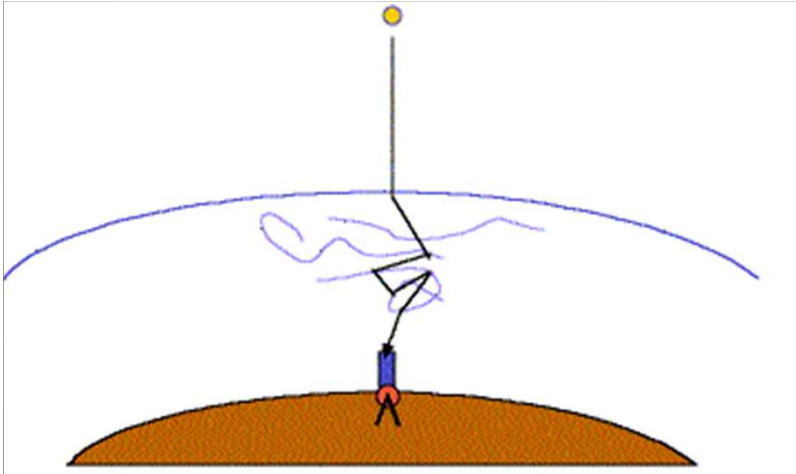

Sönükleştirme, Saçılma, Kırılma

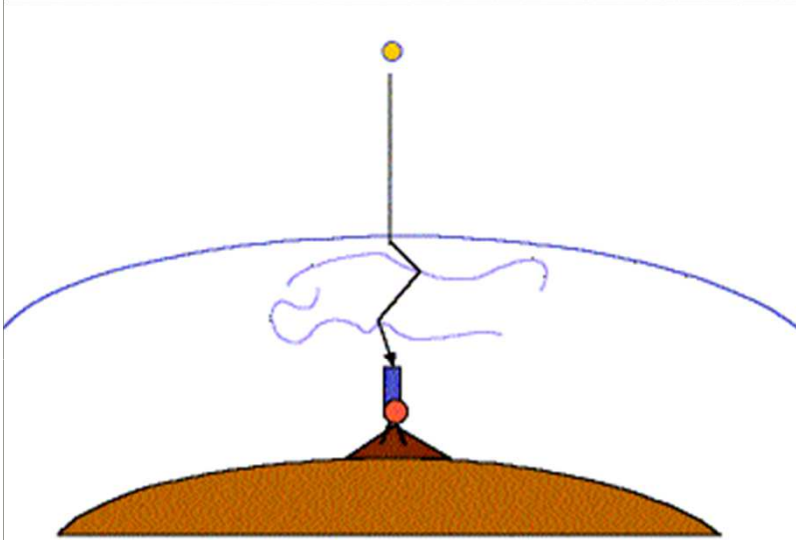
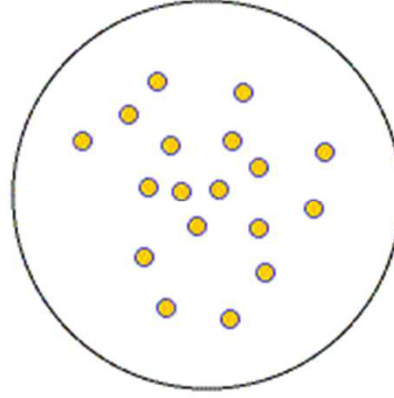

<http://www.astronomynotes.com/telescop/s12.htm>

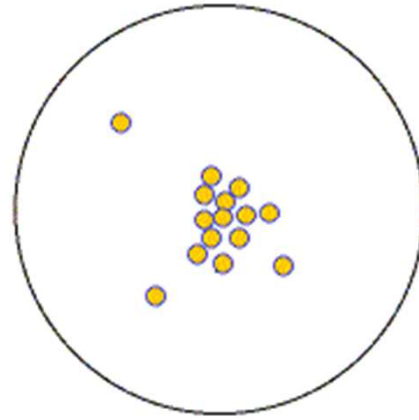

Teleskoptaki Görüntü

Teleskoptaki Görüntü

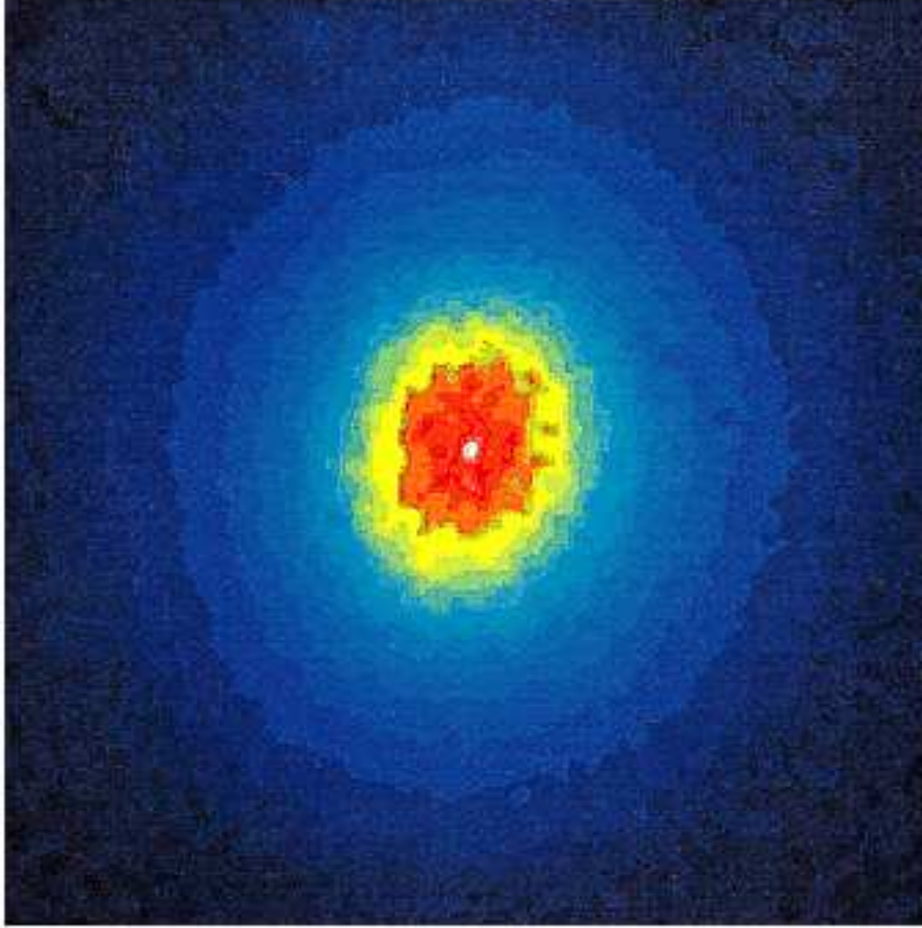

◆ **Çalkantı**
(Turbulence)

- ◆ Teleskop yakınındaki veya atmosferdeki hava hareketleri, ışığı kırar ve görüntüde kaymalar ve titremeler oluşturur.

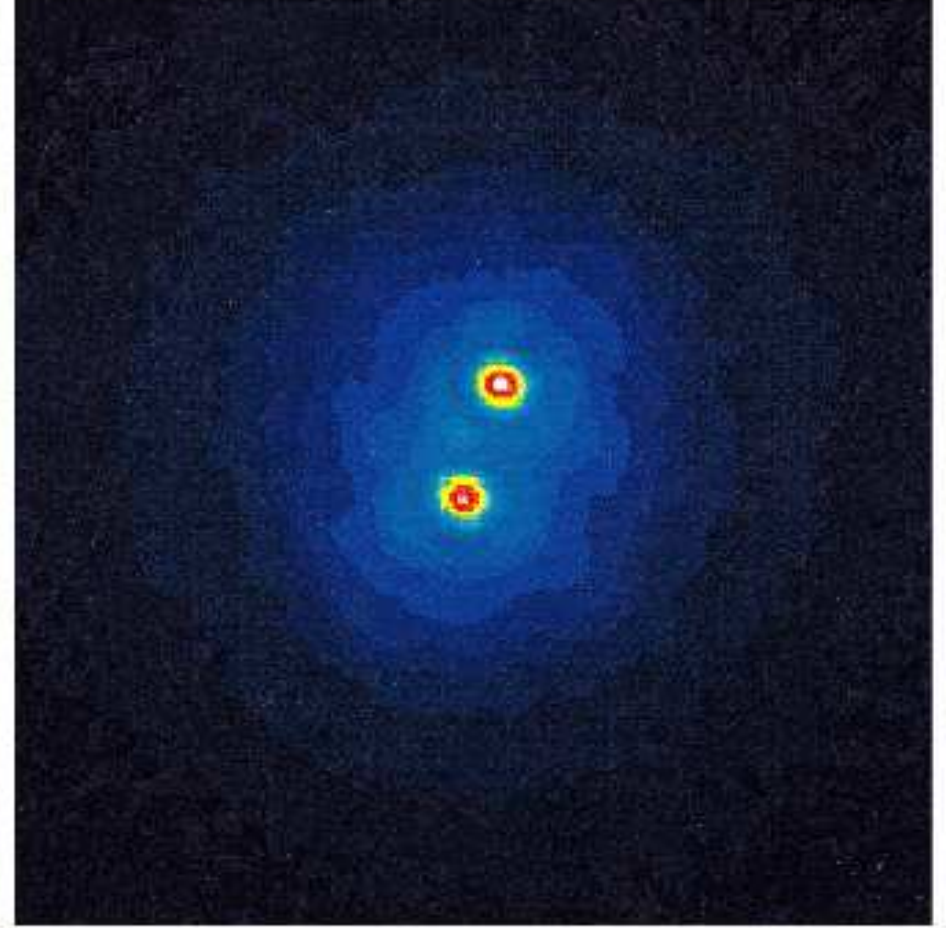
Atmosfer etkisinden kurtulmanın bir yolu

- ◆ **Adaptive Optics**, atmosferik bozulmaların bir çoğunu boşlayabilir.
- ◆ Birincil aynanın "kontrollü bozulmuş" yapısı, etkileri yokedebilir.

(a)

Copyright © Addison Wesley

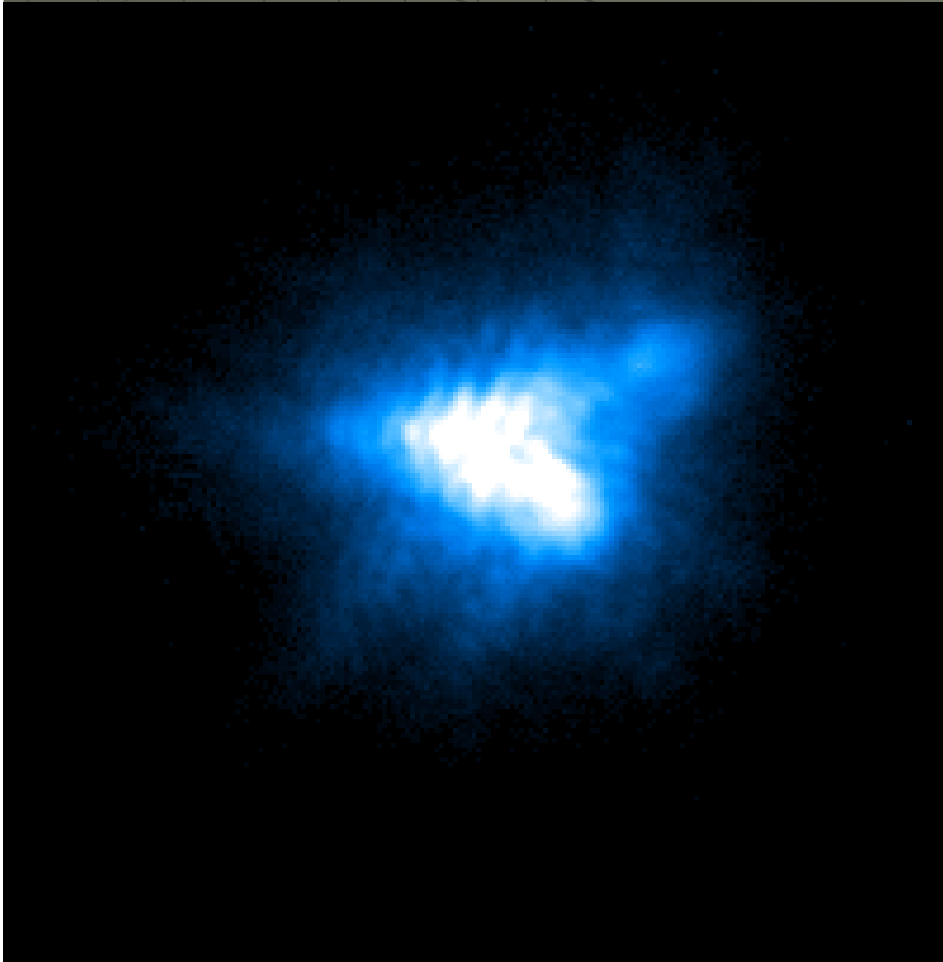

(b)

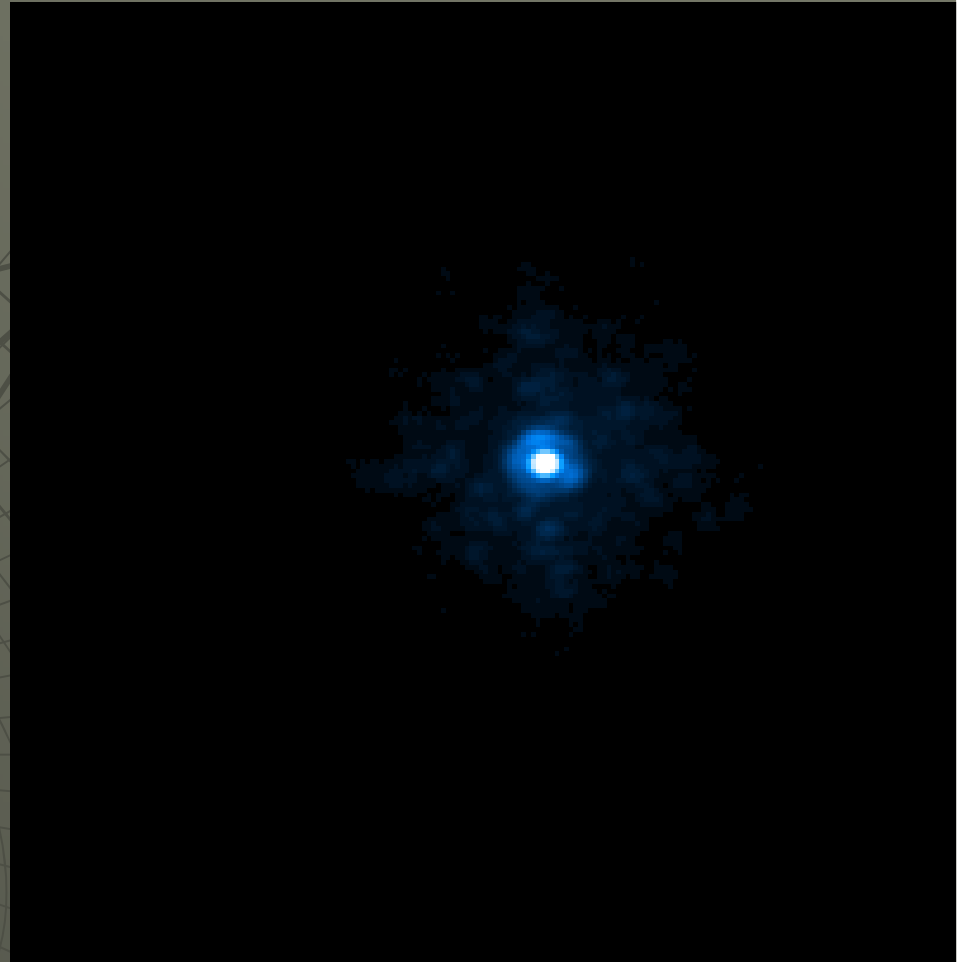
**Bir çift yıldızın Yer-konuşlu
gözlemi**

**Aynı cismin “adaptive
optics” sistem kullanarak
gözlemi**

ALTAIR

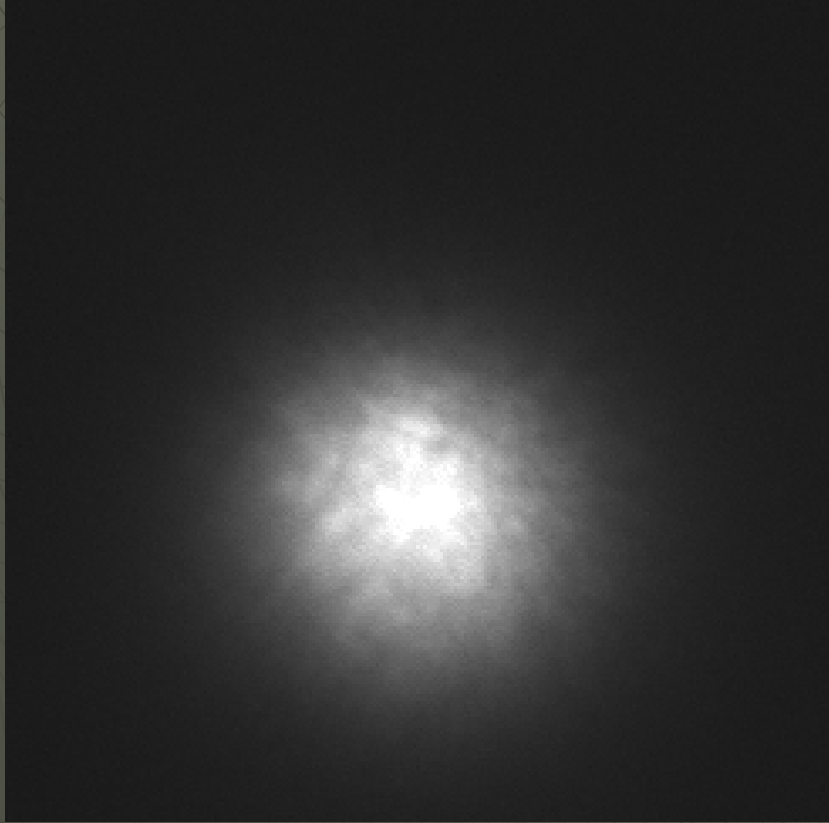

Adaptive Optics yok

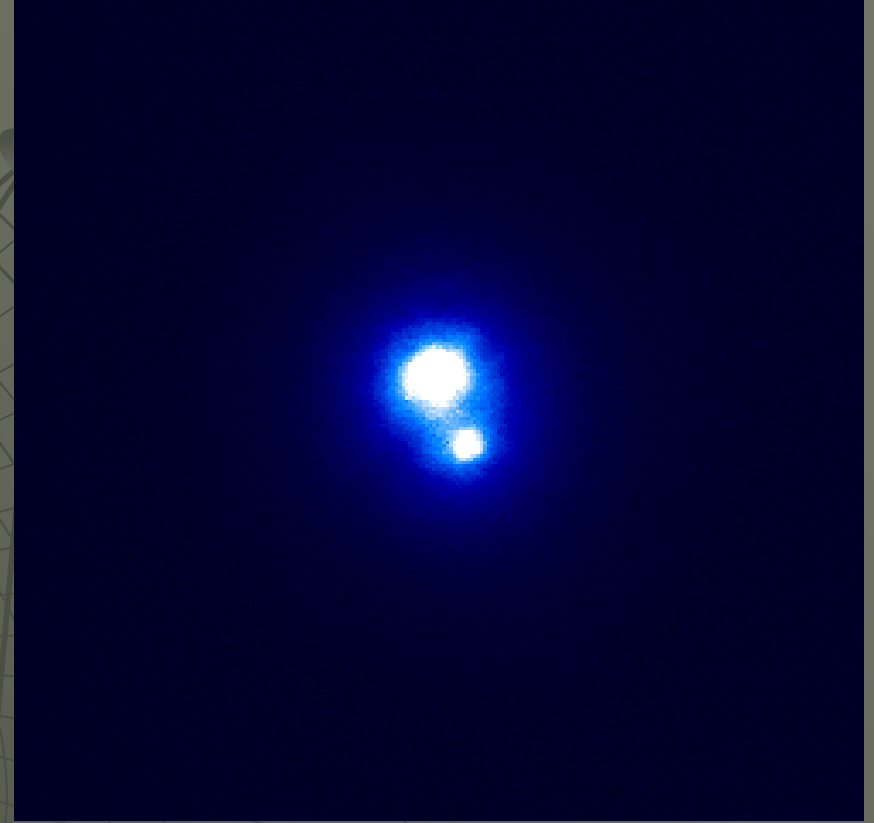

Adaptive Optics ile

Beta Delphinus'un Görüntüsü

Adaptive Optics yok

Adaptive Optics ile

DÜNYANIN EN BÜYÜK TELESKOPLARI

<http://nineplanets.org/bigeyes.html>

Dünyanın en büyük gözlemevleri
Mauna Kea, Hawaii, 4200 m.

Keck I ve II Teleskopları

Optik teleskoplar
10-m ayna (36 parça)
Mauna Kea, Hawaii - 4200 m.

Keck I ve II Teleskopları

KECK
GÖZLEMEVİ

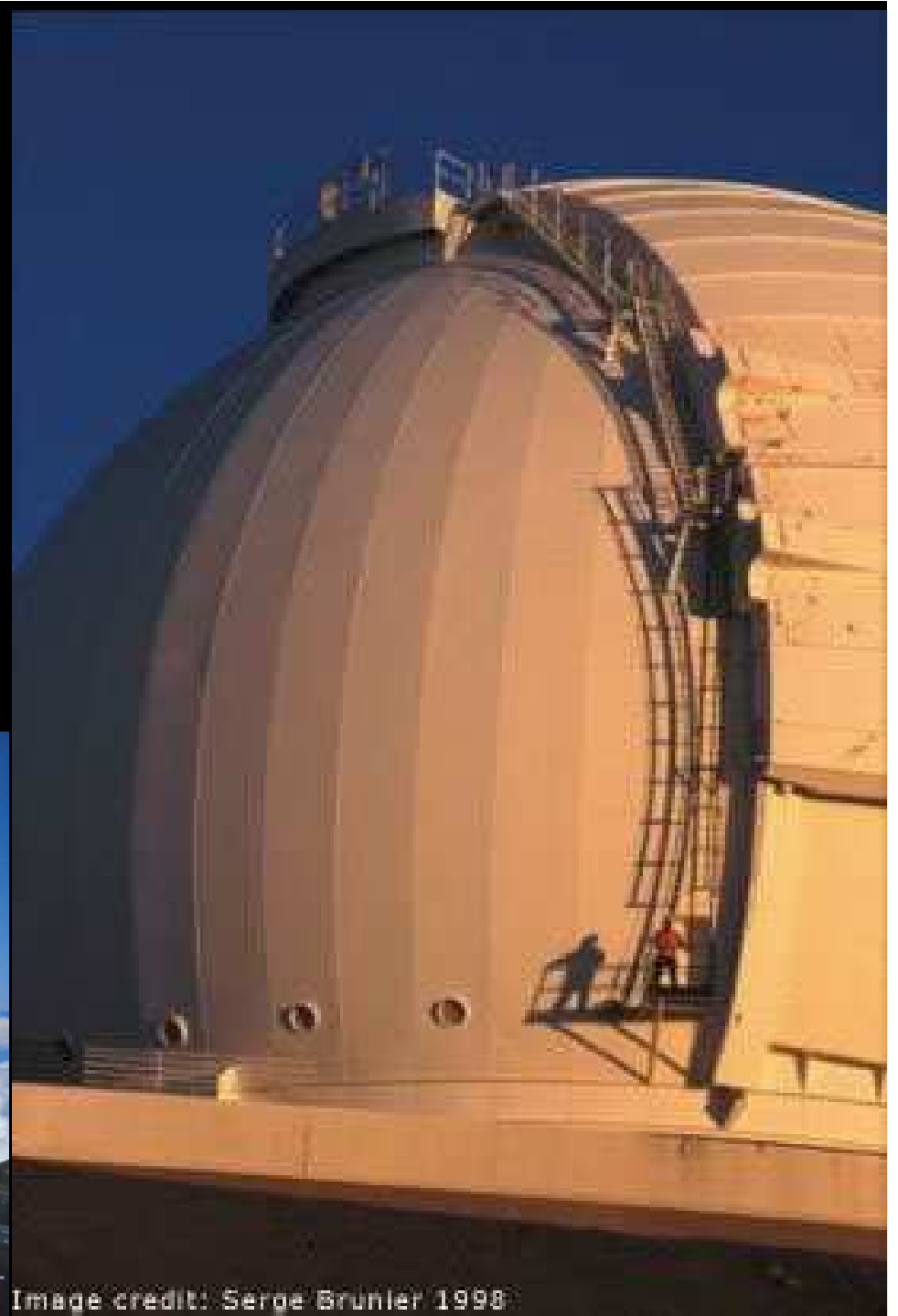

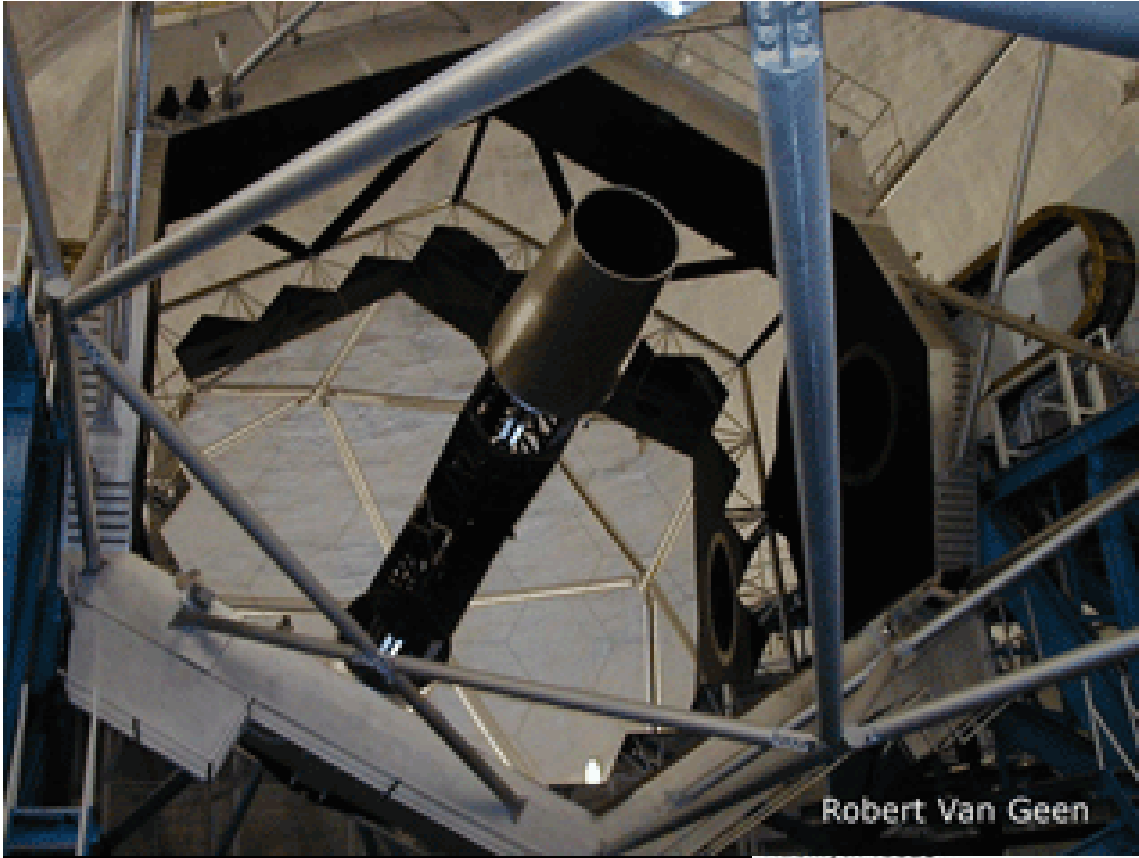
Image credit: Serge Brunier 1998

Keck I ve II Teleskopları

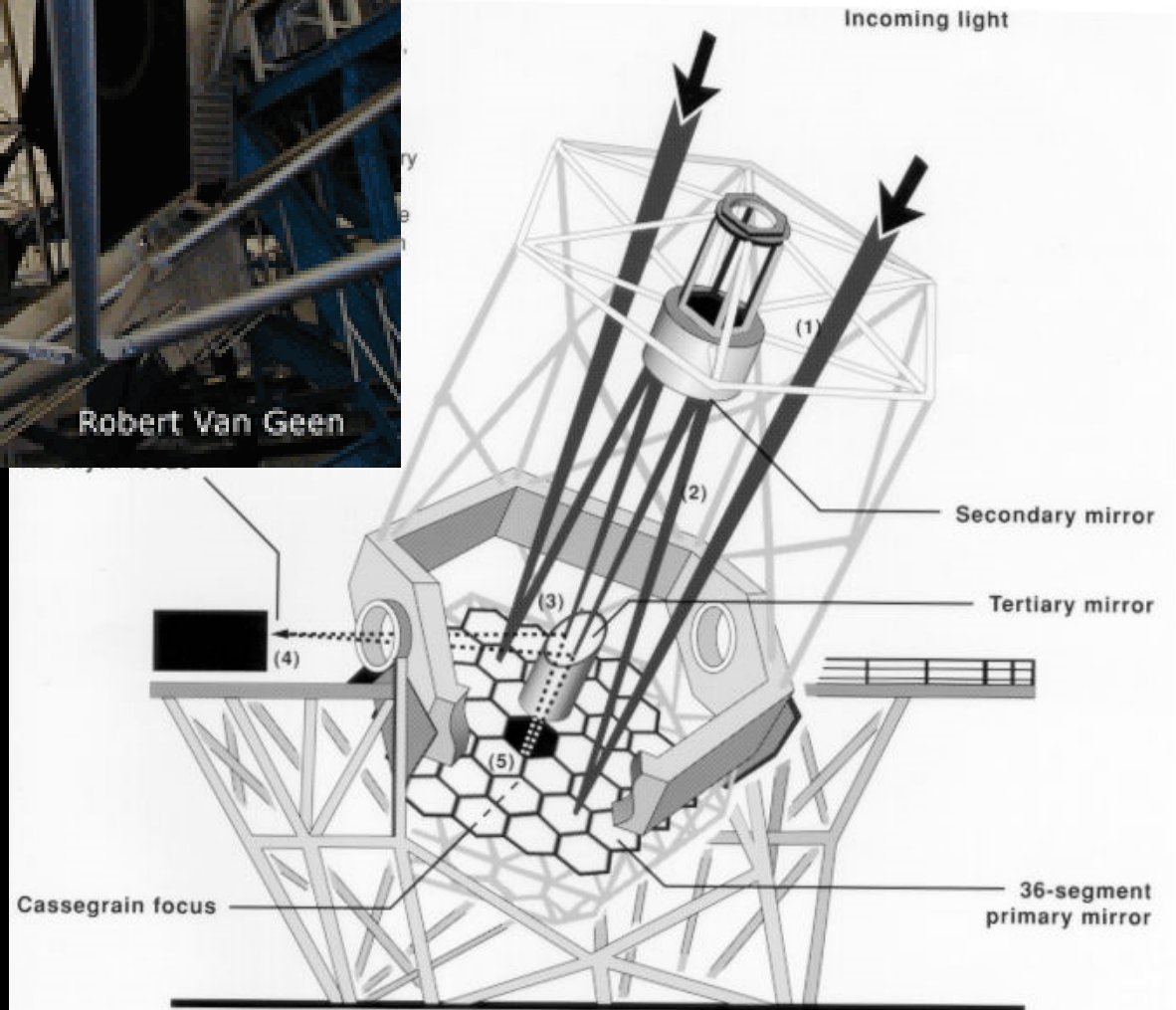
<http://www2.keck.hawaii.edu/geninfo/about.php>

Robert Van Geen

KECK Teleskobu Birincil Aynası ve Işık Yolu

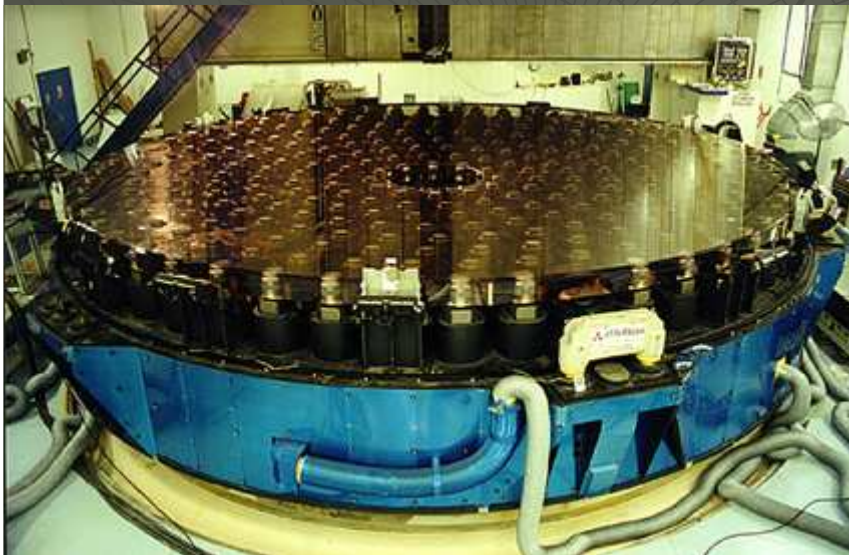
JAPON ULUSAL BÜYÜK TELESKOP PROJESİ

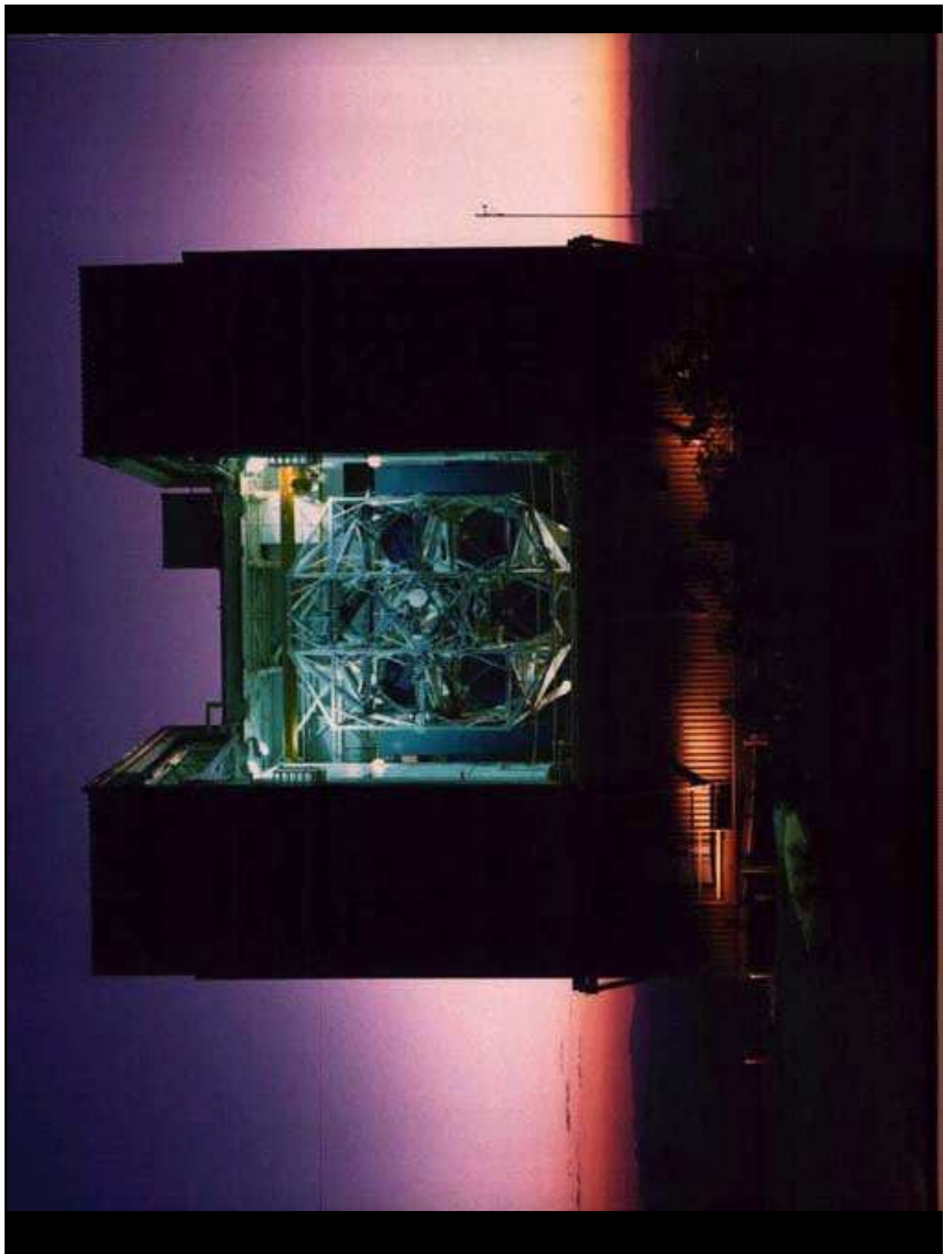
SUBARU TELESKOBU

SUBARU
Ayna Çapı: 8.2 m

<http://www.naoj.org/>

GEMINI TELESKOBU, Çapı: 8.1 m

<http://www.gemini.edu/>

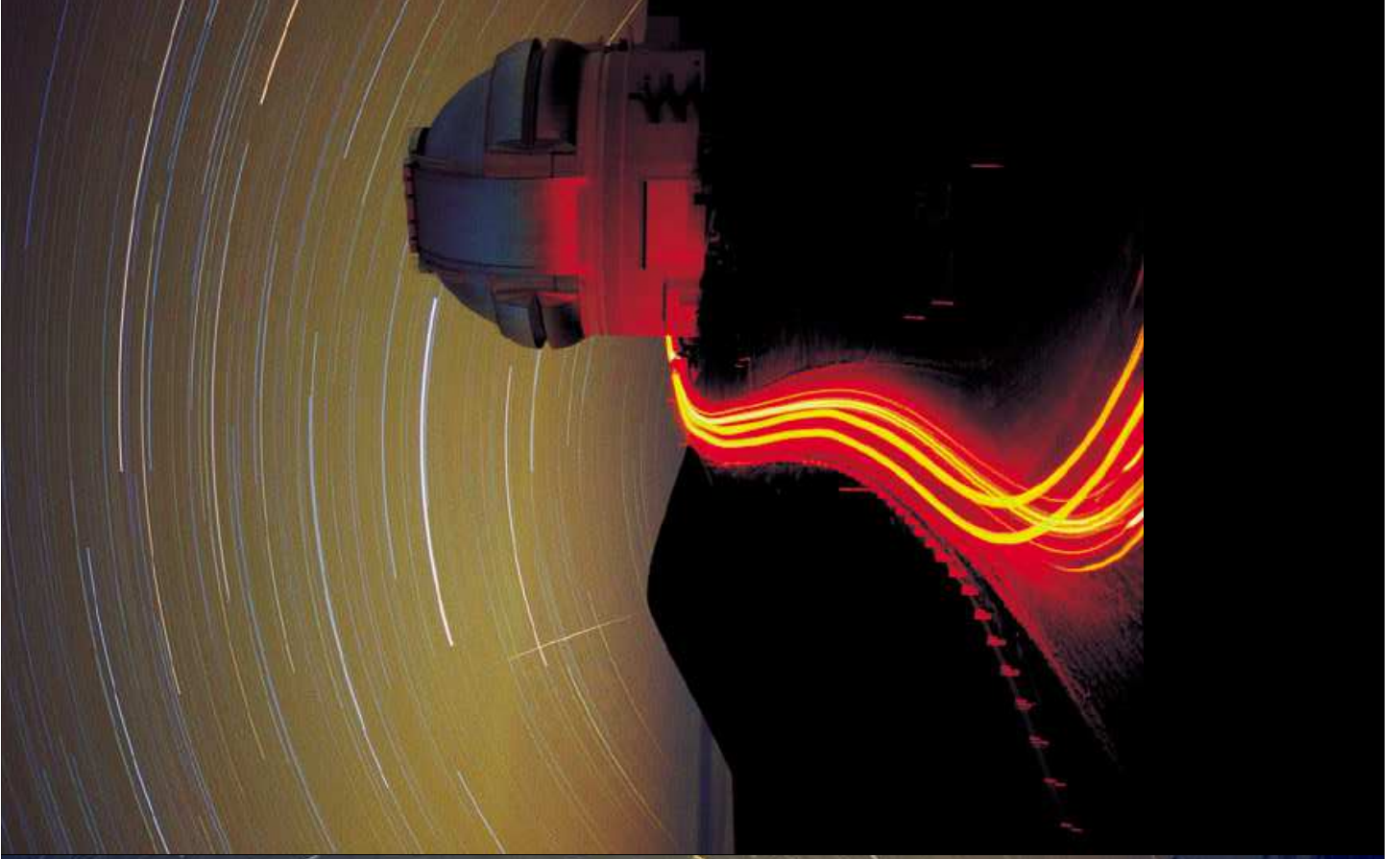
KUZEY GEMİNİ
TELESKOBU

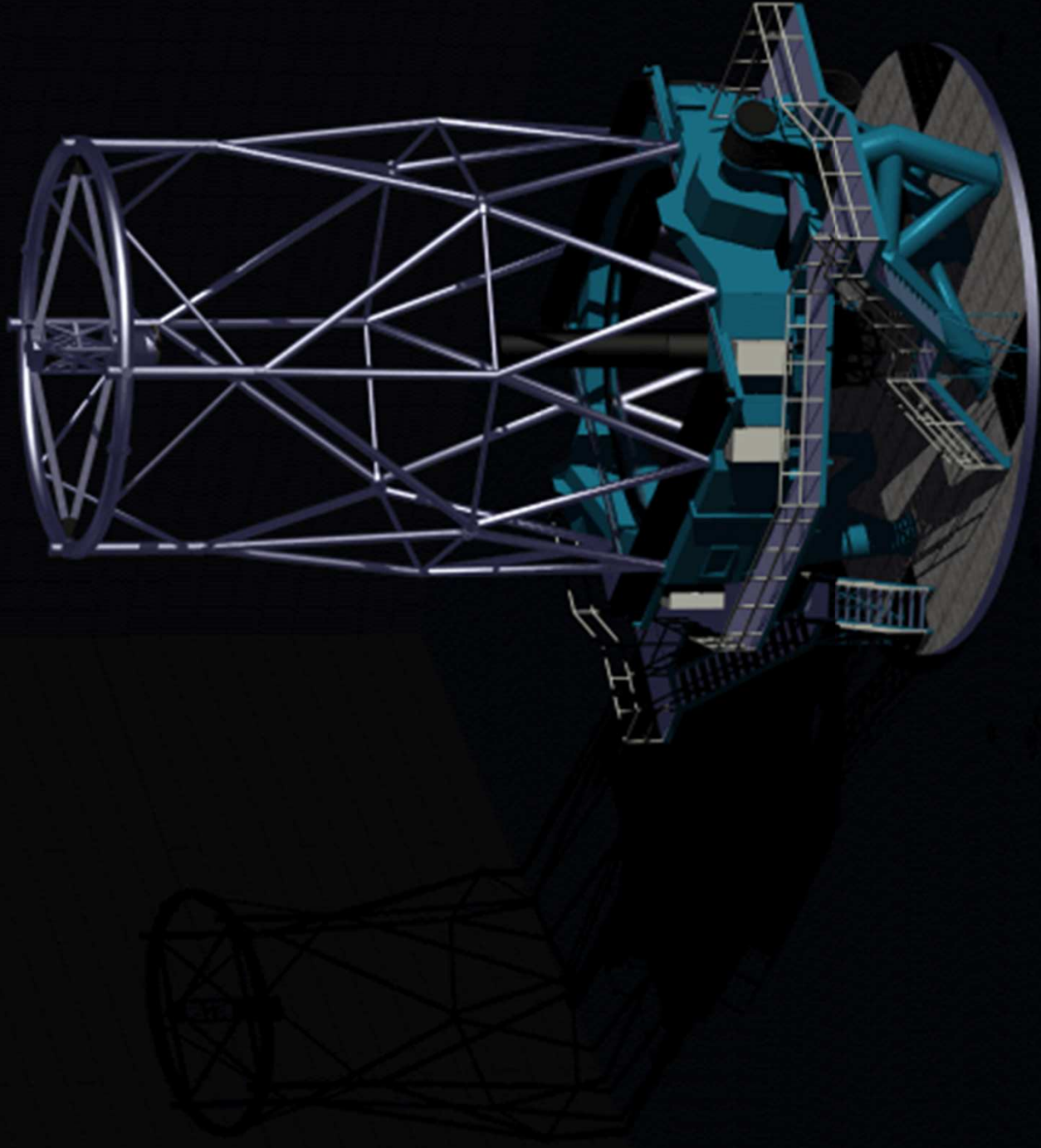

GÜNEY GEMİNİ
TELESKOBU

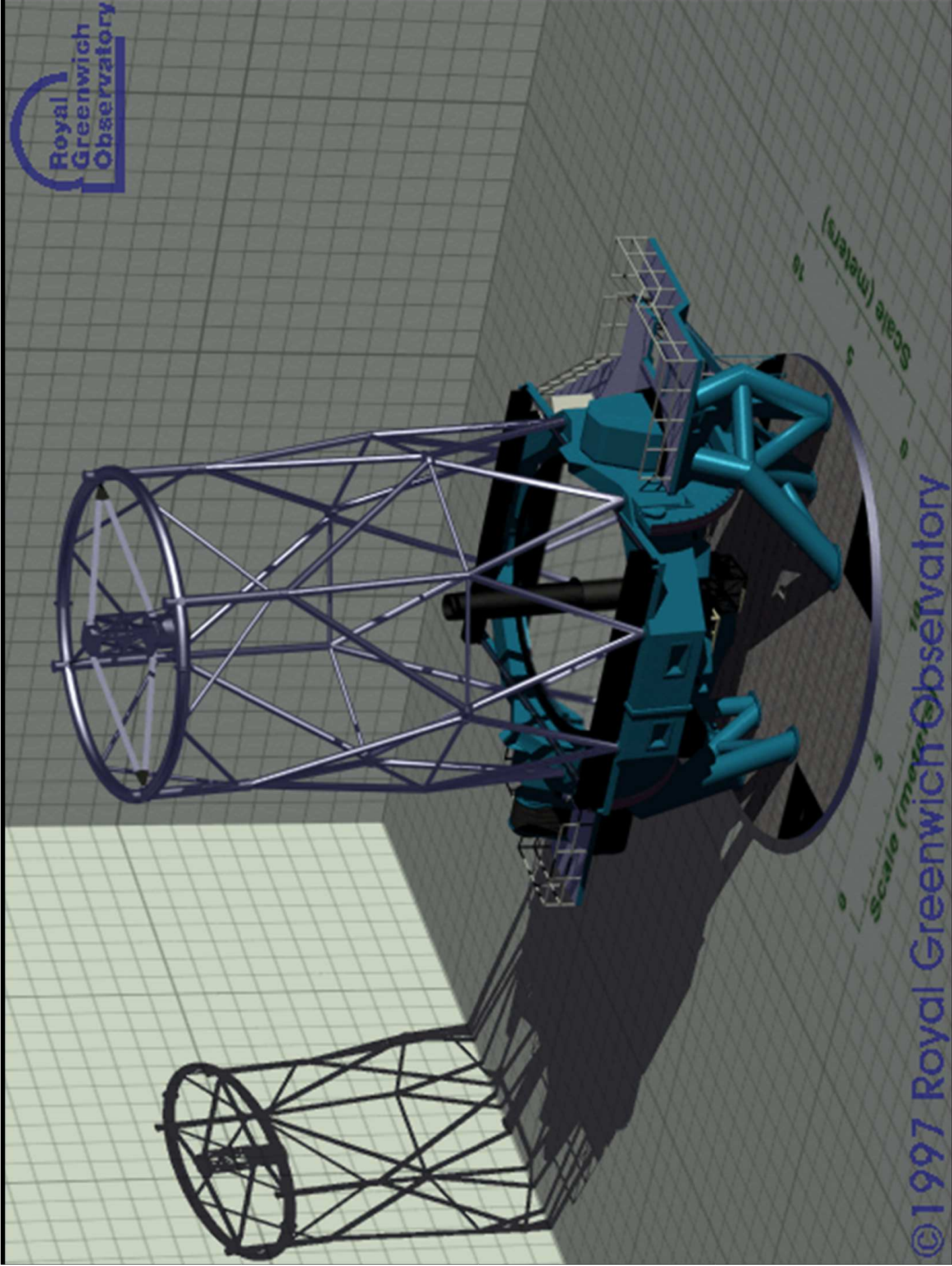

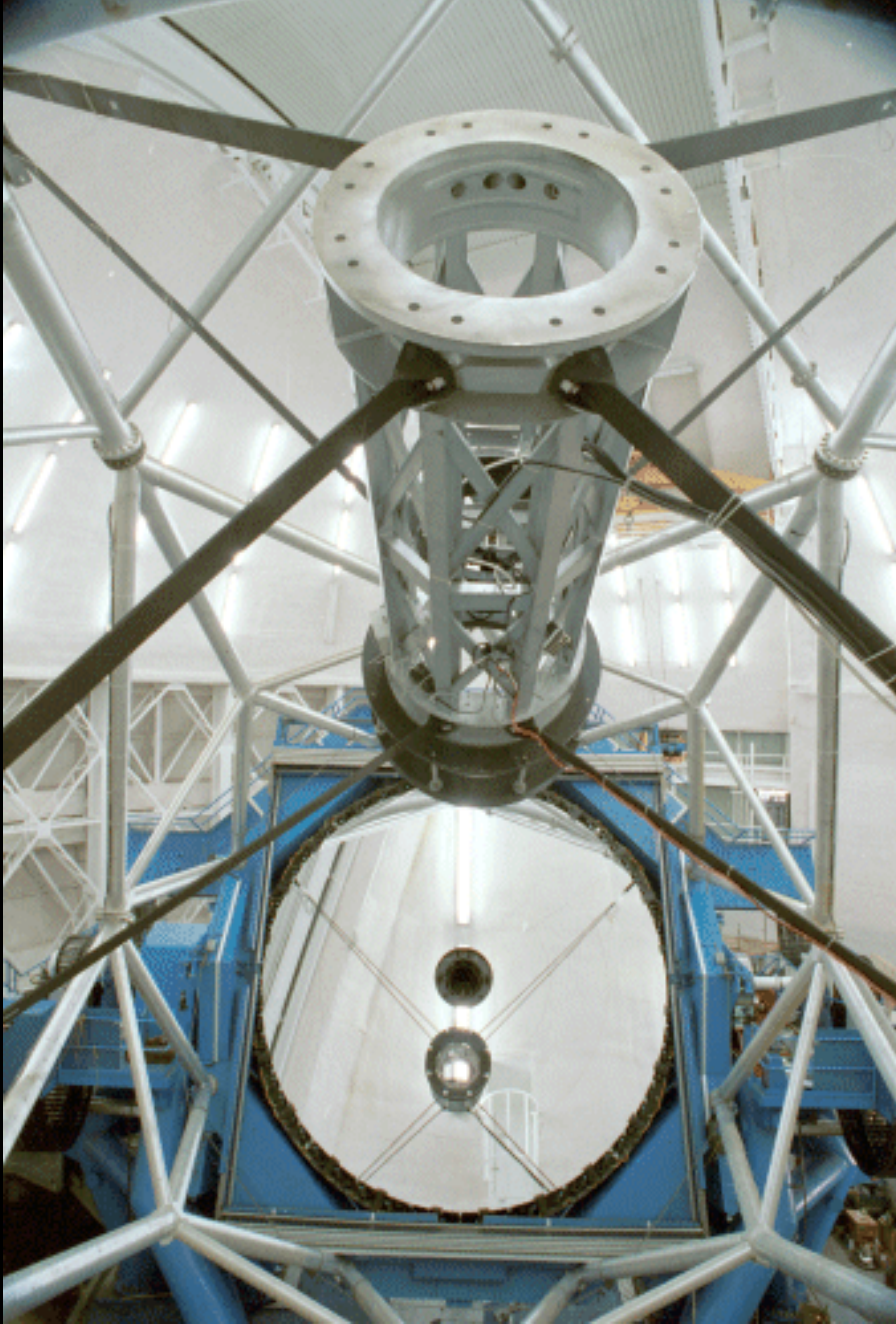

GEMINI Teleskobu Aynası ve Kurgusu

Gemini Teleskobu Aynası

European Southern Observatory (ESO) La Silla, Şili

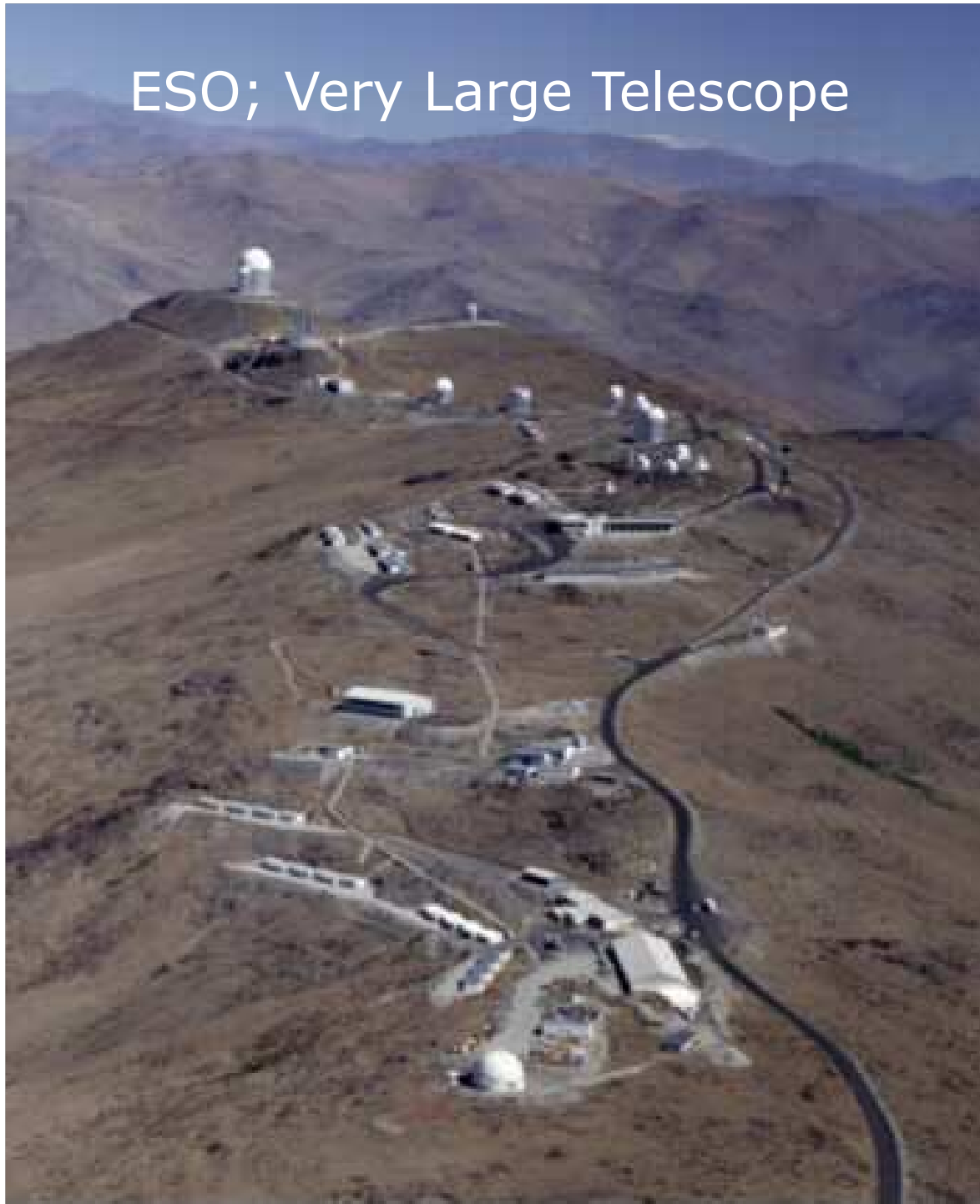

Paranal Gözlemevi

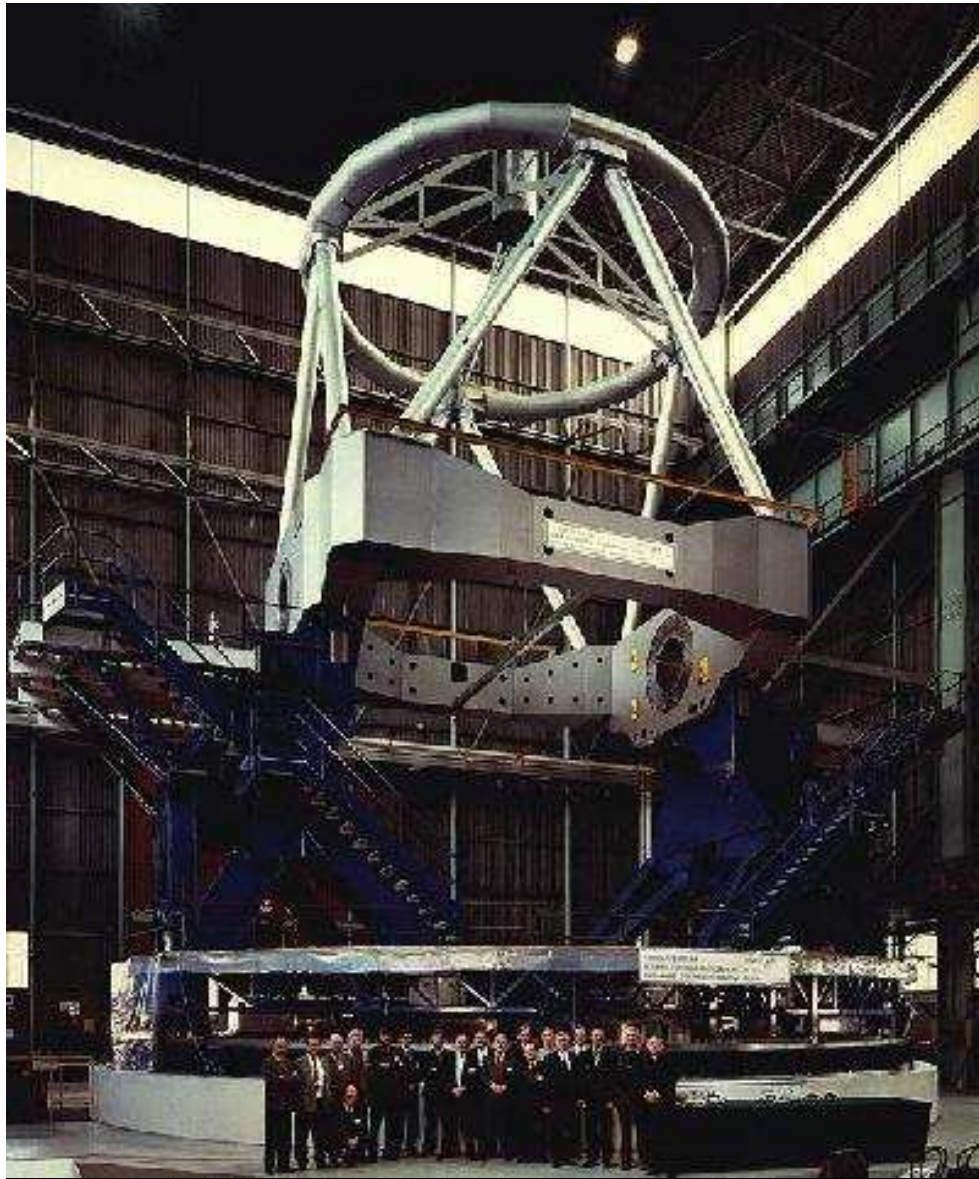

Dünyanın en büyük optik teleskobu

ESO; Very Large Telescope

ESO VLT

<http://www.lis.eso.org/lasilla/Telescopes/2p2T/E2p2M/>

Optical-Infrared Coordination Network for Astronomy (OPTICON)

OPTICON Trans-national Access Programme

HET

HOBBY-EBERLY TELESCOPE

The HET at Mount Fowlkes

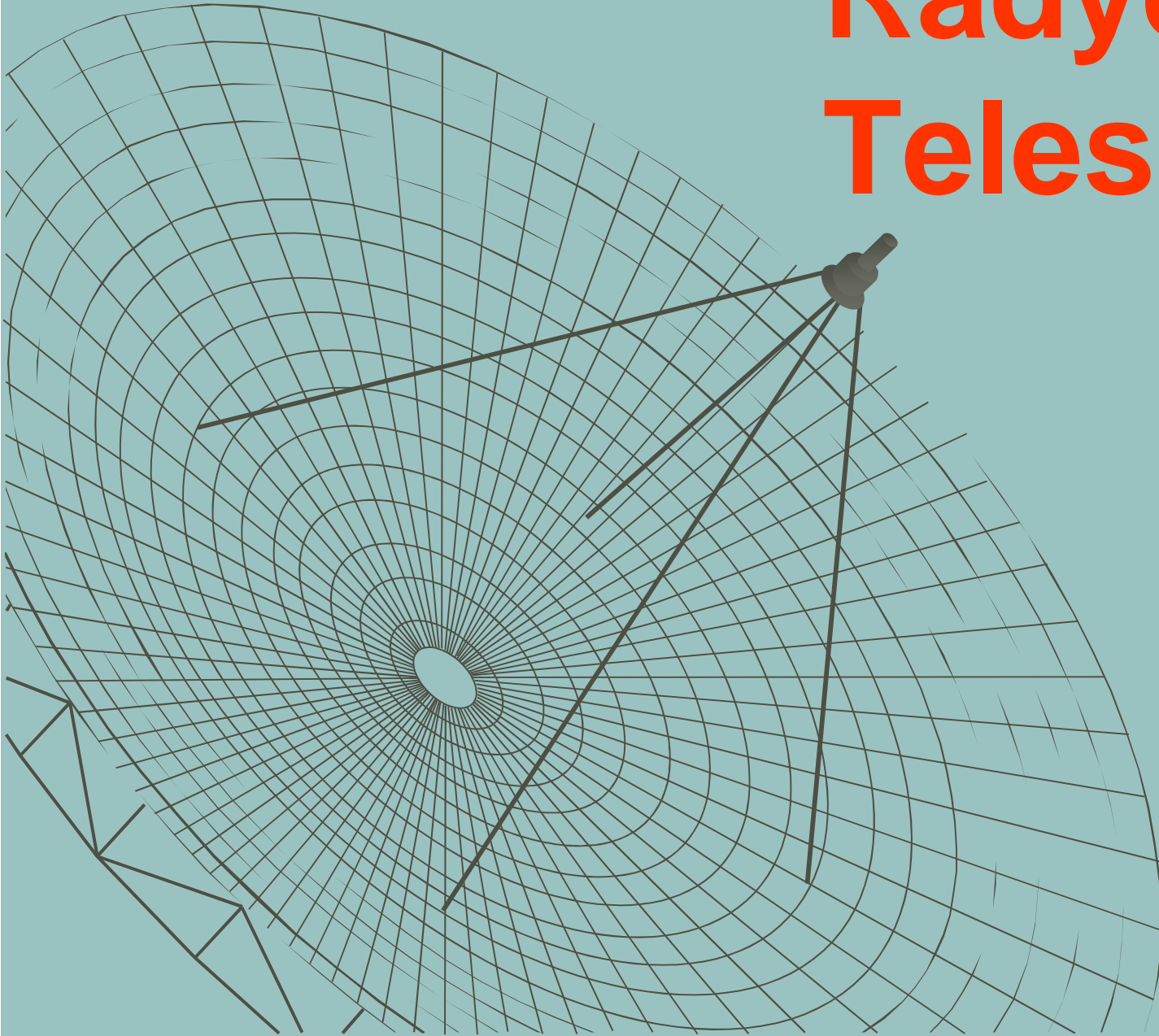
• **McDonald Gözlemevi'nde bulunmaktadır.**

• **Deniz seviyesinden 2000 m yükseklikte kurulmuştur.**

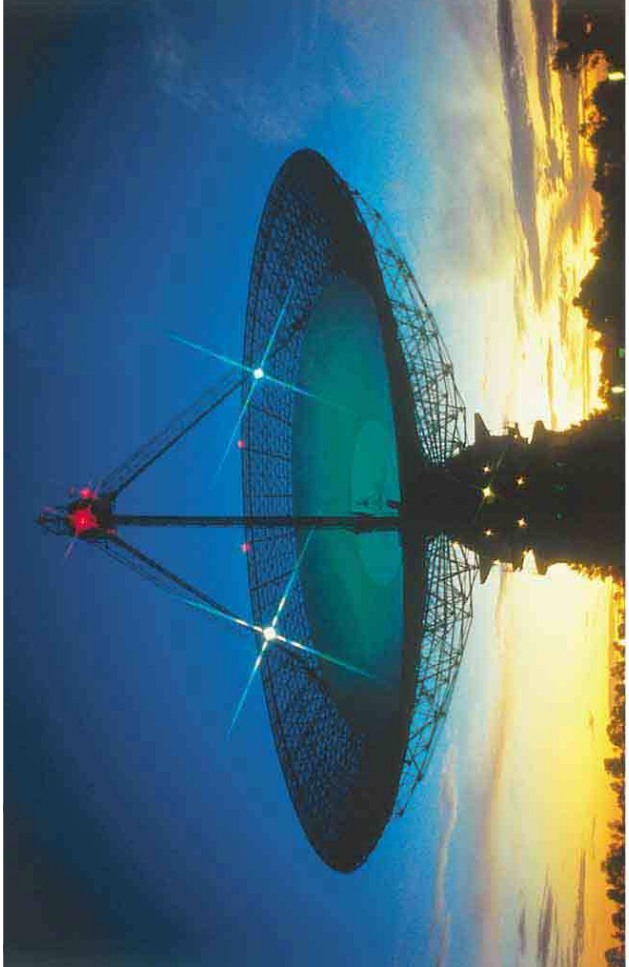
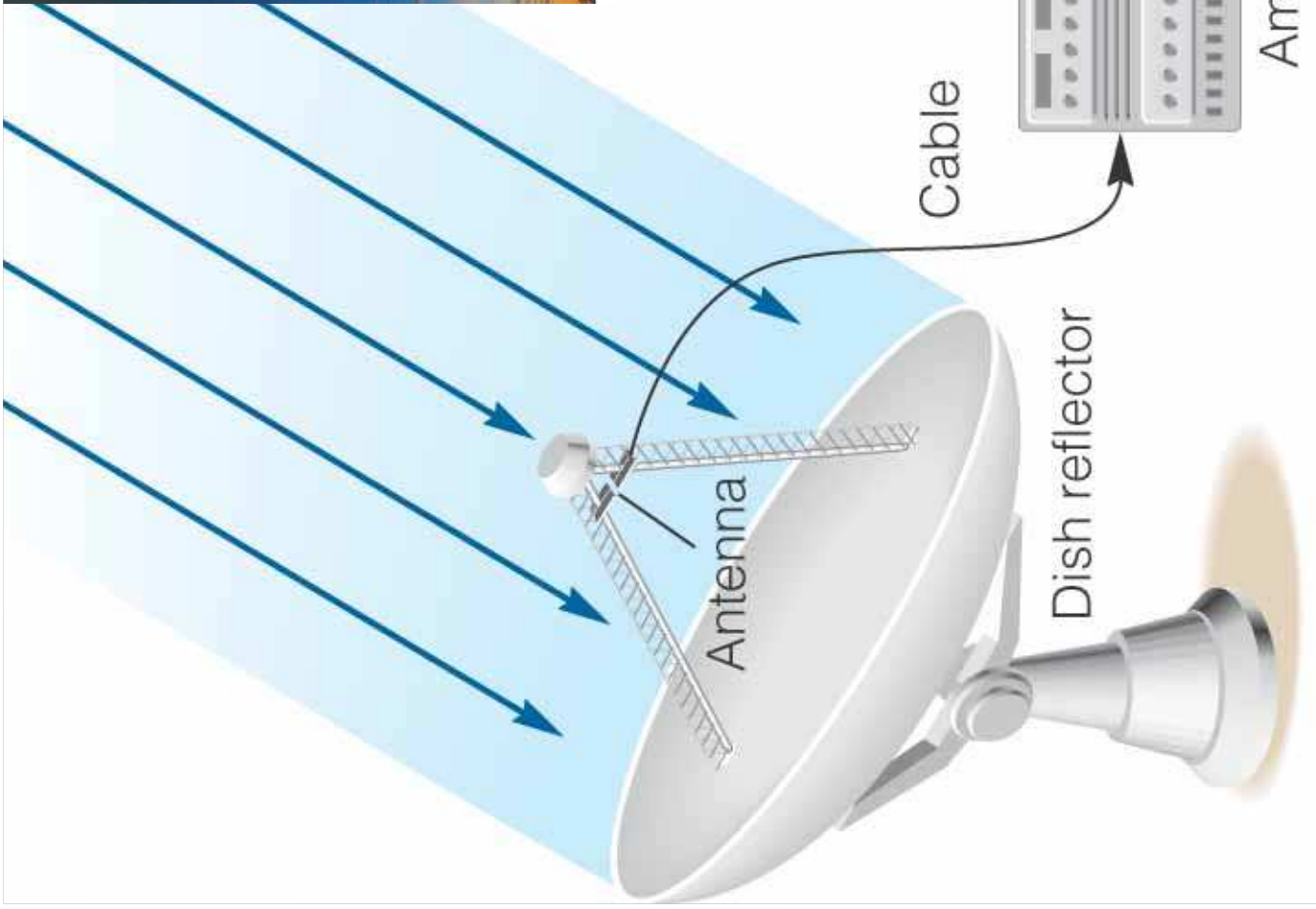
• **Çap: 9.2 m**

<http://www.as.utexas.edu/mcdonald/het/het.html>

Radyo Teleskoplar

© 2004 Thomson - Brooks Cole

Arecibo Radyo Teleskop (Puerto Rico)

Dünyanın en büyük radyo teleskobu
Çapı: 305 m.

Very Large Array (VLA)

- Y-şekilli 27 anten, her biri 25 m çapında
- Socorro, New Mexico

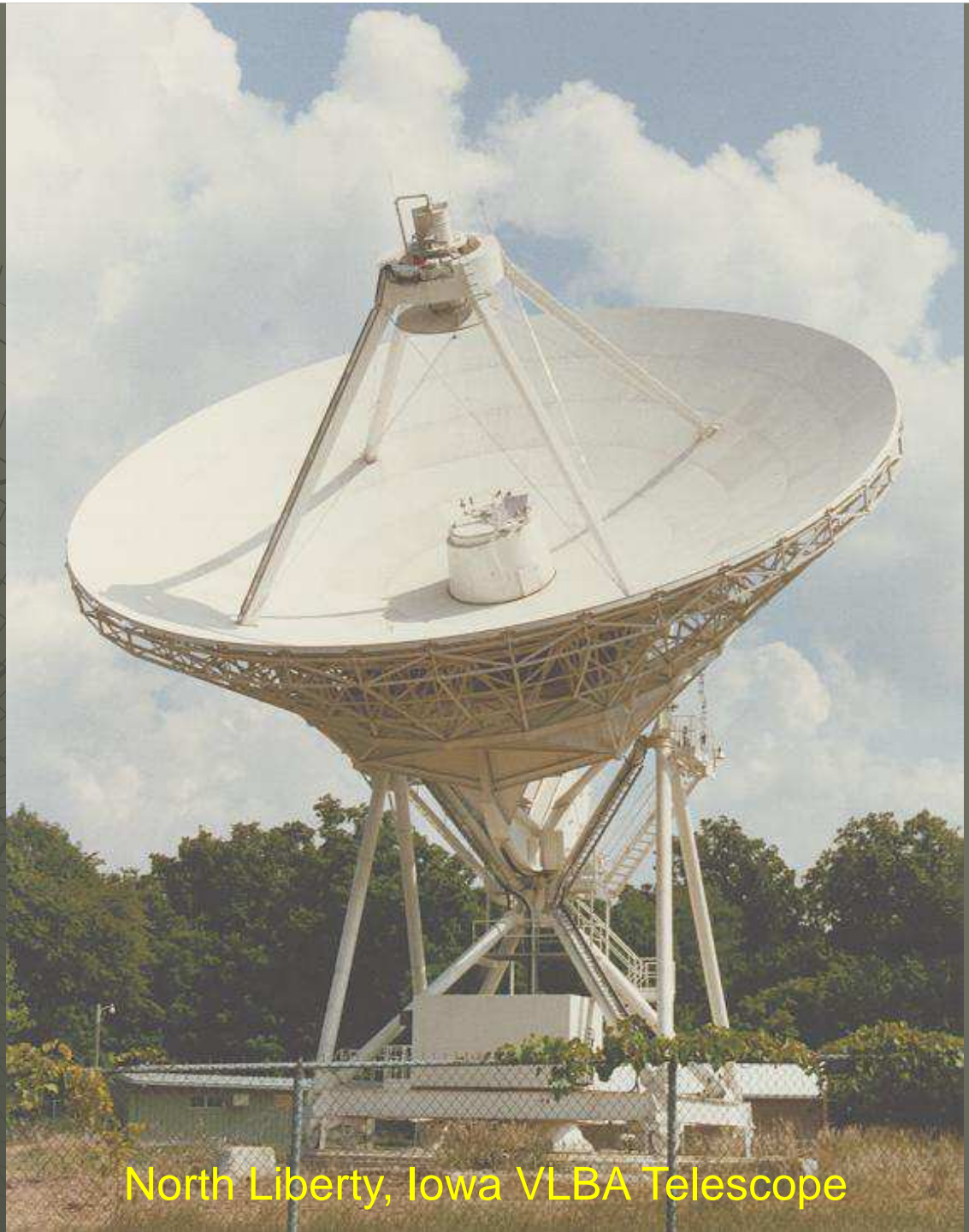
Very Large Array (VLA)

**The Very
Long
Baseline
Array
(VLBA)**

**10 Radyo
Teleskop**

North Liberty, Iowa VLBA Telescope

The Very Long Baseline Array

(VLBA)

Uzay Teleskopları

Hubble Uzay Teleskobu

Çap: 2.4 m

Uzaydaki İlk Büyük Optik Teleskop
1990

Hubble Uzay Teleskobu: "600 km yukarıda"

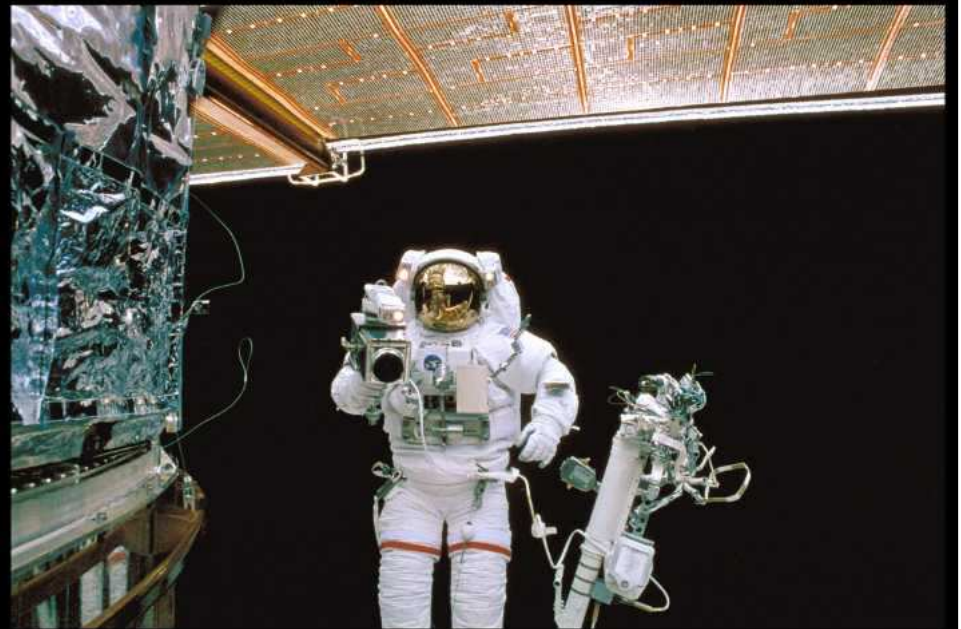

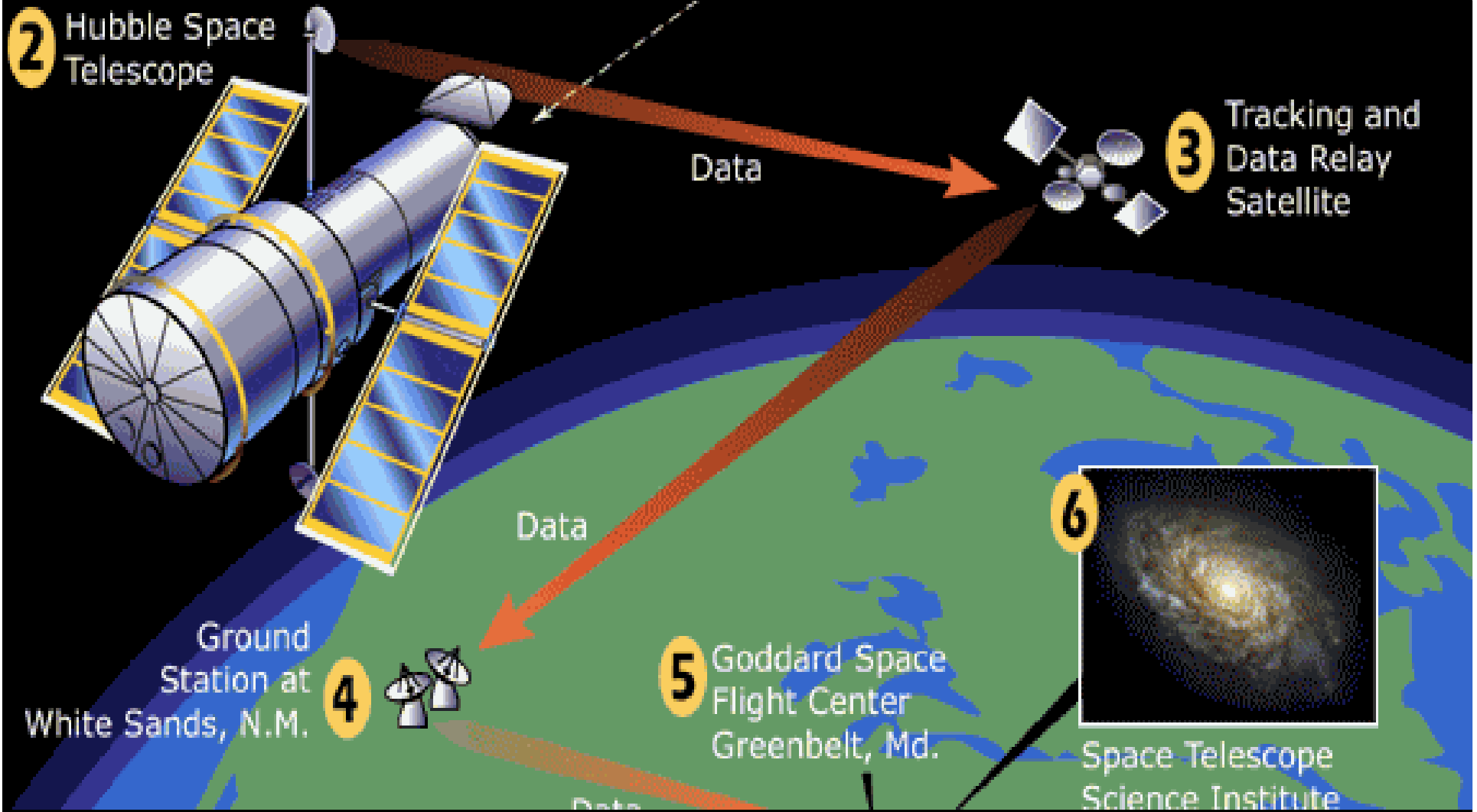

Hubble Uzay Teleskobu

Tamirat: 1994

Hubble ile haberleşme ve veri alış yolu

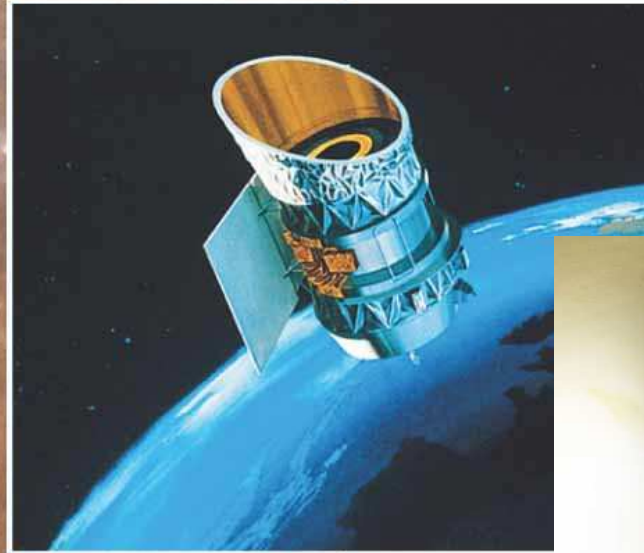

Infrared image

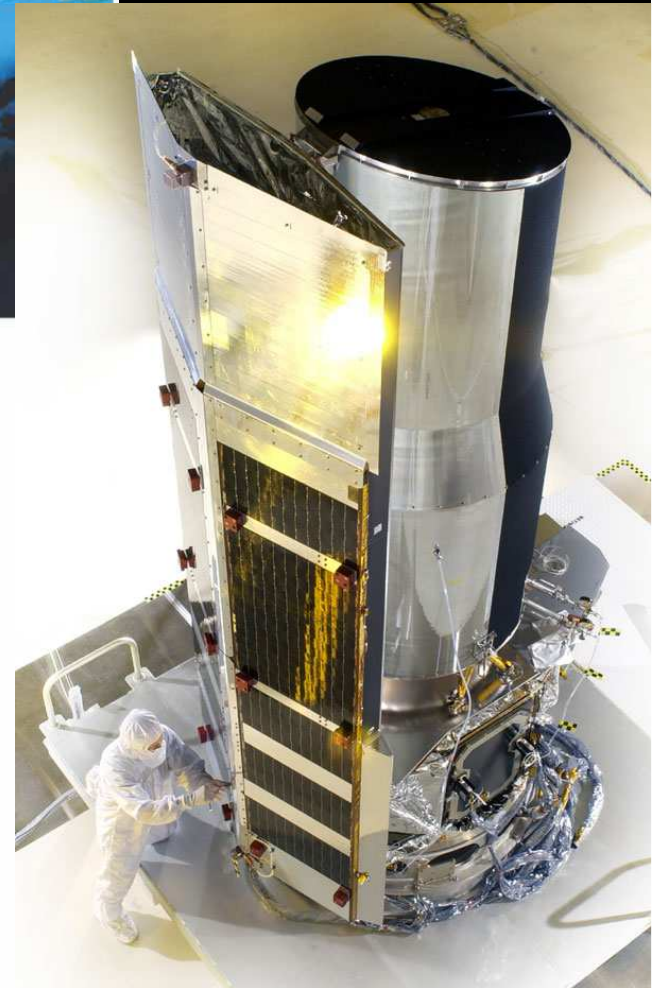
IRAS

Kızılöte Teleskobu (IRAS)

Stars

Interstellar dust warmed by starlight

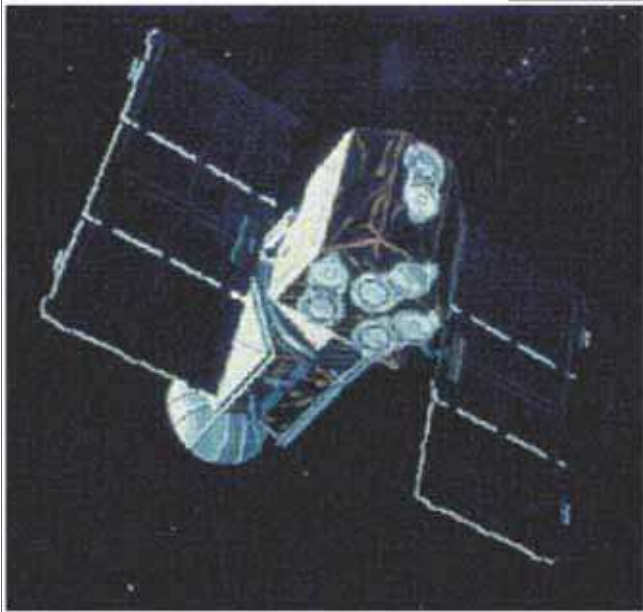

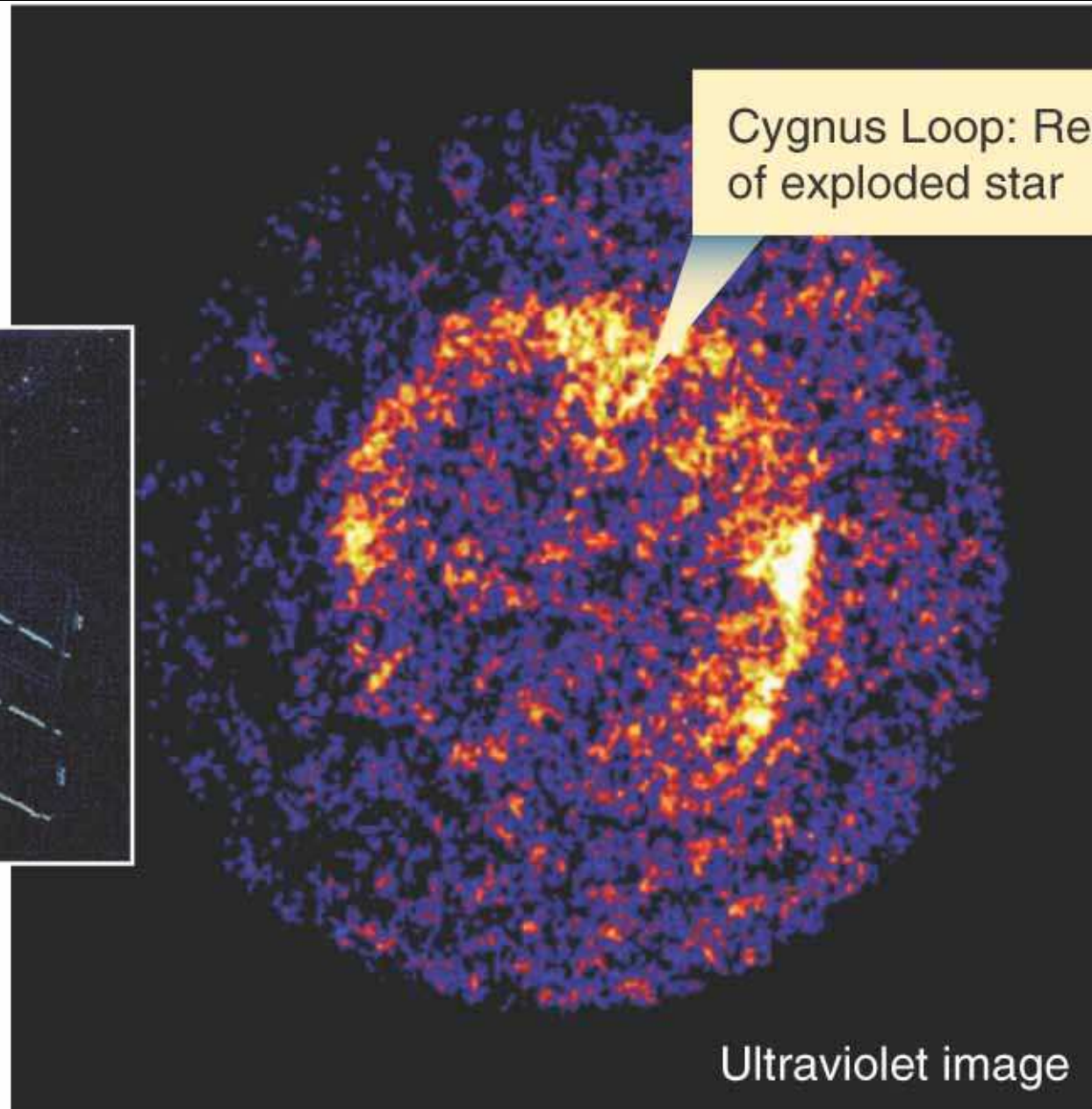
SIRTF: Space InfraRed Telescope Facility
(Yer Yörüngesinde: bir "Kızılöte Hubble")

Uzak Moröte Teleskobu (EUVE)

EUVE

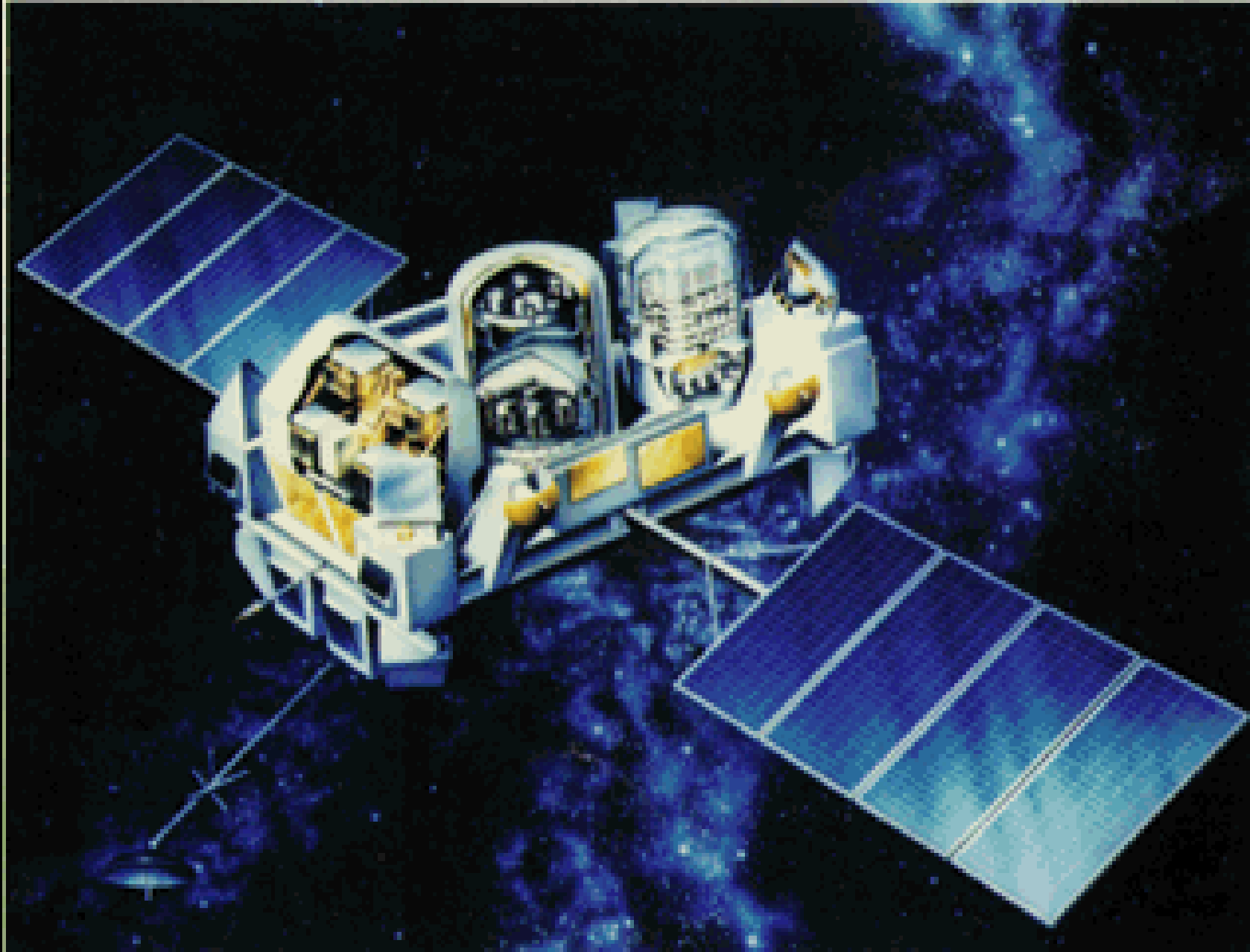
Cygnus Loop: Remains of exploded star

Ultraviolet image

Chandra X-Işın Teleskobu

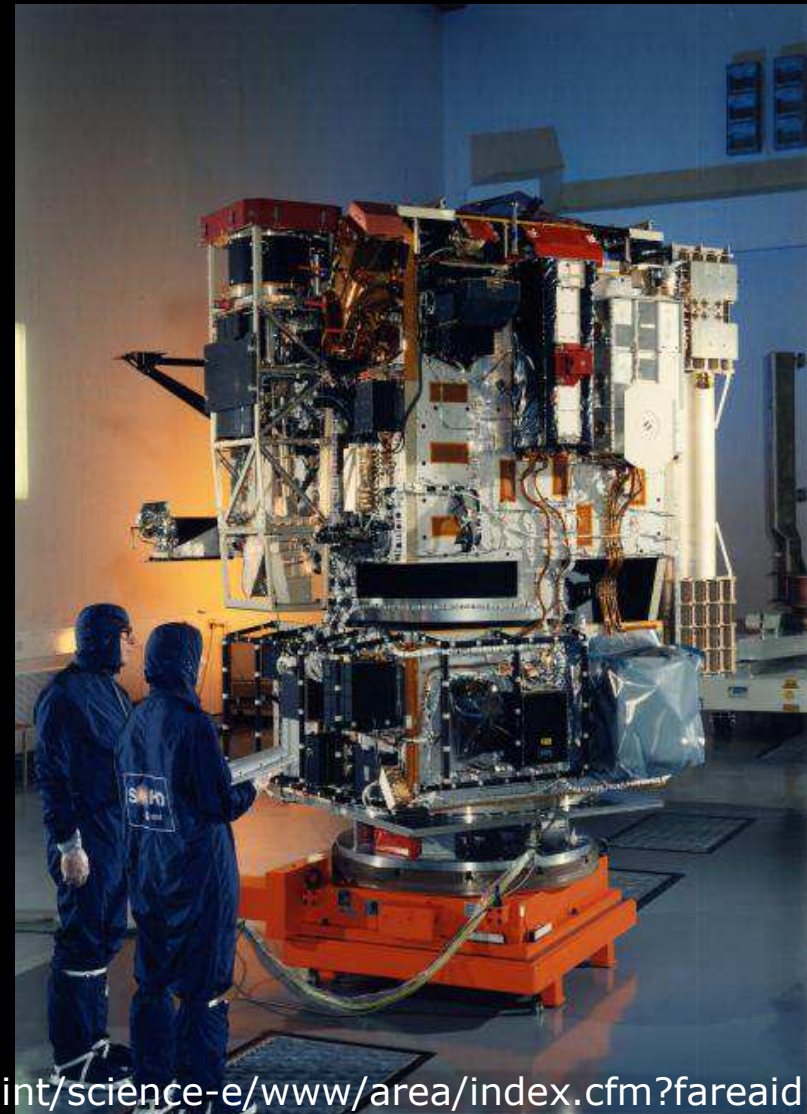

Compton Gamma Işın Teleskobu

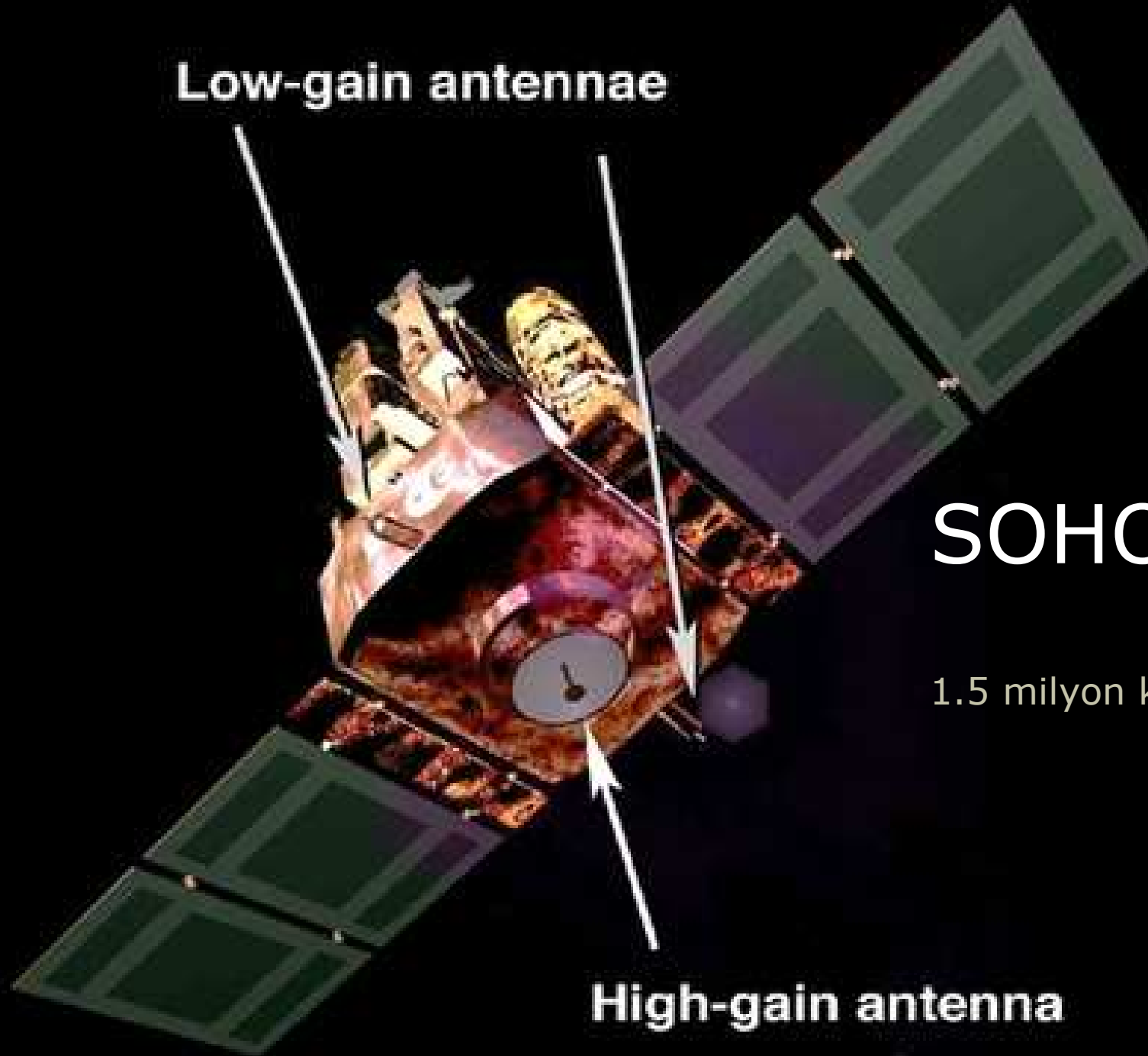

SOLAR Heliospheric Observatory Güneş Teleskobu (SOHO)

Low-gain antennae

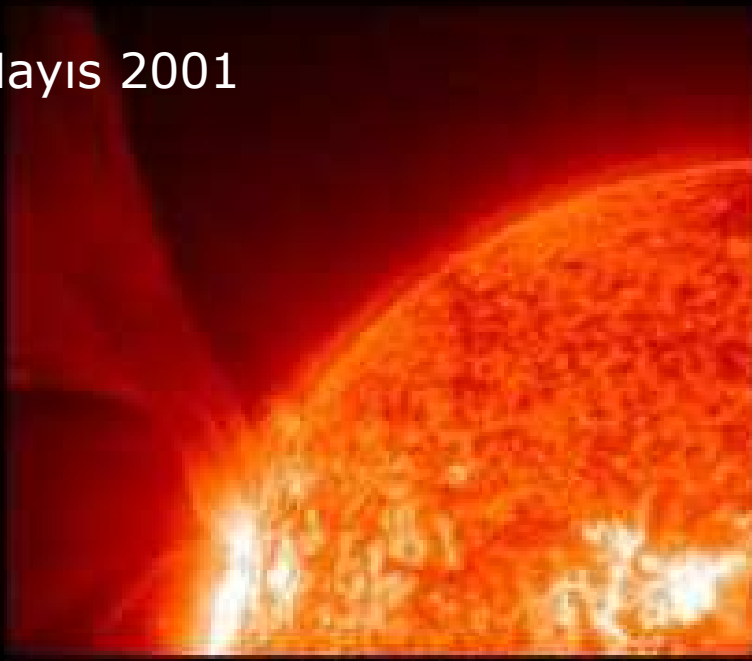

SOHO

1.5 milyon km yukarıda

High-gain antenna

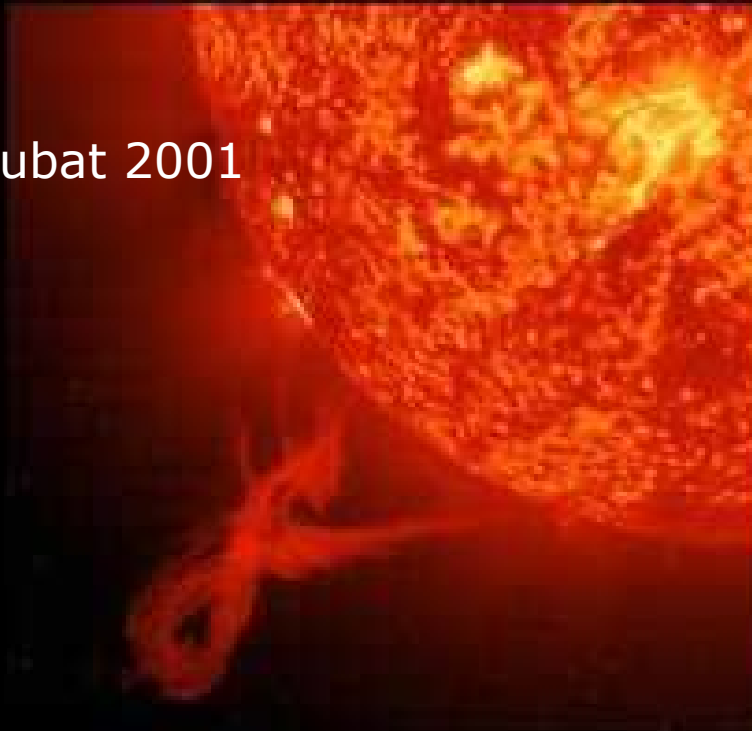
15 Mayıs 2001

28 Mart 2000

2 Şubat 2001

18 Ocak 2000

Güneş üzerindeki
patlamalar
SOHO

GELECEKTE !

OWL *Overwhelmingly Large* 100 m çapında optik ve kızılöte teleskobu

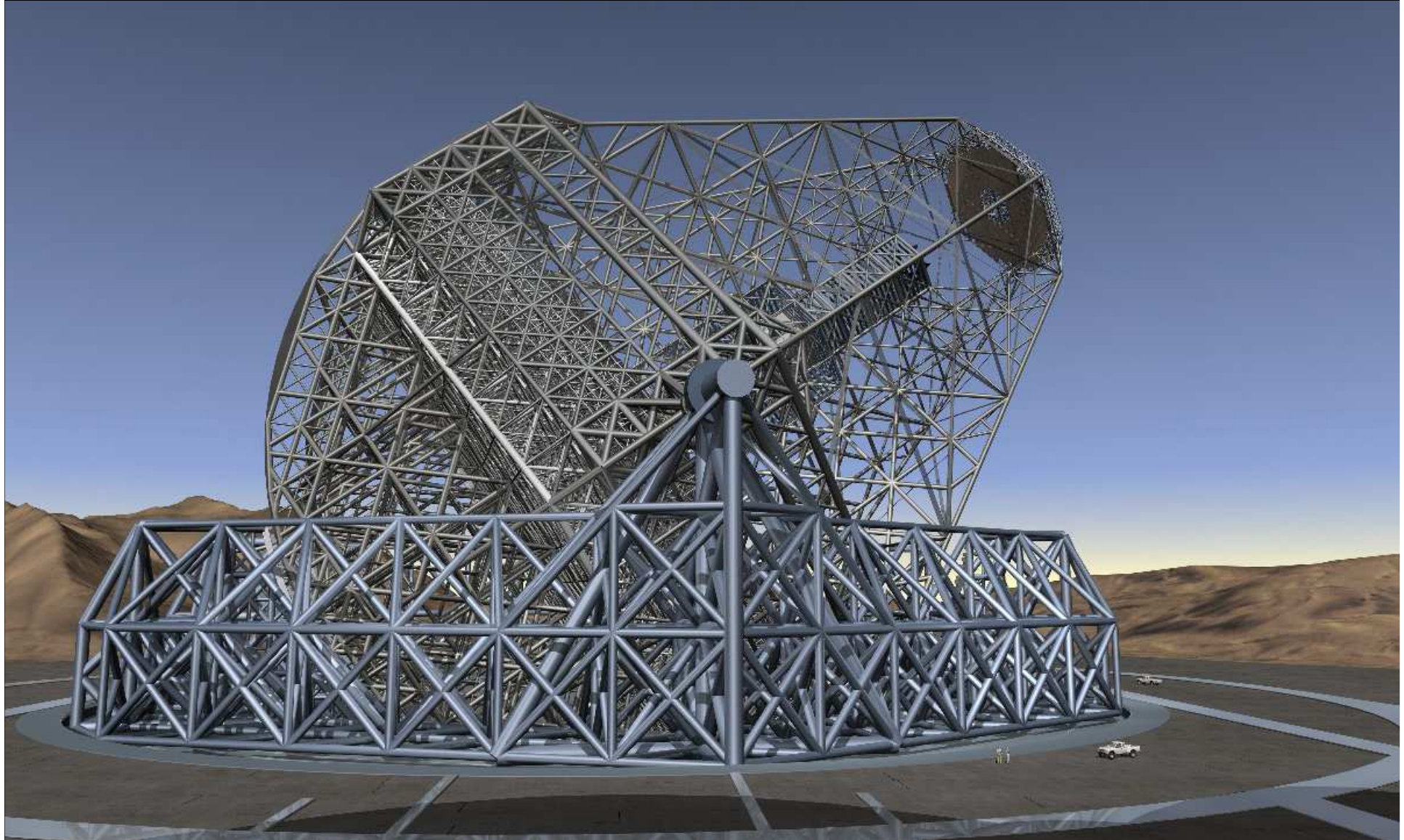

Açık havada bulunacak, gündüz üzerine kubbe kaydırılacak

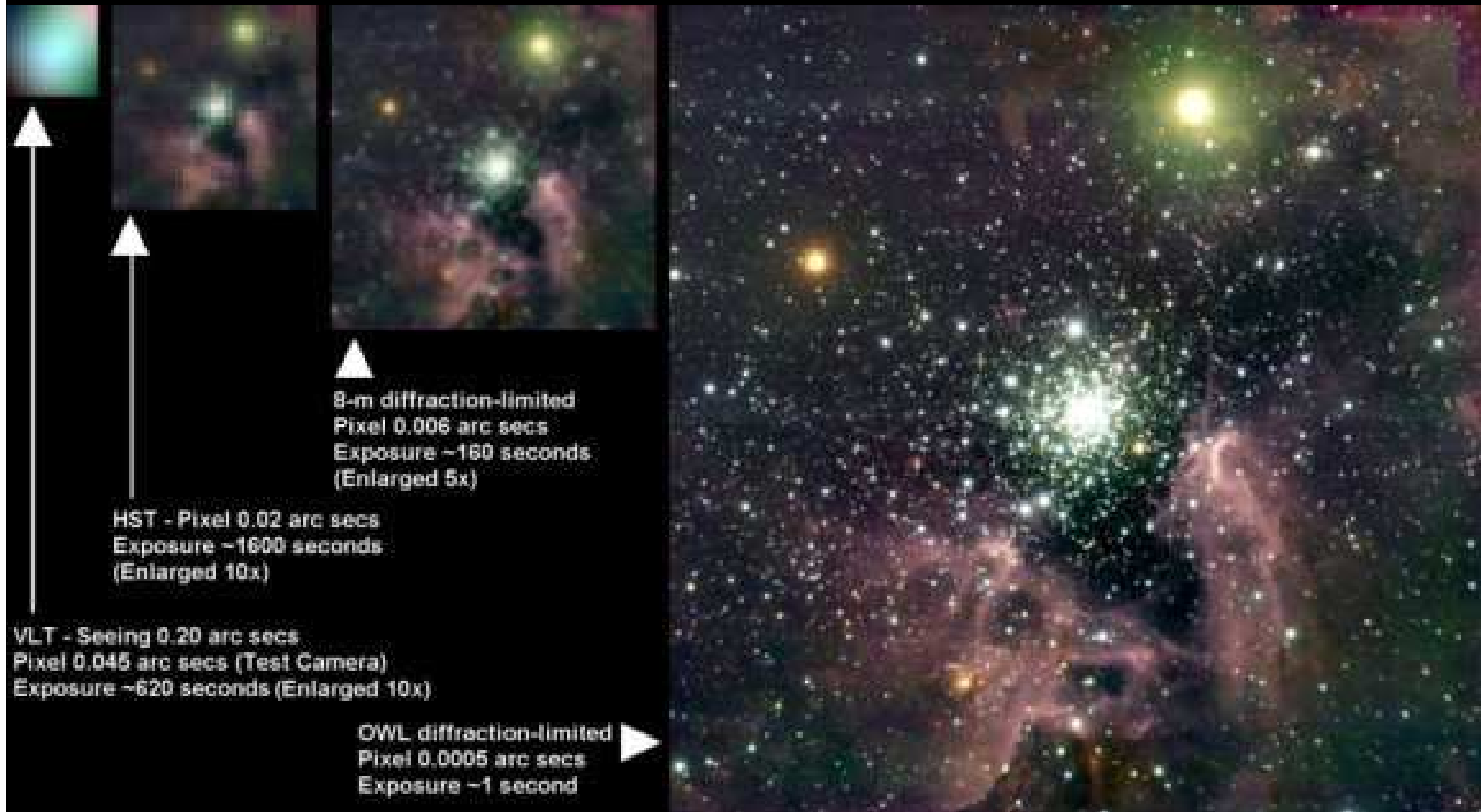

OWL

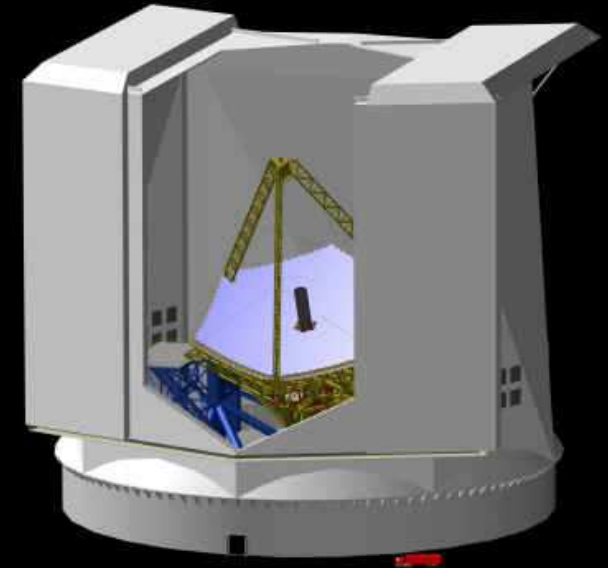
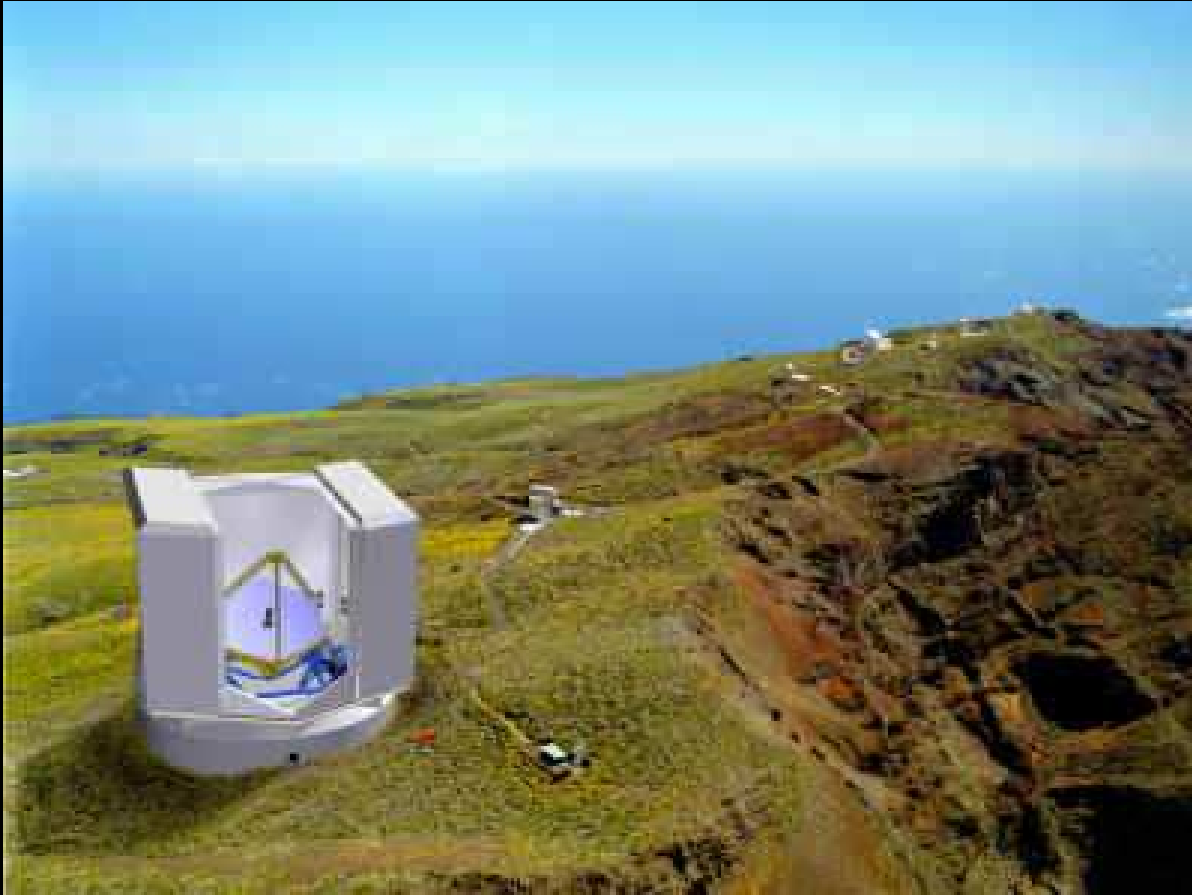
OWL ile Artan Görüntü Kalitesi

http://www.eso.org/projects/owl/index_3.html

EURO50

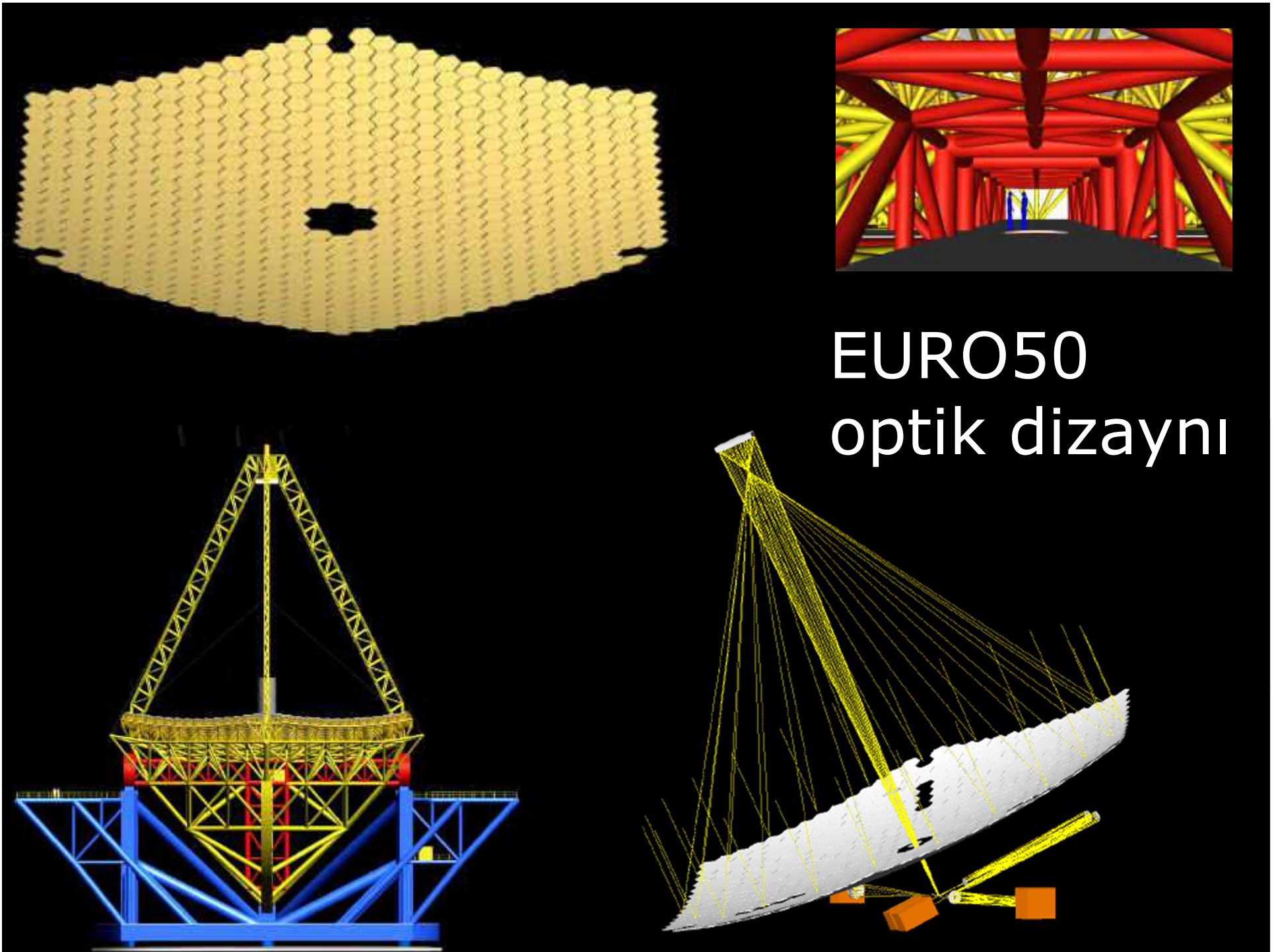
Finlandiya, İrlanda, İspanya, İsveç ve İngiltere

<http://www.astro.lu.se/~torben/euro50/>

Çapı: 50 m.

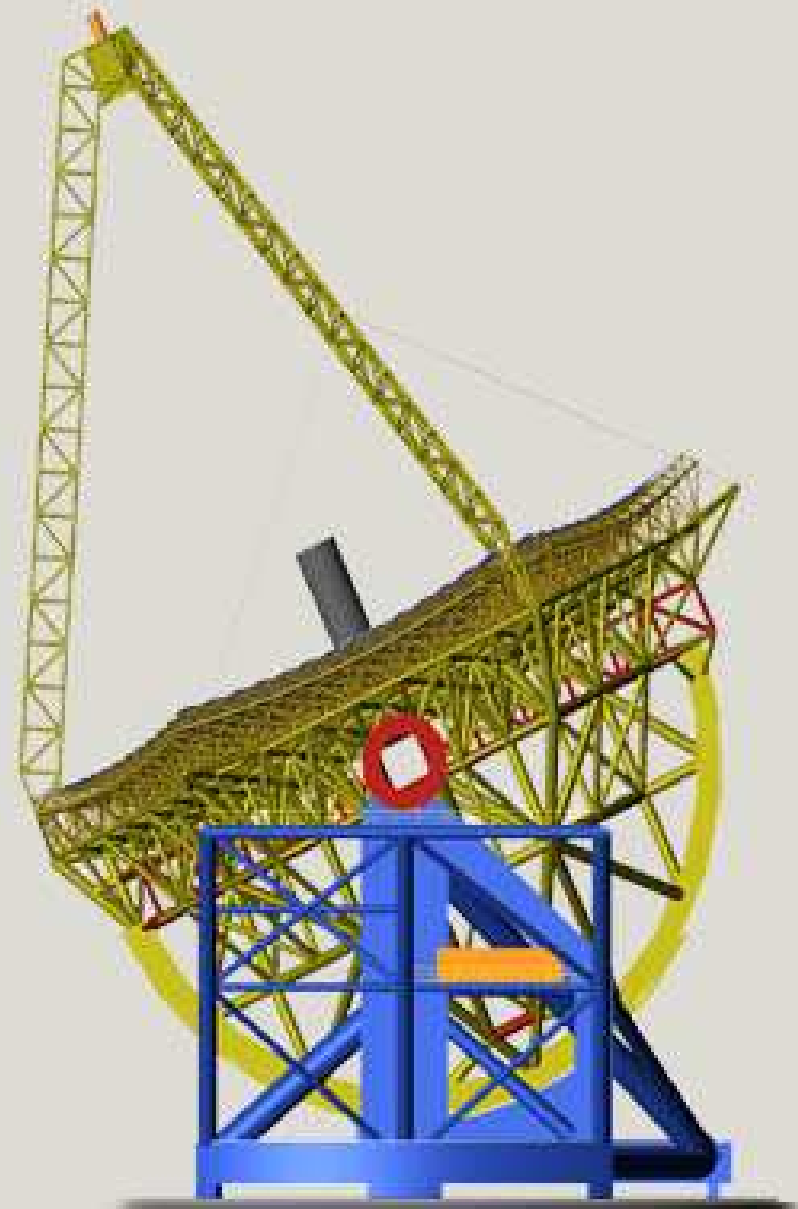

EURO50 optik dizaynı

EURO50 ve Boing 747

Bölüm Sonu...

